

NEUTABANIM STAZAMA

NEUTABANIM STAZAMA

Klub putnika

(Do 2014. Klub putnika Srbije)

KLUB
PUTNIKA

Knjiga je zaštićena licencom Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International. Ova licenca podrazumeva da knjigu možete deliti slobodno i besplatno, ali: 1) u originalnom obliku, bez izmena; 2) ne u komercijalne svrhe; 3) uz navođenje autora, izdavača i licence.

Klub putnika Srbije
Neutabanim stazama
putopisi

Izdavač · ANT d.o.o. Beograd

Za izdavača · *Dušan Čukić*

Glavni urednik · *Lazar Pašćanović*

Dizajn korice i · *Maja Savić*
likovna oprema

Dizajn unutrašnjih · *Andrija Čeranić*
strana i slog

Lektura i korektura · Klub putnika Srbije

Štampa · Elvod-print, Lazarevac

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

821 . 163 . 41 – 992 (082)

KLUB putnika Srbije (Beograd)
Neutabanim stazama: [putopisi] / Klub
putnika Srbije. – Beograd: ANT, 2009
(Lazarevac: Elvod-print). – 140 str.:
Fotogr.; 21 cm

Tiraž 1.000.

ISBN 978-86-88095-00-6

COBISS.SR-ID 171255308

PRE ČITANJA

Gluvo doba noći. Stari kolski put preseca sušnu, mračnu ravnicu u kojoj nema ničega sem krupnog kamenja i ispucale zemlje. U vazduhu lebde čudni, neprepoznatljivi zvuci, nalik cviljenju vetra, zavijanju dalekih pasa ili kreštanju noćnih ptica. Nema nikakvog svetla; vidi se svaka zvezda. Mapu odavno više ne gledate – i tako vam neće reći ništa osim onoga što i sami znate: da se nalazite usred ničega, na napuštenom putu. Skidate ranac sa leđa, spuštate ga pokraj puta i sedate na njega. Piljite u tamnu daljinu, oslušujete noć i pitate se: *Šta ja ovde radim?* Zaista – šta radite tamo?

Zamislite kako sedite u svojoj kući i razmišljate kako bi lepo bilo kada biste mogli da odete bilo kuda. I onda shvatite da možete. Tako je počelo.

Prvo smo se zapitali – čega ima tu oko nas? U susednom selu. Na obližnjoj planini. Uzeli smo šator, napravili par sendviča, otišli do puta i podigli palac. Posle nekog vremena smo pomislili: *Možda može još dalje?* Do dalekih gradova sa neobičnim imenima, kroz ogromne peščane i kamene pustinje, preko velikih reka i strašnih planina čiji se vrhovi gube u oblacima? I jednostavno smo morali da pokušamo.

Vozom, autostopom, autobusom, peške, na biciklu ili magarcu, razmislili smo se po svetu. Spavali smo kod gostoljubivih ljudi koje smo usput srećali, ili u jeftinim, otrcanim hotelima, ili u šatoru, ili kod domaćina koje smo pronašli preko interneta. Ubrzo smo shvatili da putovanje ne zavisi od debljine novčanika, nego od motivacije i želje da se svet lično otkrije i upozna. Shvatili smo da putovanje nije luksuz za koji treba godinama štedeti, i da ne mora koštati više nego ostanak kod kuće.

Želeći da izvesne trenutke podelimo sa drugima, ponešto smo i zapisali. Kao što svako ima svoj pristup putovanju, tako svako ima i svoj način pisanja. Bez ikakvih obaveza prema formi i sadržaju, zapisivali smo ono što smo videli, osetili i doživeli, i sirovi trenuci pretvorili su se u priče prepune nekakvih ljudi, smešnih situacija, neočekivanih obrta, teških trenutaka, preispitivanja sopstvene pameti, čuđenja, razmišljanja, avanture, kuckanja prstom u čelo, uživanja i traganja.

Onda smo odabrali neke od naših tekstova i stavili ih u ovu knjižicu, kojoj smo, pre nego što smo je poslali u beli svet, dali nekoliko zaduženja.

Pre svega, ova knjiga treba da vas uhvati za ruku i provede našim putevima i bespućima. Pored toga, treba da pokaže da putopis baš i ne mora da bude dosadna šetnja kroz izlizane klišee, bezbroj puta ponovljene rečenice i suvoparne udžbeničke podatke. Naposletku, ona treba da vam zagolica radoznalost, da vam pokaže da se može putovati lako i jednostavno, i da vas nagovori da možda i sami pogledate šta to čuči iza horizonta.

Međutim, ako vas i samo zabavi, smatraćemo da smo uspeli.

PRIČA O CIPELAMA

Vasko Lukinić

Nepal / januar i februar 2008.

Veče pred polazak na put, nakon višednevne duge potrage, kupio sam cipele. Konačno sam pronašao cipele koje su ispunjavale sve moje stroge kriterijume. Sivkaste boje, od jake kože, vodonepropustive i na prvi pogled neuništive. Pored toga udobne i lepe, sasvim po mom ukusu. Hodao sam u njima pet dana i za tih pet dana postale su za mene simbol i vizija idealnih cipela. Najlepše cipele na svetu.

Odlično su me služile prvog kišnog dana po mokrim ulicama Novog Sada. Dokazale su se i na snegu, na zaleđenim ulicama Sofije. Nisu mi nanele nijedan žulj tokom dugog pešačenja po Istanbulu. Ni u toplom Dubaiju nisu mi bile nimalo neudobne. I petog dana, istim cipelama zakoračio sam ulicama Katmandua. Posle prvog lutanja ulicama Tamela, koje su sve bile zavodljive i ličile jedna na drugu, kao magnetom privučen, moj slučajni pogled zaustavio se na jednom dvorištu, dovoljno skrivenom da bude, sasvim slučajno, i ishodište ove priče. Na sredini dvorišta nalazila se velika stupa¹ sa koje su se na sve strane spuštale šarene zastavice sa tibetanskim mantrama, a oko stupe bile su brojne figure Buda, bodisatvi² i drugih srodnih božanstava, koja mi, izgleda, tog predvečerja, nisu baš bila naklonjena.

I dok sam sa oduševljenjem šetao oko stupe (krećući se u pravcu kazaljke na satu, naravno), zaustavlja me grupa dece, koja mi sa osmehom poziraju penjući se ili trčeći kraj svih tih neobičnih figura.

Dečju igru prekida čovek srednjih godina i, terajući decu od mene, pomalo nametljivo počinje da mi objašnjava gde se nalazim i šta pred sobom gledam. Prvi osećaj me nikada ne vara ali, nažalost, retko ga slušam. Tako sam i ovoga puta zanemario to što mi se učinio ljigavim, pripisujući to svojim predrasudama i nepoznavanju kulture, a sebe samog optužujući za prikriveni rasizam, kojeg se moram što pre osloboditi. Možda je zaista toliko ljubazan i posvećen? Možda je zaista srećan što me vidi?

1 Budistička građevina, često u obliku kupe, koja obeležava sveto mesto.

2 Osoba koja je ispunila sve uslove za nirvanu, ali je odlaže kako bi pomogla drugima.

Usput pominje čak i da je lama³, iako je obučen sasvim obično. A ko to zna... Možda su budisti zaista toliko liberalni? I nastavlja da priča, priča i priča, što mi deluje još čudnije, nametljivije i protivno mojim očekivanjima. Od čitave priče pamtim ponešto, npr. simboličko značenje boja i to da mu je majka navodno Tibetanka. Nikako ne uspevam da ga prekinem i pomalo sa zebnjom konstatujem da je u međuvremenu pao mrak, a da pritom ni ne znam u kom delu lavirinta zvanog Tamel se tačno nalazim. Na kraju, presretač me poziva da uđem u manastir, što ja sa oduševljenjem prihvatam i čak se osećam i počastvovano. I tako, poput naivne žrtve, sam upadam u zamku, sam sebe isporučujem, ne sluteći da upravo stupam na mesto zločina, izuvam svoje dragocene cipele, ulazim u hram i dok uživam u šarenilu bezbrojnih raznoraznih prikaza istog onog Bude, na samim vratima se odigrava nešto što ni ne mogu da naslutim i što će mi obeležiti narednih nekoliko dana.

Nakon desetak minuta divljenja Budama i društvu, spokojno izlazim iz hrama i prilazim mestu na kojem sam ostavio cipele, međutim – one više nisu tamo.

Umesto cipela, pronašao sam stare bele patike i pritom sasvim mirno počeo da se osvrćem, tražeći mesto gde su moji ljubazni domaćini sklonili cipele, jer su možda nekome bile na putu. Ili su možda hteli da ih stave na sigurno mesto? Naivno sam i dalje hodao okolo u čarapama, ni ne gledajući u bele, stare patike, sve dok mi *lama* nije prišao i pitao gde su mi cipele, na šta sam i dalje mislio da je u pitanju još jedna šala. Međutim, surova istina bila je da cipela više nema – da su ukradene, ili da su se, s obzirom da mi se i inače sve činilo neverovatnim, a pritom sam bio usred budističkog manastira, reinkarnirale u bele, stare, ružne, prljave, neudobne *patike*.

Već nekoliko minuta kasnije, u osećanju potpunog beznađa, obuo sam omrznute *patike*. I pored iracionalnog protivljenja da to učinim, a u nadi da će mi se cipele nekako vratiti, shvatio sam da je to zapravo jedini način da dođem do hotela, u kojem me je, srećom, čekao par patika, koje sam, takođe pukom srećom, poneo. Patike sam spakovao poslednje, tek da se nađu i nakon što sam ustanovio da mi ranac uopšte nije lak – bile su prve na listi za izbacivanje. *Lama* se iščuđavao i ponavljao da je to prvi put da se tako nešto desi, a nakon početnog šoka i beznađa mene je sve više obuzimao bes i nemirenje sa onim što se dogodilo.

3 Budistički sveštenik.

Isprva, bilo mi je teško da u to poverujem, pa kada sam poverovao da se *to* desilo, teško je bilo poverovati kako se *to* desilo, ali kako god – sve su sumnje, iako bez ijednog dokaza, bile usmerene ka smutljivcu, koji me je i doveo u zamku.

Međutim, više nisam imao izbora, nego da trpim njegovu društvo, jer je u međuvremenu pao mrkli mrak, struje naravno nije bilo, a Katmandu je bio blokiran protestima, pa je i u Tamelu policija po uskim ulicama jurila demonstrante. Tako sam se i sâm našao u pravom stampedu ljudi koji u tom mraku vičući beže od policije, trčeći u patikama nekoliko brojeva manjim, ne znajući ni sam kuda, s obzirom da nisam znao ni gde se uopšte nalazim. *Lama* je trčkarao oko mene, navodno iz brige, počevši da me uvodi u prodavnice i pokazuje mi koliko koštaju nove cipele, jer – trebaće mi... Od samog početka postajalo mi je sve jasnije i jasnije da će mi na kraju ispostaviti račun, pričajući po već dobro poznatom šablonu priču o sirotinji i maloj deci, a preostalo vreme koristio je da sebe izreklamira kao vodiča. Umesto da mi pokaže kako da stignem do hotela, vodi me do nekog opskurnog hinduističkog hrama u kom se odvija za mene prilično sablasna svetkovina.

Čula se muzika i jednolično ponavljanje nerazumljivih glasova, a kroz mrak se jedva nazirala svetlost sveća i dizao dim od mnoštva upaljenih mirišljavih štapića. Postajao sam agresivan i tražio od njega da mi najzad pokaže put, kao što smo se i dogovorili i zbog čega smo i isprva zajedno krenuli, da bi se na kraju ispostavilo da ni on sam ne zna gde je moj hotel, sve dok nisam uspeo da pronađem izgubljenu vizit-kartu sa malom mapom, i nakon desetak minuta hodanja ugledao prva prepoznatljiva mesta, a zatim jedva dočekao da se otresem napasti koja me je pratila. Naravno, očekivano se i dogodilo, ispostavio je račun, na šta sam se samo nasmejao, pa nastavio da hodam ne osvrćući se i slušajući dobro poznate priče...

Ostao sam bez cipela, i u užasu mračne i hladne sobe tražio sam vreću za spavanje, u kojoj sam do samog jutra pokušavao da umirim sebe žaleći što sam se uopšte uputio u tu čudnu zemlju. Vreća za spavanje učinila mi se poput neke kapsule u koju se povlačim i negiram stvarnost, sve dok nije osvanulo prvo jutro i dok me nije probudilo nečije kucanje na vratima. Na vratima je stajao vlasnik hotela. Kaže, dole me čeka vodič, na šta odgovaram da nemam vodiča i da me ne zanima.

Ali, kada je pomenuo moje cipele, odmah navlačim stare patike, možda da bih izazvao sažaljenje, i silazim dole spreman da se suočim

sa ljigavcem. Izgleda da ipak postoji nada da povratim cipele... I slušam još jednu priču o lošem momku iz kraja, koji je, eto, ukrao cipele, i spreman je da ih proda za 2.000 rupija, a *lama* bi bio posrednik u trampi. Plaćanje je, naravno, unapred. I umesto da glumim da sam presrećan i probam da izvedem trgovinu, tako što ću se dokopati cipela, a ne platiti ništa, od naivnosti priče gubim živce i pozivam *lamu* da tu priču ispriča policiji, na šta on panično beži. I tu mu se gubi svaki trag...

Poslednji događaj me je još više podstakao da se ne pomirim sa sudbinom, i da nastavim potragu za cipelama, a pre svega za lopovom. Međutim, toga dana mi nije uspevalo ni da pronađem manastir i stupu, a kamoli da uđem u trag smutljivcu. Na ulici sam se obratio policajcima, a oni me upućuju u turističku policiju, gde i odlazim sledećeg dana.

Ogromna bela palata u kolonijalnom stilu, sa džakovima peska na stražarskim mestima i naoružanim vojnicima ispred. Sedište turističke policije je povećala kancelarija u kojoj besposleno sedi nekoliko policajaca i jedna policajka, koji na moju pojavu reaguju sa izrazom oduševljenja.

Najzad se pojavio neko, najzad imaju posla! Napokon da im neko pokloni poverenje i obrati im se za pomoć, pa makar i povodom krađe cipela... Nakon ljubaznog propitivanja, ubrzo sam se našao u policijskom kombiju sa pet policajaca, što mi je, moram priznati, veoma imponovalo. Ubrzo počinje naša jurnjava ulicama Katmandua, a što je još čudnije – ni sami policajci nisu tačno znali gde se nalazi mesto zločina.

Probijali smo se kroz uske ulice, između pešaka, biciklista i svog ostalog pokretnog arsenala koji se svakodnevno može videti u prepodnevnom satima, i ubrzo se našli na meni nepoznatom mestu. Uzalud sam im objašnjavao da to nije to mesto, oni su i dalje svoj preveliki kombi za premale ulice strpljivo usmeravali kroz milimetre preostalog prostora, da bi na kraju pitali da li mi se išta čini poznatim. Reznirano sam ponavljao priču da je mesto u Tamelu, i pokazivao im fotografije, koje su oni manje gledali, a više se čudili nad čudom tehnike zvanom digitalni fotoaparati. Posle gotovo sat i po vožnje našli smo se na prepoznatljivom mestu. Sa nestrpljenjem sam očekivao munjevitu akciju, kako i priliči i kakvu i vidamo po filmovima koji počinju ovako i u kojima pet policajaca juri ulicama grada, pa makar to bio i Katmandu. Glavni policajac iskače iz kombija i govori:

*Let's investigate the area!*⁴ Zvuči obećavajuće i vrlo profesionalno! Svi izlazimo iz kombija i, na čuđenje ljudi koji nas posmatraju, ispitivački se krećemo oko stupe (naravno, u pravcu kazaljke na satu)...

Osećam se veoma bitno – ja i pet policajaca u akciji. Nakon kruženja oko stupe, jedan od policajaca me pita: *No person?*, a ja odgovaram: *No person!*⁵, na šta mi on daje dalja uputstva za akciju. Moj zadatak je da ostanem tu i da čekam da se *the person* pojavi, pa da ih nakon toga pozovem i oni će odmah doći! I tako se završila pompezna detektivska akcija... Svih pet policajaca vratilo se u svoj kombi i nastavilo da se, trubeći sirenom, probija kroz uske ulice do svoje velike i prijatne kancelarije, sve dok se, ko zna kada, ne pojavi neki novi prevareni, opljačkani stranac... Nije mi preostalo ništa drugo sem da probam da sam izigravam detektiva i ispitam ljude u okolini da li im je poznata *the person* pokazujući im fotografiju na kojoj se dotični nalazi okrenut leđima i sa kapuljačom na glavi.

Nemoguća misija. U manastiru ga se navodno niko ne seća, u okolini ga niko nije video, tako da i dalje očekujem rezultate. Ukoliko ga neko prepozna na osnovu opisa, molim da mi se javi. Sledi nagrada.

P.S.

Priča o cipelama samo se naizgled završila. Ona će se verovatno protezati kroz nekoliko mojih narednih života, a moguće je da je ona samo nastavak neke prethodne, koja je započela u jednom od ranijih života.

Prema karmičkom tumačenju ovog događaja, koje sam dobio nekoliko nedelja kasnije, krađa cipela je dobar znak. Zahvaljujući njoj, u narednom životu čekaće me dve velike prilike da biram, a drugo tumačenje kaže da time vraćam nešto što sam, u prethodnom životu, pozajmio. Nadam se da je reinkarnacija u cipele nemoguća... Inače, ko zna šta me čeka.

4 Eng. Hajde da istražimo ovo mesto!

5 Eng. Nema osobe? Nema osobe.

DOBRO POSOLJENA AVANTURA

Iva Čukić i Lazar Pašćanović
Turska / 6–18. avgust 2006.

PRIČA

U centralnoj Turskoj, na sušnom anadolskom platou, na ispucaloj kamenoj koži planete, leži velika slana mrlja *Tuz Gölü*. Prostire se na površini od 1.500 km². Salinitet morske vode je, u proseku, 3,5%, Mrtvog mora 15%, a velikog slanog jezera čak 34%.

Ogromno mlečnobelo jezero sa gustom slanom vodom zazvučalo nam je kao nešto što bi moglo biti interesantno – posebno zbog toga što tamo niko ne ide. A nama se baš išlo negde.

PUT

— I dinja za seku! — dobacuje mi mirisnu žutu povrćku neki čovek, nakon što je prosledio veliku lubenicu momcima u kupeu. Izrazito zelene oči njegove supruge sa tenom Ciganke netremice me posmatraju dok nas uvlači u taj paralelni život koji se svakodnevno odvija na granici. Čekanje, smeh, neuspešno bekstvo od kuće žene sa detetom, beskrajna igra *švercera i carinika*. Zatim tišina, zaverenički pogledi, pečati, iskakanje u mrkloj noći po plastičnu čašu kafe (bez šećera, hvala), kloparanje, Sofija, deca prihvataju pakete kroz prozore, život ponovo menja tok. Švercerska poklon-lubenica je sa nama proputovala celu Bugarsku, i tek se na turskoj granici, pod budnim Atatürkovim okom, susrela sa svojom tužnom sudbinom.

LOKOMOTIVA

*Lokomotif... Makinist... Arkadaş...*⁶ Uskoro sedim na stolici mašinovođe dok smireni Turčin govori *Signal! Signal!* a ja ne shvatam šta treba da uradim da bi se začuo dobro poznati pisak koji će nekome iza krivine

6 Tur. Lokomotiva... Mašinovođa... Prijatelj

staviti do znanja da se približavamo. Lokomotiva je hrvatska, Rade Končar. Voz je lokalni, Kapikule – Istanbul. Pruga je vijugava i na njoj je krava, zatim pas, pa ljudi. Jutro je rano, možda sedam, osam sati. Glas iz radio-veze je turski, nerazumljiv, a ja vičem *What!?* pa se zatim stidim.

Med koji nam dotura čovek koji je zaustavio voz nasred pruge je livadski, šljive dozrele. Horizont je daleko. Brzina je 120 na sat.

Drugi voz, drugi život. Miriše na svitanje. Otvaram oči u pokušaju da shvatim da li spavam ili sam budna. Nijedno. Vazduh je gust kao more boje tamnoplavog mastila, a iz njega, brzinom munje, izranjaju bele stene koje me podsećaju na ajkule koje razjapljenim čeljustima jurišaju ka vozu. Nešto kao pejzaž uronjen u strah. Podilazi me jeza, osećam da blago drhtim. Ponovo sklapam oči.

DO KOČHISARA

Šarenkaste, žuto-zelene lubenice pored puta, naslagane u piramide. Poneka žuta, suva travka, među ogromnim kamenovima. Okrugla žuta brda i prostrane doline, razvučene, zategnute, razapete svuda od horizonta do horizonta. Osećaj prostranstva, pejzaž koji kao da pripada nekom drugom, drugačijem, većem svetu.

Kamion, *Šereflikoçhisar, ponosna ovnovska tvrđava*, tako nešto. Divlji zapad koji umesto saluna ima čajdžinice. Glavna ulica je istovremeno i autoput. Sa obe strane, šoferske kafanice, iz kojih nas ljubopitvo posmatraju jata brkova, i mnogobrojne *tuz fabrikasi*, male fabrike soli. Glavu zabijam dublje u kačket turskog konjičkog kluba – uspomena od mašinovođe. Svuda okolo leže brdašca soli. Razdragano upiremo prstom, penjemo se po njima i biramo najlepši grumenčić, uzvikujući: *Vidi, so! i: Sve je slaanoo*. U jednoj radnjici dopunjavamo skromnu zalihu vode, a zatim šetamo do kraja sasvim puste varošice spržene podnevnim suncem, i dižemo palac.

JEZERO

Kristali, sitne belo-prozirne ljuspice. Pucketa, pod nogama, kao smrznut sneg. Kada pokušaš da podigneš neki veći kristal, rastvori ti se među prstima. Sunce prodire kroz lobanju a tanka skrama soli puzi uz patike. Nepregledna, zaslepljujuća ravnica pod zasićeno plavim nebom. Ni daška vetra. Dve tačkice lagano napreduju kroz belu pustinju, pod belim suncem. Pogled posustaje i muti se od prazne

daljine, reč ostaje da visi u gustom, slanom, vrelom vazduhu koji se lepi za nepce. Negde daleko pred nama, boja vode razliva se i stapa sa bojom neba.

RUČAK

Suva trava lomi se pod đonovima, a jedna dugačka žuta zmija daje se u vijugav beg. Ručamo hleb i toplu paštetu pod usamljenim drvetom, patuljastim, bodljikavim, na ivici nekakve provalije, i računamo koliko vode imamo.

Prtimo rance i krećemo ka brdima.

KUĆA I OKUĆNICA

Zadovoljno se osvrćemo oko sebe, uvereni da smo odabrali najbolje moguće mesto za razapinjanje šatora, kilometrima unaokolo. Zamršena kratka bodljikava trava prekriva sloj sitnog, sipkavog kamenja tako da klinove nije moguće sasvim zariti u zemlju, a neki drzak trn na šatoru pravi rupu. Ispred nas ukočeno leži ogromno prostranstvo mlečnobele boje sa rozikastim nijansama. Na jeziku bridi posledica pokušaja da se ispita ukus ovog prostranstva. Ne postoji ni najmanja naznaka da je čovek negde ikada postojao niti da će negde ikada postojati (a teško i bilo šta drugo).

NOĆ – POČETAK

Mesec, zelenkast, nabrekao, pun, kao da će se ovog časa rasprsnuti i rasuti po krznatim brdima. Jedino mrak u uskom kanjonu skrio se od mesečine. A sa druge strane vidika, brdo oblika usnule pra-zveri vreba svetleće mrave farova koji negde, u dubini, mile beskrajno sporo, u gotovo sablasnoj tišini. Kao da dolazi iz suvog tla, diže se mekani povetarac, blag i topao.

NOĆ – VETAR

Talasi tišine lome se o tupa brda. Noć se širi. Vetar teško diše, razrasta se, čvrsne, a onda se, bezumnom silinom, prolama kroz bezglasnu pustoš. Zgledamo se, u čudu – šta se dešava? Deluje kao da bi svakog trenutka mogao iščupati šator i zavitlati ga dole, u kanjon. Noć je skinula masku i mi sedimo u srcu uragana, dok šatorsko platno puca

kao bič, kao da ga udara i gura ogromna, nevidljiva ruka. O spavanju, naravno, nema ni govora. Taj vetar pamtićemo dok smo živi. Vreme se kruni, sati se odranjaju, kotrljaju ka polovini noći.

NOĆ – KRAJ

Posle beskrajnih, mučnih sati zaglušne buke, vetar odjednom, bez ikakvog nagoveštaja, prestaje. Bojažljivo provirujemo iz šatora – istrošen i bled, Mesec nisko lebdi u smrvljenoj tmini. Gluvonema tišina. Istok se mutno naliva sivilom. Nepoverljivo koračamo – mršave biljke, vreme, jezero u dubini, nepomične vlati trave; sve je umuklo, uvuklo se u sebe i utihnulo, kao u okamenjenom snu.

Sledećeg dana, na lvin rođendan, kupimo prnje i stopiramo ka Mersinu i Mediteranu.

MORE – PRVI KONTAKT

Širina. Premeštam se u Zemljinu orbitu, kružim, posmatram, oblik, obale koje ga formiraju i koje formira, tamo je Afrika, onamo kroz Gibraltar curi u okean, zatim se sve misli gube. Gomilice ljuski od semenki, mačke na klizavim stenama, zagrljeni parovi, društvanca koja obavlja zvuk gitare, kičasto šetaliste sa ratnim avionima, imitacijama antičkih stubova i šarenim svetlima; da li sam ikad ranije pipnula drvo pomorandže? Koračam kroz tu prilično traljavo nanetu šminku dok Mediteran... *slanim očima, po svetlu prepoznajem.*

KIZKALESİ⁷

Mersin je nesnosno dug, pa krećemo da stopiramo gotovo u centru. Vozimo se kroz sablasne redove pastelnih solitera, divovskih rafova za ljude, a vozač odmahuje rukom: *kada sam ja bio mali, videlo se more.* Plantaže limunova i narandži, more, palme, stene, gradić sa žutim spomenikom limunu, idemo dalje, svuda okolo nekakve ruševine, u daljini se vidi ostrvo sa tvrđavom.

Bogati paša, i jedinica ćerka, a uz to lepotica, i proročka reč, *smrt*, i druga proročka reč, *zmija*, gotovo isto toliko strašna. Kamen, novac, moć, tvrđavica na ostrvu, a sa druge strane, na kopnu, vreba Sudbina, samo vi zidajte zamkove, plazite jezike, prkosite. Mala bela

7 Tur. devojačka tvrđava

ruka, poklopac od pruća, ispod sklopčana smrt, smokve se rasipaju, skakuću, kotrljaju po pločama, u oku polomljen luk prozora, u prozoru tamnozeleno i plavo, i mučno, i daleko, daleko. Talasi vremena, okrunjeni zidovi, usijani kameni pod, puzavica, napuštene sobice, sunce, galeb, pučina, ja, strme, vrtoglave stepenice, sitan korak, sitno maslinovo lišće i sve duže senke u finoj, smeđoj prašini.

NOĆNI VOZ

Krupna žena sa maramom je, čini se, vrhovni autoritet. Muškarac srednjih godina drži u ruci rezervacije za celu porodicu, kupljene na metar. Svi nešto pričaju uglas i raspoređuju neverovatne količine prtljaga. Žena autoritativno rukovodi operacijom a zatim se, uverivši se da je sve na svom mestu, zadovoljno smešta na svoje sedište, izuva papuče i stavlja noge na dete koje sklopčano leži na podu između sedišta.

Zatišje, noć se vraća. Na momenat izgleda da su svi zaspali, a onda postaje jasno da je vagon, iako muklo tih, ipak na oprezu. Iza sedišta, preko sedišta, između sedišta, ispod nogu, između ramena, kroz snove svojih roditelja i rođaka, prikrivene šakama a najčešće sasvim direktno, u potpunom miru i tišini, neumorno posmatraju brojne radoznale dečje oči.

AFION

Grad imena opijuma⁸. Ogromna vulkanska stena, na njenim strmim ivicama uske ulice, šareni oronuli krovovi, venci papričica na prozorima, sir, masline, masline, sir, ceo grad kao jedna velika dnevna soba na čijem kaldrmisanom podu, na šarenim jastučićima i okrznutim basamacima uz čaj divane muškarci, žene štrikaju, deca trčkaraju, mačke se šunjaju, a svi skupa budnim okom prate kretanje dvoje zajapurenih mladih ljudi koji pokušavaju da shvate u koji prolaz između drvenih kuća treba da se zađe da bi se popelo do tvrđave izdignute na samom vrhu stene.

Privikavam se na novo okruženje. Stara gospođa džamija, umotana u okovratnik raskošne krošnje, okružena je družbenicama, nešto manje uglednim, ali nesumnjivo gospodskim kućama. U udaljenom čošku, tabori razbarušenih kućica suprotstavljeni su u neupućenima

8 Grad Afion (tur. opijum) bio je, nekad davno, centar trgovine opijumom

nerazumljivoj igri. Na pristojnom odstojanju stoji ozbiljan vojnički stroj golobradih višespratnica. Tu i tamo, poneki osobenjaka se propinje, šareni, ljušti, krivi, stavljajući svima do znanja da se razlikuje od drugih. Troma stara tvrđava spokojno tone u sumrak, umirena prizorom koji se pod njom pruža.

Počinjemo da razmišljamo o povratku.

NA GROBU PESNIKA

Slobodan Acketa
Italija / proleće 2007.

U Parizu, negde u dvadesetom arondismanu, nalazi se groblje *Pere Lachaise* (Per Lašez), možemo ga zvati i groblje poznatih. Između ostalih, tamo su sahranjeni Edit Piaf, Oskar Vajld, Džim Morison, Marsel Prust, Iv Montan, Isidora Dankan, Frederik Šopen, Onore de Balzak, Žorž Bize, Marija Kalas i mnogi drugi. Sasvim razumljivo, ovo mesto je jako često odredište, kako hodočašća obožavalaca lika ili dela nekog od onih koji su tamo sahranjeni, tako i redovnih turističkih tura. Ovo nije priča o tom groblju.

Ovo je priča o jednom drugom groblju.

DAN PRVI, PREDVEČE

Lagano šetamo niz ulicu *Via Marmorata* prema centru grada. Sa desne strane, stanica metroa, spomenik nekim žrtvama nekog fašizma, ispred nas *Porta San Paolo* ili kapija Svetog Pavla. Sa leve strane zid i piramida od nekih tridesetak metara visine. Dok pokušavam da se setim šta sam pročitao o piramidi, još uvek nisam siguran da li je ista moderna ili drevna. Setim se priče svog profesora: *Piramida je najstabilnije geometrijsko telo* i pomišljam kako je u stvari hteo da nam kaže: *Zidajte piramide, deco*. Takva misao ubija svaku nadu da ću se setiti bilo čega drugog. Posle par minuta, i piramida i zid postaju samo slika koju sam nekad i negde video. Svakako, to je samo jedan od gomile zidova koji opasuju ovaj grad.

DAN DRUGI, VEČE

Vraćamo se nepoznatim putem. Prelazimo Tibar preko ostrva *Isola Tiberina*. Dok napipavamo put ka stanu u kom spavamo, prolazimo kroz *Viale Campo Boario*. Sa jedne strane, to je sasvim normalna ulica. Sa druge strane, to je zid. Beskonačni zid iz koga, na svakih pedesetak metara, izbija nabor kule. Dok hodamo kule se smenjuju skoro ritmično, kao na dečijem papirnom kinemaskopu. Možda kao

u crtanom filmu, sa scenama koje se ponavljaju dok se glavni likovi kreću. Samo, ovde je scena glavna, a likovi sporedni. Izbijamo na *Via Marmorata*, baš tamo kod kapije Svetog Pavla.

DAN TREĆI, NEDEFINISANO DOBA DANA

Sedim u stanu svoje domaćice, Tanje. Pričamo o njenim mačkama. Crna, *Morsego* (slepi miš), životinja je kojoj iz očiju izbija iskustvo. Nije plašljiva. Siva tigrasta, *Balkan*, sa svoje tri noge uspeva da se popne svuda. Plaši se. Pitam koja je sudbina četvrte noge, i saznajem da je *Balkan* uzeta iz mačijeg sirotišta koje se nalazi odmah tu, kod Aurelijanovog zida, kod Cestijusove piramide. Kad ju je Tanja usvojila, već nije imala tu četvrtu nogu. Saznajem kako se zove zid, prisećam se priče o piramidi. Pita me još i da li sam bio na groblju. Tu, odmah iza piramide. Tamo je sahranjen Džon Kits. Sećam se da sam jednom, negde, pročitao da je sahranjen baš ovde, u Rimu. Zašto se toga nisam setio ranije...

DAN ČETVRTI, PRE PODNE, DECEMBARSKO, SUNČANO

Odlučujem da je vreme da posetim groblje, i grob pesnika.

Na ulazu u groblje *Il Cimitero Accatolico di Roma* stoji kutijica za dobrovoljne priloge koji su ujedno i ulaznica, i natpis *Uffici* koji upućuje na informacije ili tako nešto. U zgradi informacija dve starice, Engleskinja i Australijanka. Živahne, izborane životom. Žene ANZAC-a, žene RAF-a, možda i žene Overlorda, a možda ništa od toga. Upućuju me ka grobu Kitsa. Redovi belih mermernih grobova ispresecani su dijagonalnim alejama. Svaki nadgrobni spomenik je malo umetničko delo. Skulptura bogorodice. Anđeo.

† *Moller, Carl Oscar* (1857–1993), švedski arhitekta

† *Corrodi, Salomon* (1810–1892), *Herman* (1844–1905) i *Arnold* (1848–1874) porodica švajcarskih slikara

† *Krupenski, Anatol* (1850–1923), ruski veleposlanik u Italiji

† *Wordsworth William* (1835–1917), pesnik i naučnik, nećak Vilijama Vordsvorta, velikog engleskog pesnika

*On bezbedan je, jer krevet tih
Rano pronađe sred mrtvih
Van domašaja obmana svih
Nepravdi, zla;
Što svakako je tek jedan vid
Blaženog sna.*

Vilijam Vordsvort, Na Bernsovom grobu

Celo groblje opasano je zidinama. Sa jedne strane, to su visoke zidine Aurelijana, a sa druge niži i noviji zidovi. Ovo groblje kao da je mala tvrđava mrtvih, koja ljubomorno čuva sudbine, belo kamenje spomenika, i mediteranske biljke koje tom kamenju prave hladovinu. Tu i tamo poneki stih, nem i tvrd, uklesan u belo.

† *Akerblad, Johan David* (1763–1819), švedski diplomata i egiptolog

† *Scholey, John* (–1867), engleski kompanjon Đuzepea Garibaldija

† *Takanen, Johannes* (1849–1885), finski skulptor

† *Von Goethe, August* (1789–1830), jedini Geteov sin

*Stražar usred tmine motri,
Sa vrha kule grobova red
Dok mesec sjajem otkri,
Groblje kao svetlosti dana sred.*

Johan Volfgang fon Gete, Mrtvački ples

Groblje je podeljeno na nekoliko zona, od kojih u svakoj postoji po nekoliko malih grobljanskih getoa. Ruski deo groblja. Nemački deo groblja. Švedski deo groblja. Grčki deo groblja... Evropa u malom. Dalje od ulaza, prema piramidi, nalazi se antički deo groblja, sa ponekim raštrkanim spomenikom. Iza njega dubok rov, zid i piramida. Piramida je grob Gajusa Cestijusa, rimskog magistrata, visoka 125 rimskih stopa a široka 100. U podnožju piramide, duboko

u rovu, mesto je pronašao azil za mačke. Sirotište. Desetine debelih mačaka. Crne mačke. Šarene mačke. Likovanje života ušuškano među simbolima smrti.

Negde na kraju antičkog dela groblja, u samom uglu, nalazi se i grob velikog pesnika. Pored groba sedi par mlađih ljudi. Čitaju, a možda i samo sede. Na nadgrobnoj ploči natpis:

Ovde leži onaj, čije je ime bilo napisano na vodi.

- † *Storj, William Wetmore* (1819–1895), američki pesnik i skulptor, autor svog sopstvenog nadgrobnog spomenika, *Anđela tuge (Angel Of Grief)*, koji mu je, posthumno, doneo slavu
- † *Severn, Joseph* (1783–1879), britanski konzul u Rimu i verni prijatelj Džona Kitsa
- † *Keats, John* (1795–1821), engleski pesnik

*U visoku prestonicu
Gde bledim dvorom
Kraljuje Smrt
U propasti i moći
Navede ga put,
Te plati, čistim dahom,
Međ' večnima grobnicu.
- Valja poći!*

Persi Bise Šeli, Elegija o smrti Džona Kitsa

Čovek koji je napisao ove stihove sahranjen je na istom groblju, uz jednu od kula Aurelijanovog zida. Kažu da posle smrti životi postaju sudbine. Neke od tih sudbina, možda, menjaju druge živote.

- † *Jussupoff, Felix* (1856–1928), ruski princ i otac princa Feliksa Feliksoviča Jusupova, čoveka koji je organizovao zaveru protiv Raspućina
- † *Kestner, August* (1777–1854), čovek čija je majka bila uzor za Loti u Geteovom *Verteru*
- † *Trelawny, Edvard J.* (1793–1881), odani prijatelj Šelija

† *Shelley, Percy Bysshe* (1792–1822), engleski pesnik

*Mrtav da l' spi, kad život je san,
A sreća fantomskim korakom beži?
Prolaznu radost odnosi dan
A smrt je, mislimo, časak najteži?*

Džon Kits, Mrtav da l' spi, kad život je san

Još stotine nekadašnjih života, sada sudbina, manjih i većih, isprepletenih u istoriji. Stotine belih spomenika, dela stotina vajara, klesara i kipara, organizovanih u stamenom poretku. Jedna tišina. Jedno groblje za posetiti.

*Lepota je istina, istina lepota – to je sve
Što na zemlji znamo, i što znati treba.*

Džon Kits, Oda o grčkoj urni

BRZOPOTEZNO PO MALOJ AZIJI

Dragan Jovanović
Turska / april i maj 2006.

Pamukkale express 17:30 dolu, ili nešto slično, pročitali smo na šalteru železničke stanice Hajdarpaša u azijskom delu Stambola. S obzirom da lepo piše da je naš voz *pun* (nov pojam), morali smo da menjamo plan. Ispostavlja se da mojih 15-ak s mukom naštrebanih turskih fraza i priručnik *Sa turskim u svet* u džepu ni blizu nisu dovoljni za dogovor sa nekim od šalteraša na temu doplate za kušet kola na liniji Hajdarpaša – Kajzeri, ali smo se uz pomoć jednog ljubaznog momka već nekako dogovorili.

Bodža i ja smo imali deset prolećnih dana lufta za turu koja bi povezala nekoliko zanimljivih lokacija u Maloj Aziji. Čudesna igra vode i krečnjaka zvana Pamukkale, razučena egejska obala, topli Mediteran i oštri kameni greben nad njim, perverzni reljef Kapadokije – glasio je okvirni plan koji smo upravo okrenuli natraške.

Sutradan pre podne budim se u kušet kupeu, čvakam poslednji dovicin proglašavajući se oficijelno zdravim i sedam u prvi red da posmatram crvenkaste pejzaže posne zemlje anadolske. U Kajzeriju smo potražili menjačnicu (mahanje rukama, nogama i glavom, poglavlje *Snalaženje u gradu* iz mog priručnika) računajući da je kurs ovde povoljniji nego u turističkoj Kapadokiji, snabdeli se hranom (iz sličnih razloga), a onda se vratili na magistralu koja prolazi periferijom grada paralelno s prugom.

Kajzeri je dosta prostran grad. Kao pristojni balkanski autostoperi, pokušavamo da javnim prevozom stignemo do izlaza iz grada ne bismo li tamo u manjoj gužvi stali na stop. Kažem *pristojni balkanski* jer da sam u tom momentu kapirao kakav je stop po Turskoj, sigurno se ne bih zamajavao ovim *detaljem*. Ulazimo u par lokalnih autobusa i pokušavam da se sporazumem sa vozačima pokazujući im putaču koju sam iscrtao na mapi, na mestu gde se, malo iza izlaza iz grada, drum za Kapadokiju odvaja od magistrale. Kad smo konačno stigli na tešku periferiju, kiša koja se odavno nakanjivala počela je ozbiljno da pada, pa smo posle par minuta ipak ušli u bus koji vozi za Kapadokiju, doduše samo do Urgupa. Sa leve strane između oblaka povremeno

se pojavljivala ogromna silueta Ercijes Dagija, u ovo doba godine još uvek debelo prekrivena snegom.

Na ulazu u Urgup (koji očigledno istovremeno služi i kao izlaz iz Urgupa) stali smo na stop za Ortasar (piše se *Ortahisar*, a izgovara nešto kraće, meni zvuči kao Ortasar) i iz cuga uhvatili prevoz. Dakle, u tom momentu smo imali autostoperski procenat šteta od 100% za teritoriju Azije :) ali smo ga sledećih dana spustili na skromnih 20 i kusur. Nešto kasnije, dok pada mrak, munje sevaju, a kiša pljušti, mi se u velikom stilu sjurujemo u Goremu, između fantastičnih raznobojnih stena, u kolima Turčina koji ume da broji do 20 na srpskom i obećavamo sebi da ćemo deonicu od Ortasara do Goreme ponovo proći pešaka.

Gorema (piše se *Göreme*, ovo *ö* se izgovara nekako čudno, meni je najzgodnije da je zovem Gorema) je bekpekerska⁹ meka u centru Kapadokije, svaka druga kuća u njoj je pansion i zato je najlakše i najlogičnije u njoj tražiti konak. Gro soba je u, u tu svrhu izdubljenim, mekim stenama – tako se ovde stanuje već milenijumima, a sada je pećinski smeštaj postao i turistička atrakcija.

Ujutru, na naše oduševljenje, sija sunce. Drumom prema Ortasaru do putokaza za NLO muzej (šta god to bilo), onda levo u tzv. Crvenu dolinu sa idejom da posle izađemo na avanoški drum.

Uhvatili smo putić levo koji verovatno vodi u Đavusin, pa smo skrenuli desno prema brdu. Ne deluje da može da se prođe kroz stene, ali ima neki putokaz na tu stranu. Put brzo postaje staza, staza vodi uz potok (makar krajem aprila postoji potočić), kroz tunel, pa uz kanjon, pejzaž fasuje notu planinskog šmeke, a turisti gotovani u rentiranim automobilima i mopedima ostanu negde ispod, da ne smetaju. Da se razumemo, mikroreljef je podjednako žešće tripozan i ovde i dole, ali u klancu i iznad njega je vizuelni kontakt s njim nekako neposredniji, pogled na frikovite kamene figure se pruža iz raznih perspektiva, ne samo iz žablje. Kad se na ulazu u sledeću dolinu staza zagubi, treba je potražiti malo desno i zajedno s njom obići dolinu. Nešto iza, staza (u stvari sad već splet staza po kojima jurcaju Japanci na mopedima) izlazi na slepi asfaltni put za Ortasar, na čijem je kraju (početku, iz moje perspektive) nekoliko tezgija sa nisam-ni-konstatovao-čime. Levo se odvaja staza koja bi možda i mogla da priđe famoznom avanoškom drumu, ali smo već digli ruke od njega, pa krenusmo lagano niz asfalt između prozaičnih njiva i voćnjaka. Autostop iz trećeg cuga (ljudi se

9 Bekpeker je putnik koji putuje sa rancem na leđima. Od engleskog *backpack*, što znači ranac.

dovezu do tezgi, pruže pogled ka jugozapadu, pazare licidersko srce i aj nazad, bila je nedelja).

– Ortasar?

– Ućisar.

– Okej.

Još bolje. Furamo do Ućisara, selo opet turističko, tezge na sve strane, uparađeni Turci došli na izlet, usred sela tvrđava, da budem precizan stena izbušena hodnicima da služi kao zgrada, furaj gore, na terasu, a pogled... Tvrđava je na najvišoj koti u okolini.

Ne htedosmo direkt za Goremu, nego uhvatismo stop nazad za Ortasar, pa odatle u šetnju. Jedno vreme smo šetali razdvojeni, Bodža drumom a ja stenom, malo dešnje, i oboje smo svašta propustili.

Ujutru komplet pakovanje, stopom do Nevšera (*Nevşehir*), pa na jug. Hteli smo odlazeći iz Kapadokije da vidimo i bar jedan od dva podzemna grada u atarima naselja Kajmakli i Derinkoju, nemajući baš predstavu ni koliko su pristupačni ni na šta liče. Sidemo iz kola u Kajmakliju, kad jedva stotinak metara levo od glavnog druma – par desetina tezgi, nema šta nema za razdragane turiste, i ceo taj vašar za nas dvoje i troje Japanaca. Iza tezgi, u drugom planu, neka zidina i čikica u kiosku koji uzima 10 lira po čoveku za silaz. Kulturno poljubimo vrata podzemnog grada i nazad na drum. Pravac Mediteran.

A onda, kao da im je javljeno da je red na njih, nastupaju njihova veličanstva turski dugoprugaši – brkate kamiondžije u kabinama model *kako je kod vas u Švedskoj*, i uz pomoć trojice takvih delija stižemo da do ponoći bacimo sidro u mirisni Mediteran. Prvi baja nas vozi preko prostrane anadolske visoravni iz koje mestimično niču korpulentne kamene gromade a drum – crtan lenjirom, što bi reko onaj bački trubadur – se pruža između njiva i ledina od suve žute zemlje retko kad imajući potrebe da zagrebe neku od njih. Jedno vreme bude zanimljivo. Poslednjih petnaestak kilometara buljim u svoj priručnik kao loš štreber pred ispit ne bih li, iskačući iz kabine, izdeklamovao *teşekür ederim* (hvala), *iji joldüluklar* (srećan put) i *hoşca kal* (do viđenja). Čovek se pokroviteljski smeši, izgleda da je ponešto i razumeo. Silazimo u gradu Karamanu, obavljamo standardne ulazno-izlazne fiziološke operacije i pešačimo ka tranzitu planirajući stop za Silifke – najbliži izlaz na Sredozemno more, gde je već širi izbor smeštaja. Staje drugi kamiondžija, kaže – Konia. Gledam mapu, Konia je tričavih 177 stepeni u drukčijem smeru od Silifkea, ali je veća i bliža Antaliji. Reko' okej, upadam. Drum je i dalje sablasno prazan – prvi je maj, to je i kod njih bajram (praznik), ako su mi obojica anketiranih

isto odgovorili, valjda smo se razumeli. Silazimo na obilaznici na ulazu u Koniju, desno Afion 223, levo Antalija 292, pada mrak, pretrčavamo drum i posle par minuta uskačemo u treću kabinu. Via Antalia! Veremo se uz pleća moćnog Taurskog gorja, zbog čijeg grebena sam se i radovao dolasku na Mediteran, sa cirka hiljadarke u Koniji penjemo se na 1.800 i kusur kako je ispisano na prevoju, a onda se sjurujemo na nulu, nažalost po mraku.

Antalija je odvratan grad. U ponoć automobili špartaju na sve strane, ali je dosta teško sresti čoveka. Uzdali smo se u širok izbor hostela u velikom turističkom gradu, ali mi je letimičan veb brauz u holu nekog fensi hotela, čija dva smešno obučena recepcionara ukupno znaju jednu i po englesku reč, objasnio da su redom visokobudžetni, pa smo nastavili brauz ružnim antalijskim ulicama i završili u jezivo štokavom motelu *Kod Mustafe*.

Ulice u Antaliji definitivno nisu pravljene sa idejom da se neko onuda kreće pešaka. Ipak nas je mrzelo da se bakkemo s gradskim prevozom pa smo, do druma koji vodi ka jugu, napravili podužu i nimalo prijatnu šetnju uz jedno bolno mašenje pravca.

Jugozapadno od Antalije, grebenom pomenute planine Toros, paralelno sa obalom pruža se *Lycos Way* – markirana turističko-planinarska staza do koje bi trebalo da može lako da se dođe, naročito do segmenta 20–30 km južno od Antalije. Ljudi su mi pričali o vrhu Olimpos do koga bi trebalo da bude lako popeti se sa obale, ali nisam stigao da nađem detaljnije podatke o usponu pa sam računao na improvizaciju. Dostopirali smo do sela Gojnuk (ustvari *Göynük*) za koje sam sumnjao da bi moglo biti polazna tačka za uspon, gde sam pokušao da na licu mesta iscedim još koju informaciju, ali se nisam baš proslavio. Nanjušili smo neku stazu koja vodi u klanac uz potok i prošetali njome par kilometara između stvarno intrigantnih stenčuga, do jednog simpatičnog vodopada. Negde na početku Kanjona, desno, odvaja se staza uz manji potok. Na putokazu piše *Lycos Way*. Tu stazu sam ostavio za sutradan kad poranimo malo bolje, u čemu smo pomalo i uspeli. I ta staza je jedno vreme samo išla uz potok kroz klaustrofobično dubok kanjon, uz minimalan uspon, pa je Bodža odustala i vratila se. Ja sam nastavio, a staza se odvojila od potoka i zagrebala lagano uz levo brdo, pa sam se ponadao da ću bar izaći na taj najbliži greben i baciti pogled na sledeći. Idući dalje sreo sam poznu jesen koja je čučala tu, među stenjem i borovima. Nije mi se baš šetalo pod tugaljivom novembarskom kišicom, pa sam, čim je staza okrenula opet nizbrdo prema potoku, okrenuo i ja i požurio

nazad u mesec maj. Po izlasku iz kanjona, uhvatio sam neku prečicu od potoka prema selu i ubrao nekoliko pomorandži po voćnjacima pored puta. (U mojim godinama Kurt Kobejn je već bio mrtav a Milo Đukanović predšjednik, a ja – kradem voćke.) Sunce još nije bilo nisko, spakovali smo se i izašli na magistralu da bismo s prvim mrakom već bili nekih 170 kilometara dalje, u Kašu.

Kaš je prijatan mediteranski gradić, u najboljem smislu reči. Njegove vijugave uličice, razučena obala i pristojni, nenapadni trgovci stvarno su nas osvežili posle industrijskih turističkih kompleksa – ogromnih hotela sa zakupljenim šljunčanim plažama i nemaštovitih štrafti sa špalirima tezgi i dućana, kakve smo viđali pored Gojnuka. Kaš je odlična scenografija za lenstvovanje – posle doručka smo se izvalili po stenju na obali upijajući sunce, mirišući talase i cirkajući *Marmaris gold* pivo iz staklene litarske flaše. Jednostavno sam uživao u dokolici što inače baš i nemam običaj.

Dalje prema zapadu drum se odvaja od mora ali se borova šuma još uvek drži, stop je sitniji, a ljudi sve konkretnije barataju engleskim jezikom. Simpatični japi iz Ulkera nas vozi do Marmarisa, a konverzacija je prilično tečna, što prija posle nemuštih druženja s kamiondžijama. Marmaris je dopadljiviji nego što sam očekivao od popularnog turističkog grada, pa jedno vreme razmišljamo i da se ulogorimo tamo, ali ipak produžavamo iza grada na poluostrvo koje pruža svoje krake duboko u Egejsko more.

Sutradan napuštamo more i po podne stižemo na Pamukkale – pamučnu tvrđavu, mesto još jedne neobične igrarije litosfere koje predstavlja i ultrapopularnu turističku atrakciju. Pamukkale je krečnjačka padina brda preko koje teče splet potočića, ali ne padina od ljutog krša koju razjeda, dubi i nosi voda, nego, naprotiv, teren stvoren *akumulacijom*, pa je reljef nežan, pufnast i blagih oblika, ali čini mi se još maštovitiji nego po erozivnim krečnjačkim stenama kakve sam viđao po dinarskim i alpskim planinama. I još preko njega teče topla voda u mnogo raštrkanih korita, rukavaca i slapova, zadržavajući se po sitnim bazenima stvorenim opet akumulacijom minerala, kao na Plitvicama. Primetili smo snežno (u stvari pamučno)-belu padinu još sa nekoliko kilometara rastojanja, a ubrzo smo videli i stotine silueta koje gamižu preko njenih leđa. Na Tvrđavi je gužva kao na Kalemegdanu, dečurlija jurca po plitkim bazenima, fotoaparati škljocaju (krajnje je vreme da nadležni uvedu u opticaj neki glagol koji će bolje stajati digitalnim fotoaparatom) na sve strane, a kada se pogleda izbliza, belina kamena je žestoko isprljana žutim i smeđim

flekama. Čitao sam da hoteli, koji i dalje niču u podnožju, pune svoje bazene ovom vodom i da je zbog preteranog odvodnjavanja poremećen odnos vode i kamena, pa su mnoga jezerca presušila i Pamučna tvrđava iz godine u godinu izgleda sve ružnije.

Vratili smo se u naselje pomešanih i ne baš sjajnih utisaka i popili po čaj, a onda sam ipak otrčao ponovo na krečnjak, ovoga puta do plitkog amfiteatra u podnožju padine, daleko ispod oficijelnih turističkih staza. Tu sam imao dosta drukčiji osećaj, sâm na kamenoj (a nežnoj!) ledini u sumrak. Ne mogoh da izdržim nego sam se uspentrao uz prvih par segmenata strmine. Stena je porozna i lako se izgrebe, bilo me malo blam pa sam oladio.

Nazad u stvarnost. Naselje Pamukkale je malo i valjda isključivo turističko, odvratno naporni trgovci i kafedžije su uveče podnošljiviji, valjda se i oni nekad umore, a i mi smo u međuvremenu zaštekali rančeve pa ovako privlačimo neuporedivo manje pažnje. Kao i u Goremi, i ovde je lako naći autobuski prevoz u bilo kom pravcu. Kupili smo dve karte za noćni autobus do Stambola i ujutru se našli na autobuskoj stanici Harem, na azijskoj strani Bosfora. Pošto smo zaboravili knjigu u busu, zadržali smo se jedno sat i po na štajgi među ekstremno (čak i za turske prilike) napornim likovima koji jure poštene bekpekere i ostale prolaznike oko peronâ sumanuto urličući nazive destinacija. Oko velikih rančeva se kupe kao muve i u jednom momentu sam uhvatio sebe kako u prolazu bukvalno odgurujem dvojicu koji su nam se uneli u face, tako da me je lokalni pozornik (ili već neki uniformisani) pogledao popreko i zainteresovano. Elem, našosmo knjigu i ostade nam dugih 13 sati da ih lagano cedimo preko moreuza i po bučnim ulicama, prometnim bazarima i lepo uređenim parkovima Stambolskim, da bi u 10 uveče seli u *jatakli vagondan* (spavaća kola) za Beograd.

Sutradan uveče izlazimo iz voza, prelazimo po milioniti put u životu Savski trg i stajemo na trajvansku stanicu. Trg je prilično prazan, prilazi nam neki čiča i – prvi put mi se to desilo u Beogradu – pita: *Do you need accommodation?*¹⁰. Meni uopšte nije bilo smešno.

CRTICE

Mala Azija je puna ljudske istorije. Pod koji god kamen da zaviriš, a ono neki Grk ili Hetit čuči pod njim. Odem u Kapadokiju da pronjuškam

¹⁰ Eng. Da li vam je potreban smeštaj?

po vulkanskim stenama i imam šta i da vidim – ranohrišćani dubili crkve u njima, bušili podrume i krili se od Arapa. Sa planine Taurus potiče priča o Deda Nikoli Mrazu, a ako pitam nekog za vrh Olimpos na koji sam hteo da se popnem – dobijem odgovor o ostacima grada Olimposa (ili nečem sličnom), na obali ispod planine. Popnem se na Pamukkale da vidim kako se to krečnjak taloži iz tople vode, a gore na brdu zidine grada Hijerapolisa svedoče da su i antički hedonisti voleli da se banjaju ovde. Pre i posle svega prođemo i kroz staru srpsku prestonicu Stambol, na koji ne bih trošio reči.

—
U tržnom centru u Kajzeriju startuje me šiparac, švrća od banku i po plafon, na njemu sako i rolka i pubertetski brčići, i pita me na prihvatljivom engleskom da li sam stranac i odakle sam. Potražim pogledom njegove starije *jarane* koji će da mi naprave *belaj* kad me klinja isprovocira, momenat kasnije budem sam sebi smešan i krenem u priču sa dečkom.

Reko': — Jesam, iz Srbistana.

On mi predstavi još dvojicu drugara koji nekako iznikoše iz gužve i objasni da im je nastavnica engleskog jezika savetovala da, kad nalete na nekog stranca, popričaju sa njim, ne bi li trenirali jezik. Već mi postadoše simpatični.

— Pa kako da ste došli baš u našu zemlju?

— Eto, — reko' — samo na ovu stranu još mogu bez odlaska u ambasadu (dok Evropa načisto ne stegne obruč oko Srbije, mislim se) pa nije bilo teško izabrati.

— Pa da li vas zanimaju kulturno-istorijski spomenici?

— Ne, uglavnom me zanimaju čudne stene, a trenutno me naročito zanima gde je ovde magistrala, drum za Ankaru.

On krenu da mi objašnjava, umeša se neki sredovečan tip sa boljim poznavanjem jezika i grada i uputi me gde treba, ja potražih pogledom svog drugara da nastavimo priču jer je ostao prekinut na po rečenice, ali on je već nestao u gužvi, osetivši se valjda suvišnim. I bi mi krivo.

—
Kako smo sišli iz kamiona u Kašu, samo što smo se izljubili s kamiondžijom (koji je sišao iz kabine da nam vrati prtljag iz nekog šteka pozadi) i naprtili rančeve, a neki likovi nas startuju i pitaju treba li nam smeštaj. Krenem u cenjkanje s jednim od njih, spustim sa 15 na 9 lira po njušci (dalje nije dao) čisto da šmeknem kako se kreću cene, pozdravimo ga i odemo dalje. Par minuta kasnije, tip koji je

sedeo pred kafanom se ponudi da nam nađe jeftin smeštaj, sednem s njim na motocikl, odemo do nekog njegovog drugara koji je hteo da nas odere, a zatim me tip odveze u ulicu kod džamije (tamo nas je ostavio kamiondžija, dobro pazim kud idemo) i odvede kod jedne starije gospođe koja drži pansion u kući. Sa početnih 30 za sobu za dvoje, stignemo na 15 lira za drugu, skoro istu takvu. Reko' važi se, vratimo se u kafanu, pokupim Bodžu i odemo opet u pansion. Malo kasnije, dok prelistavam neki turistički časopis u zajedničkom predsoblju, pojavljuje se onaj isti tip koji mi je nudio (valjda istu ovu) sobu za 18 lira :).

—

Ja sam svojevremeno bio Titov pionir, učestvovao sam na takmičenjima *Tito, revolucija, mir* i odlično pamtim to vreme ekstremnog ideopoklonstva (ili bar njegovu poslednju fazu), a sad vidim da je naš Čeda bio mala maca u odnosu na Kemala Ataturka, baju čija njuška krasi ne samo zidove po kafanama i čekaonicama i izloge po dućanima, nego i sve (*sic!*) papirne novčanice koje su trenutno u opticaju u Turskoj. Nisam video, ali bih se začudio da mi neko kaže da nigde u prostranoj Anadoliji ne postoji brdo na čijoj su padini vredne omladinske ruke cvećem ispisale *Kemo*.

—

Na stadionu Galatasaraja samo policijski psi nemaju brkove – reče jednom davno, ako se dobro sećam, neprevaziđeni Srđan Knežević (za tačniji citat konsultujte knjigu *Kad ja tamo, a ono međutim*). I što je najluđe, čovek vrlo malo preteruje, bar što se tiče sredovečnih i starijih muškaraca po Turskoj. Što se tiče kamiondžija – ne preteruje nimalo.

SLAVA SOVJETSKOJ MLADEŽI!

Ivan Đelić – Kika

Rusija / jul 2009.

Voz je jurio bespućima severne Rusije! Anastasija, moja devojka, objašnjavala mi je razliku između stepa, tajgi i tundri, a ja sam uživao u još jednoj vožnji u *plackartni*¹¹ vagonu. Krenuli smo na daleki sever drage nam planete! Krenuli smo tamo gde u ovo doba godine sunce ne izlazi, jer u poslednjih par meseci nije ni zašlo. Ja sam se pitao: *Da li ću uspeti da u narednih petnaestak dana ostanem nepopravljivi romantik? Da li je uopšte moguće biti romantičan bez zalaska sunca i bez zvezda?*

Belo more bilo je baš onakvo kakvim sam ga i zamišljao! Hladno. Vreme na trajektu koji nas je vozio do Solovjeckih ostrva prekratio sam igrajući se sa nekim novim *Livingstonima*¹², koji su pravili vratolomije na severnom nebu i jeli hleb iz moje ruke. Solovjeckim ostrvima dominira velik, lep manastir. Od prizora mi je zastao dah. Na ostrvu nema asfaltiranih ulica, glavno prevozno sredstvo je bicikl, a komarci napadaju u rojevima. Na ovim ostrvima, koja, kao što rekoh, oduzimaju dah svojom lepotom, lepim zelenim šumama, jezerima spojenim kanalima i čudnom tišinom, jednom davno bolesni umovi Rusije sagradili su logor. Pomislio sam, u trenutku, da je Staljin bio mnogo humaniji nego Tito. Staljin je svoje političke protivnike slao na ostrvo mnogo bogatije prirodnim lepotama. Na ovom ostrvu postoji čak i botanička bašta koja se može porediti sa najlepšim baštama koje sam video. Ručak se tradicionalno servira u barakama u kojima su nekada svoje poslednje dane života živeli oni koji su mislili drugačije. Svi ovi podaci ubili su i poslednji tračak romantike u meni. Čekao sam da padne mrak, da odem na spavanje, ali mraka i dalje nije bilo. Shvatio sam da čekam Godoa, pa sam rešio da se naoružam autan sprejem, i da sa biblijom ruske istorije, u vidu Anastasije, prošetam do udaljenih delova ostrva. Kako autan

11 Ruski vagon treće klase, uređen kao jedinstven prostor sa 52 ležaja, bez pregradnih zidova. Sreće se u gotovo svim bivšim sovjetskim republikama. Za detaljnije objašnjenje, pogledati putopis *Železni voz za Sangaj*.

12 Aluzija na knjigu *Galeb Džonatan Livingston*

nije delovao ja sam se, u stilu hrabrih ruskih revolucionara, junački borio sa brojčano nadmoćnijim komarcima. Prolio sam mnogo krvi, ali je i neprijatelj imao gubitke. Osmeh lepe Ruskinje pokazao mi je da borba nije bila uzaludna. Mrak još nije pao, ali umor je pokazao da je danu došao kraj.

Sledeće čega se sećam jeste da sam se probudio u vagonu. Polupijani ruski mornar nudio mi je jeftinu votku, žena sa plastičnim okom buljila je u mene, zbunjeno dete pokušavalo je da shvati kako je moguće da je moj ranac veći od njega, a ja, ja sam bio izgubljen u prevodu. U ušima mi je zvonio Kerber, u ruci karta Rusije, u glavi bol. Pokušao sam da probudim Anastasiju, ali ona mi se samo osmehnula, i okrenula se na drugu stranu. Pogledao sam kroz prozor i video pustoš.

Došli smo u grad u kome nas je dočekaio veliki natpis: *Slava sovjetskoj mladeži!* Zaboravljeni grad? Da ne znam da sam u Rusiji, zakleo bih se da sam u Černobilju, posle katastrofe. Zgrade su se srušile, ili će se srušiti svakog trenutka. Mislim da je ovde vreme stalo. Antene na loše očuvanim predratnim ladama, dugačke po dva i više metara, hvataju sve što šušne, a izgleda da ovde mnogo šušti jer nikako ne uspevamo da uhvatimo neki razgovetan glas na radiju. Čudan je ovaj grad, Apatit! Možda je to zato što se nalazi duboko u severnom polarnom krugu? Ovde dani traju šest meseci, noći isto toliko, vreme sporo prolazi. Možda je ovde još uvek 1953? Možda je Staljin tek juče umro, pa ga oplakuje ceo grad?

Autobus firme Krstić projurio je pored nas. Iz perspektive naše lade sa dobro očuvanim sedištimama od skaja i katastrofalno očuvanom limarijom, izgledalo je da se kreće brzinom svetlosti. Ograničenje u naseljenom mestu trebalo bi da bude 40 na sat, zar ne? Tako je, ali ovo nije naseljeno mesto, ovde su zgrade sablasno prazne, bez prozora, cveća ili ičega što bi biolozi nazvali živim svetom. Nema mačkaka, nema pasa, nema ni ljudi. Najviše me čudi što nema ni neprijatnog, ustajalog smrada. Nema ničega.

Livada, zvana fudbalski stadion, dobro je pokošena. Možda je ovo rasadnik fudbalera rumenih obraščića i neverovatne snage, poput Aršavina? Možda se ovde stvaraju fudbaleri koji mogu Liverpoolu na Enfildu da daju četiri gola na jednoj utakmici?

Mislim da ću ući u prvu prodavnicu, da vidim da li je Staljinova slika još uvek tu i da li je ovo mesto čulo za koka-kolu, zejtin, beli šećer i najlon čarape. Možda se još uvek može kupiti samo smrdljivi loj, bajat hleb i nekvalitetna votka?

Neljubaznost ovdašnjih ljudi ne može se opisati rečima. Nisu navikli na strance. Debela, brkata žena, ista onakva kakve rade na šalterima na železničkoj stanici, stajala je na vratima autobusa i spremno očekivala moj *bodiček*¹³, jer je bilo jasno da drugačije ne mogu ući u sablasno prazan autobus. *Slava sovjetskoj mladeži*, pomislih i krenuh u napad. Posle uspešno izvedenog bodičeka Anastasija je gundala o tome kako se baš i ne ponašam pristojno, a ja je nisam slušao, već sam razmišljao kako se grad odjednom menja. Video sam živo biće, video sam debelu brkату ženu na vratima autobusa. Mom ushićenju nije bilo kraja. Izgleda da je sunce, koje je brzom brzinom zamenilo kišu, izmamilo ljude napolje. Lepe Ruskinje, zarobljene u prošlosti, kao da su se vratile sa Staljinove sahrane i ulepšale sumoran grad. Odnekud su se pojavili i delovi Hibinskih planina, ali nisam mogao da procenim koliko su visoke, jer su vrhovi bili prekriveni oblacima. Grad je počeo da pokazuje znakove života, a na nebu je zagrmeo suhoj SU-27, tek da nam pokaže da je Barenovo more jako blizu i da na njemu vlada Severna ruska flota sa Petrom Velikim na čelu. Ja sam bio u magnovenju, zbog čudesnog spoja prirode, prošlosti i savremene tehnike. Pomislio sam da ovo nije nebo za suhoje, već za nekog tanderbolta¹⁴ ili neki dirizabl.

– Istrebitelj! – reče Anastasija.

– Stvarno, istrebitelj! – ne rekoh.

Nisam bio raspoložen, jer sam znao da me čeka pešačenje uzbrdo od 20 kilometara, sa rancem na leđima! Nisam kukao. Čak sam se ponudio da ponese i Anastasijin ranac. Naravno da nisam želeo da nosim dva ranca, ali sam se nadao da će moja mala Ruskinja oštetiti ironiju u mom glasu i odustati od puta u srce Hibinskih planina. Ironija, kao i obično, nije upalila. Anastasija je krenula da pešači. Napravio sam grudvu snega i krenuo za njom. Jul mesec, a ja se grudvam.

Posle nešto više od četiri sata hoda osećao sam se kao da nas je Noje zaboravio, i ostavio da se sami borimo sa potopom koji sledi. Ja, Anastasija koju sam izgubio negde daleko u magli koja se spustila (ili smo se mi možda popeli do oblaka), vetar, kiša i netaknuta priroda. Više nisam osećao ništa. Moj duh i moje telo bili su dve različite stvari. Koraci su bivali sve teži i teži. Osećao sam da je najsevernija tačka drage nam planete sada već sasvim sasvim blizu. Nebo je, čini mi se, bilo bez oblaka, ali je odnekud padala kiša. I baš tada, kada

13 Udarac u hokeju, kad jedan igrač celim telom naleti na drugog.

14 Lovački avion iz Drugog svetskog rata.

sam hteo da odustanem od svega, negde između planina pojavila se naša konačna destinacija – koliba ruskog Ministarstva za vanredne situacije. Pogledao sam svoj sat; pisalo je da je 22:30. Sunce je još uvek bilo visoko na horizontu, dajući mi do znanja da mu ne pada na pamet da zađe u narednih sto dana! Zapalio sam vatru u kaminu kolibe, zagrlio Anastasiju i utonuo u san. Treba mi odmor, sutra idemo još dalje na sever, u Murmansk, da operemo noge u Barenčovom moru, tamo gde počinje Golfska struja.

Na autobuskoj stanici u Murmansku čekao nas je naš domaćin, njegova drugarica, i najlepší i najzanimljiviji deo njihove trojke, veliki crni pas meni nepoznate rase. Naš domaćin, novinar na lokalnoj televiziji, nije prestajao da priča. Bio sam srećan jer je pričao na ruskom, pa nisam morao da ga slušam. Pas je ćutao, ili je govorio nekim nemuštim jezikom koji je meni savršeno prijao. Našao sam prijatelja u Murmansku i bio sam srećan zbog toga. Tako je lepo u belim noćima imati prijatelja koji ćuti.

Murmansk je bio veći nego što sam očekivao. Centrom grada je, kao i u skoro svim ruskim gradovima, dominirao bulevar Lenjina, kao i statua istog gospodina u već prepoznatljivom dugačkom, raskopčanom kaputu. Meni je i dalje bilo hladno, a zgodne stanovnice Murmanska jurile su, polugole, na svojim rolerima. Svakako najlepší deo grada je brdo na kome se nalazi drugi najveći spomenik u Rusiji – velika statua vojnika iz Drugog svetskog rata, sa urezanim imenima svih gradova-heroja bivšeg Sovjetskog Saveza. Murmansk je takođe grad-heroj. Tu je i prelepo jezero, a i fini park za odmor i šetnju.

Ovo brdo, sa velikom, ogromnom statuom vojnika, najbolje je mesto za gledanje Sunca kako pravi krug na nebu. Tu sam sačekao da Murmansk zaspi, a zatim sam sišao do vode i oprao noge u najsevernijem moru, baš tamo gde počinje Golfska struja.

NEPALSKI AUTOBUSI

Vasko Lukinić

Nepal / januar i februar 2008.

Poseban događaj i doživljaj (ukoliko se preživi) u Nepalju jeste vožnja. Pošto sam već iskusio nekoliko zastrašujućih vožnji po gradu, sa zebnjom sam očekivao prvu malo dužu vožnju, koja je neminovno morala da usledi. Sa nevericom sam razmišljao kako je moguće da se razdaljina od 150 km prelazi čitavih šest sati. I više nego jasan odgovor dobio sam već posle prvih kilometara.

Nepalci razlikuju nekoliko vrsta autobusa, pri čemu je apsolutno nejasno koji su kriterijumi po kojima se jedan autobus klasifikuje kao *turistički*, a drugi, isti takav, kao *običan* – o kom se govori sa nipodaštavanjem, a ponekad čak i sa prezirom. O onom prvom govori se sa puno hvale, jer – vožnja turističkim autobusom je prestižna stvar.

Obe vrste autobusa su, kao što rekoh, potpuno identične. Jedina razlika je, možda, raznobojnost dekoracija enterijera, a posebno spoljašnjosti. Na primer, poslednji *obični* autobus kojim sam se vozio imao je donekle jednostavniju spoljašnost, dok mu je unutrašnjost odisala vrhunskim umetničkim izrazom – sijalice u neobaroknom stilu, ružičasta tavanica i, u prednjem delu autobusa, iznad vozačeve glave, predivno žuto-zeleno plastično cveće.

Najlepši eksterijer imao je autobus prevoznika *Milan Travels* – skladnih dimenzija sa šarenilom u hipi stilu, iz perioda iz kojeg verovatno i sam autobus potiče, ali sa svežim, drečavim bojama.

Svi autobusi, bili oni *obični* ili *turistički*, jednako su prenatrpani, imaju jednako mali razmak između sedišta, ne funkcionišu im vrata i prozori, a hladnoća i promaja u njima jednako su nepodnošljive. Svi oni staju na svim mogućim mestima i u svom redu vožnje obavezno imaju najmanje jednu piš-pauzu, kada svi putnici zajedno izlaze, okreću se na jednu stranu, obavljaju nuždu, a zatim se, sa izrazom lica punim olakšanja, vraćaju na svoja pređašnja mesta.

Posebno zanimljiv, neizostavan element poduhvata prelaženja nepostojećih puteva između provalija, čije se dno ni ne nazire, su kondukteri. To su ljudi neverovatnih akrobatskih sposobnosti, koji se, dok je autobus u punom pokretu (što znači da se istovremeno

lulja i trese), penju na krov autobusa, slažu prtljag i putnike, silaze sa krova, uskaču u autobus i iz njega iskaču. I sve se to dešava neverovatnom brzinom, pa se čini da kondukteri dolaze niotkuda i zatim ponovo nestaju. No, dok su vidljivi, oni u autobusu zavode preko potreban red trudeći se da u svaki mogući milimetar smeste neko živo biće ljudskog ili životinjskog porekla, ili neko materijalno dobro imponantnih dimenzija, koje putnici unose sa sobom. Kad god se učini da ih nema, da su negde zaboravljeni, oni izranjaju odnekud i ponovo uspostavljaju već pomalo narušeni red.

Posebna klasa konduktera su dečaci, ne stariji od desetak godina, koji svojim autoritetom – strogim glasom i pogledom, kojim pokušavaju da barem malo liče na odrasle – izazivaju strahopoštovanje. Jer, nema vožnje bez karte, nema baškarenja po neiskorišćenim milimetrima, nema biranja sedišta i nema preteranog pomeranja dok traje vožnja – za tren oka dolaze i problemi su rešeni, da bi već sledećeg trenutka visili na vratima autobusa i vičući prikupljali nove putnike, koji se, gle čuda, ipak poput besteslesnih bića smeštaju u nepostojeći slobodni prostor autobusa.

Prva vožnja kojoj sam se podvrgao bila je vožnja turističkim autobusom firme *Sai Baba Travels*. Da, pozeleo sam da isprobam nepalski luksuz. Iako nisam imao prevelika očekivanja u pogledu udobnosti putovanja u Nepal, ispostavilo se da sam ih ipak imao. Sai Baba je vrlo brzo raspršio sva moja nadanja. Autobus, koji je verovatno dvadesetak godina stariji od mene, imao je funkciju automatskog otvaranja vrata i prozora pri svakom malo jačem truckanju, što znači stalno. Kroz autobus je strujala jaka promaja, a prostor između tvrdih, skajom tapaciranih, nepokretnih sedišta bio je jedva dovoljan da uglavim noge, pa sam, i pored svoje skromne visine, vožnju proveo udarajući kolenima u sedišta pri svakom malo jačem truckanju, odnosno – stalno.

Nezaobilazan deo vožnje autobusima je i preglasna muzika – najnoviji nepalski i indijski hitovi, po pravilu dueti, koje započinje pevač, a nastavlja pevačica mačijeg glasa, koja tako zavija neko vreme. U pozadini se čuje hor, a uskoro se pevačica i pevač upuštaju u neku formu dijaloga, u koji se na kraju uključuje i hor. Sve je to praćeno zvucima neobičnih duvačkih instrumenata i snažnim udarima bubnjeva, doboša, talambasa i drugih udaračkih instrumenata, čiji se ritam intenzivira kako pesma odmiče. Ta mešavina zvukova prožeta je najčešće krčanjem i šuštanjem zvučnika, kvarovima kasete ili gubljenjem signala radio-stanice. Prilikom vožnje od Pokare do Gorke

imao sam priliku da čujem čak i nepalski rok, posle čega mi gore pomenuti dueti više nisu teško padali.

Posle autobusa *promaja* do Čitauana i autobusa za patuljke od Čitauana do Pokare (od kojeg me još nedeljama posle bole kolena), sledila je vožnja šarenim autobusom do Gorke, u kojem sam imao priliku da поблиže upoznam životinjski svet ove daleke zemlje. Najpre se u autobusu pojavila baka sa korpom u kojoj je bila kokoška sa mnoštvom pilića, a iza koje je ostao određeni trag na podu, nakon što je baka napustila autobus. No, to nije bilo sve – na sledećoj stanici pridružilo nam se jare...

S obzirom da autobusi staju na svim mestima i bez obzira na to koliko su puni, funkcija autobuskih stanica ostaje nejasna. Pored toga što su to mesta socijalizacije, na kojima se skupljaju svi besposleni ljudi nekog mesta, to su i mesta na kojima ulični prodavci i prosjaci uskaču u autobus, voze se stotinak metara, pa zatim ponovo iskaču iz autobusa, a da pritom ništa nisu ni prodali ni dobili...

Poseban doživljaj je vožnja na krovu autobusa. Najpre sam sa nevericom posmatrao ljude kako se penju na krovove i tako se voze. Protivno svojoj volji i očekivanjima, na kraju sam i sâm bio prinuđen da se upustim u taj podvig. I zaista, za to je bila potrebna izuzetna hrabrost. Kako mi, srećom, nisu bile poznate statistike o broju mrtvih na nepalskim putevima (ukoliko one uopšte i postoje), rekoh sebi: *Ako mogu oni, zašto ne bih mogao i ja!*

Najpre sam isprobao strmoglavo spuštanje niz obronke jedne planine na krovu prenatrpanog džipa iza kojeg su se dizali oblaci prašine od koje se ništa nije moglo videti, pa je strah od provalija bio donekle manji. Nakon što sam preživio džip, istog dana na red je došla i jednočasovna vožnja na krovu velikog autobusa, koja se pokazala kao iznenađujuće prijatna. Zapravo, mnogo prijatnija nego u *prizemlju*. Umesto mirisa benzina mogao se udisati vazduh, a umesto suženog pogleda kroz prljava stakla pružali su se predivni prizori, iako ponekad i zastrašujući. Promaja je i unutra i spolja bila podjednako intenziteta, a opasnost od pada sa krova nije bila velika, s obzirom da sam sa svih strana bio okružen saputnicima, kojih je samo na krovu bilo 34. Na metalne šipke postavio sam vreću za spavanje i napravio sebi udobno sedište, pa više nije bilo udaranja kolenima o susedno sedište. Naravno, i na krovu se plaćaju karte, i to po redovnoj ceni.

Tako sam otkrio još jednu, meni lično najdražu klasu nepalskih autobusa – *krovne autobuse*, koji su se pokazali prijatnijim i zanimljivijim kako od *turističkih*, tako i od *običnih*.

ZEMLJA ČIJI GRADOVI NE POSTOJE

Uroš Krčadinac, Mario Janković-Romano i Nenad Morača
Mongolija / leto 2008.

Putujući, shvatate da razlike nestaju – svaki grad počne da nalikuje na sve gradove, mesta razmenjuju svoje oblike, poretke, razdaljine, a bezoblični oblak osvaja kontinente.

*Odgovor Marka Pola Kublaj Kanu
(Italo Kalvino, Nevidljivi gradovi)*

T-rm t-rmma-rm. T-rm t-rmma-rm. T-rm t-rmma-rm. T-rm t-rmma-rm.

Dok se iz Sibira šunja u Mongoliju, celu je noć naš transsibirac klackao ritam jedne stare pesme Toma Vejtsa, *Old Shoes*. Poslušajte gitaru, prve taktove – u dlaku isto zvuči i ovaj voz. Recitujem u sebi, sve očekujući Tomov promukli bariton:

*So goodbye, so long, the road calls me dear
And your tears cannot bind me anymore.¹⁵*

Otvaram oči. Gledam kroz prozor. Nema Tomovog glasa ali ispred nas jeste Divlji zapad; ili bar njegov zaspali drevni predak sa istoka. Okolo voza su beskrajne puste stepe, brežuljci zarasli u konje i golu travu. Nema ni jednog jedinog stabla. Brda čuče istačkana čudnim pravilnim belim pegama; to su jurte, okrugli šatori mongolskih nomada.

U njima nema soba ni privatnosti. Posred kruga leži peć, oko koje su kreveti, nameštaj, televizor, frižider i, naposletku, fasada od ovcije i goveđe kože. Kada parovi požele da vode ljubav, po starom običaju, zabodu veliki štap po imenu *urga* ispred ulaza. Tako njihovi bližnji i ukućani znaju da ih ne uznemiravaju. Ako je napolju mećava, ukućani će se naivno pretvarati da spavaju.

Jurte koje vidimo su daleko i liče na pečurke. Ne uspevamo da vidimo jesu li ukrašene pobodenim urgama. Jutro seče moćne dine senkama krivih bandera.

¹⁵ Eng. Do viđenja, zbogom, draga, put me zove / Tvoje me suze više ne mogu vezati

Jedan konjanik i jedan kamion se trkaju.

Velim, ovo nije Zemlja već Zeleni Mars.

Grudi mi puni nešto veliko i penasto, kao nabujala banatska proja ili helijum. Želim da zacičim.

Zamišljam kako ovo železno u čemu smo uopšte i nije voz, već zarđali vremenoplov. Okolo nas traje jedno drugo, mnogo starije vreme. Vreme u kome stvarima nisu potrebna imena niti malobrojnim ljudima gradovi i sela. Mi možda gledamo jurte i nomadsku decu, ali oni nas ne mogu da vide. Jer ovde nema pruge, nema točkova, voza i Vejtsovih taktova. Mi smo jedan budalasti privid. U najređe naseljenoj zemlji na svetu postoje samo beskrajni prostor, nomadi, konji, stada i šator – ta puževa kućica koja se nosi s jednog kraja zemlje na drugi, večito, od proleća do jeseni, od vajakada do kraja vremena. Nijedni Marko Polo, Staljin, ćirilica, kamere Nikite Mihalkova, američki hip-hop ili pruga, ma koliko se trudili, ma koliko stvarnim delovali, nikada ovde zaista nisu počeli da postoje.

Jedan dečak vozi bicikl duž taraba kraj obližnje jurte. Divno je videti bicikl na ulazu u novu zemlju!

Eno, sovjetski dimnjaci se pomaljaju. Ipak. Uskoro ćemo stići u glavni grad, Ulan Bator, i iluzija će prestati. Zeleni Mars najednom postaje siv. Verovatno nigde na svetu sumorne kocke socrealizma ne izgledaju toliko strano, zalutalo i nepotrebno kao ovde.

Transsibirac polako ulazi u stanicu na kojoj se šepure čudne, neslovenske reči pisane ćiriličnim pismom. Pre no što se voz zaustavi, tražimo Marijanu i Najla, englesko-irski par, slučajne prijatelje iz voza kojima je ovo putovanje svadbena.

Trm – kšššš.

SOVJETSKI DUBAI

Džingis Kan je gajio, kažu, prezir prema gradovima. Smatrao ih je veštačkim i bolesnim tvorevinama. Uništio bi neki kad god bi mogao, posle jutarnjeg dima ili uz večeru. To je bio izraz uverenja da su gradovi tamnice slobodnog nomadskog mongolskog duha. I bio je u pravu.

Ovde je to jasno kao široki, surovi i veličanstveni mongolski dan – koji se upravo otvara pred nama, dok krstarimo kroz prve ulice. Ulan Bator je ružnjikava zakrpa u stepi; krasta koju je neuka i prepotentna civilizacija pokušala da nametne svetu koji ne razume.

Nekada davno ovaj grad bio je tek najveći, glavni kamp jurti. Tibet i Mongolija su bili blizu, budizam je cvetao. Onda je došao moćni Lenjinov uticaj i preimenovao *Niislel Khüree* (što znači *glavni kamp* na mongolskom) u *Ulan Bator* (što, zgodno, znači *crveni heroj* na istom jeziku). Tako su grad nazvali po velikom *commie* heroju *Damdinu Suhbatoru*, čoveku koji je u svoje vreme efikasno istrebio na razne načine sve mongolske intelektualce i budističke sveštenike – lame. U tolikoj meri da je u jednom trenutku Mongolija ostala na svega 5 (i slovima: *pet*) ljudi sa obrazovanjem višim od srednjoškolskog.

Sve to možda na neki način objašnjava grdne nepravilnosti koje smo spazili na ulicama ovog grandioznog sovjetskog projekta usred neverovatnog okruženja. Za početak, moramo im malo progledati kroz prste, jer je klima neumoljiva: -40° zimi, 40° leti. Nije ni čudo da putevi ne da pucaju, nego prave kratere dubine pet metara nasred glavnih saobraćajnica.

Ovde ne postoji taksi. Dižemo ruku i, ne prvo, ali... evo, već drugo ili treće vozilo staje. Svaki stanovnik Ulan Batora je pomalo i taksista. Jedan takav nas vozi sa jednog na drugi kraj grada, za nešto između 50 i 100 dinara.

Grad crvenog heroja je velik sovjetski projekat. Oni su de fakto držali političku i ekonomsku kontrolu nad ovim delom sveta sve do 1990. Mnogo je sovjetskih para ovde stiglo da se naprave grandiozni soc-real soliteri, nakaradno uklopljeni u nomadske jurte na periferiji; tačnije, jurte na ograđenom placu na kome se neretko nalazi i kuća. Danas gradom dominiraju i određeni novoizgrađeni soliteri; jedan čak liči na Burž al Arab.

Sve me to malo podseća, po ovom toplom danu, na jedan Dubai, ali onako malo neuredno sovjetski.

No, dok tražimo menjačnicu, naš pogled uspeva da preskoči grad i dođe do horizonta.

U kojem god pravcu da se pogleda, iza sivih solitera, ružnih orvelovskih fabrika iz kojih kulja gar, spljoštenih periferija ispunjenih malim belim krugovima, jurtama, nalazi se – srce ove zemlje. Neverovatno čiste, blage ali monumentalne planine koje jednostavno izgledaju nestvarno; kao da je neko postavio kulisu oko grada. Ili je, bolje, sam grad tek kulisa prave Mongolije.

Malo se ipak čudim koliko se brzo navikavam na Mongole i njihovu očiglednu fizičku različitost. Žene su niske, ružnjikave, muškobanjaste, i imaju lica kao da ih je neko prepegla. Većina Mongola nema dlake na rukama i nogama. Ako ih neko slučajno ima dosta, to verovatno znači da ima i druge krvi. Svi oni redom deluju dobrodušno, bezopasno, zbunjeno, naivno, sporo. Izgubljeno u vremenu kojem ne pripadaju.

Zajedno sa Marijanom i Najlom menjamo rublje u *tugrike*. Sa čudnih novčanica smeše se bucmasta lica pospanog Džingis Kana.

Kako poverovati da su to isti oni Mongoli koji su, osvajajući najveće parče sveta ikada u posedu jedne imperije, pretvorili Samarkand u zgarište, potukli se sa Đurađom Brankovićem i Stefanom Lazarevićem u Maloj Aziji, a možda čak stigli i do moje kuće u Južnom Banatu?

Gle, jedan prolazi pijano se teturajući.

Zamišljam ga kako juriša na Turke. Osmanlijski vojnici se smeju, uvlače dim iz nargila, opušteno, prilaze druškano, guraju ga levom rukom, onako iz šale, *šta je bilo, mali?*, a kosooki ratnik se survava u azijsku prašinu. Trepće zbunjeno i koprca se. Turci ga gledaju, sažaljivo, dižu ga, pomažu mu da uspostavi ravnotežu, postavljaju ga nazad na konja i šalju velikog osvajača nazad, put Mongolije, kod mame, da ga nauči da ne pije pred ratnički pohod.

Mongolski geni, naime, ne podnose alkohol. Zbog nedostatka određenog enzima oni već posle jedne čaše popadaju po stolovima, pevajući verovatno svoje narodnjake. Posle dve ih odnose kući. Nešto kao instant-sevdah za moderno doba.

Uz jačanje američkog uticaja, ovde jača i uticaj hip-hop kulture. Na televizoru u jednom izlogu gledamo video spot – dva kosooka repera u kačketima i širokim majicama bacaju rime i drmaju se pored luksuznog automobila. Povremeno u kadar ulazi razgolićena Mongolka širokog lica, sa patikama u šljokicama.

Gledamo lica mongolskih pevača izložena u malim prozorima kioska. Istovetni su našima. Nalazimo mongolskog Džeja Ramadanovskog i Zvonka Bogdana. Ubrzo nam se javlja ideja da je Mongolija zapravo jedna paralelna realnost u kojoj postoji isto što i u našoj, ali malko *pomongoljeno!* Mogu da se zakunem, tako, da nam je u vagon voza povremeno ulazio mongolski Miša Janketić, a slikali smo i mongolskog Đorđa Balaševića, vernog; tu je i neizbežna mongolska Mira Banjac, a bilo je i očekivano da ćemo sresti mongolskog Slavka Štimca.

Ulazimo u internet kafe; njihov broj raste iz dana u dan otkako se grad otvara prema svetu. Vesti iz daleke domovine nam otkrivaju da je, posle godina skrivanja i raznih kontroverzi, konačno u Beogradu, usred autobusa Gradskog saobraćajnog preduzeća, uhapšen Radovan Karadžić.

Zar ovde, zar sada?!

Ta vest, usred Azije, usred ove vanvremenske visoravni žutih, peščanih magli i grobova drevnih imperija, deluje najblaže rečeno bizarno. Gledam ponovo novčanicu od hiljadu tugrika i naštampanog Džingisa. Da nije upravo on mongolski Radovan, Karadžićev ulanbatorski analog? Njegov pravi velikomongolski pandan, autor projekta *Mongolija do Tokija*?

Ma nikako – Kan je, pogledajte, miroljubiv i smotan, jedan uspavani pripiti čova sa komičnom bradicom i mindušicom, zaljubljen u pecanje, spavanje i duhovni mir, koga je velikim osvajačem mogla da učini samo vešta istorijska laž...

Pomišljam kako ova mongolska varoš sa nama u sebi zaista jeste samo *Nevidljivi grad* Itala Kalvina; umorno carstvo paradoksa koje se rastače pod težinom razgovora Džingisovog unuka Kublaj Kana, vladara svih vladara, i Venecijanca Marka Pola, putnika svih putnika. Marko, po Kalvinu, priča Kublaju priče o naseljima slavne Mongolske imperije kroz koje je prošao tokom ekspedicije, stigavši na koncu u carev dvor. Dok putnik kazuje o letećim gradovima, gradovima dvojnicima, gradovima ogledalima, gradovima šarama, gradovima bez sećanja, gradovima reči, gradovima negradovima i gradovima koji su svi zapravo jedan grad, Velikom Kanu postaje jasno da je njegovu imperiju – nesagledivu i višeznačnu – sumu svih čuda a bezobličnu ruinu – nemoguće razumeti niti posedovati. Poput sve ove fiktivne stvarnosti oko nas.

NA PUTU ZA GORKI TERELŽ

Čekamo na glavnom trgu dok Sunce ubija i poslednju senku.

Čovek sa džipom marke *Iexus*, koji bi trebalo da nas vozi za nacionalni park Gorki Terelž, kasni pola sata. Marijana, naša saputnica iz Britanije, seda napred; nas četvorica nazad. Spakovani smo kao sardine.

Šofer govori nemački, budući da je studirao tamo. Srećom, Marijana i ja znamo nešto nemačkog, dovoljno da razumemo njegovo hvalisanje. Kad god bismo prošli pored nekog tržnog centra

ili kompanije, on bi govorio kako su direktori njegovi prijatelji. Izgleda da poznaje sve direktore u Ulan Batoru. Za razliku od svoje dece. Hvali se kako ih ima troje i pokazuje nam njihove slike na mobilnom. Pitamo ga koliko mu deca imaju godina. Zastaje i osmehuje se zbunjeno.

Priča još kako je član Komunističke partije koja je nedavno pobedila na izborima. Kaže da je danas prosečna plata u Mongoliji dvesta dolara a da će za četiri godine vladavine njegove partije biti hiljadu. Pomislim, naravno.

Marijana primeti – Mongol, Irac, Engleskinja i tri Srbina u džipu usred mongolskih planina vode razgovor na nemačkom.

Jezici se mešaju i nestaju u predelima.

Prelazimo reku nalik na pustinske i ulazimo u stepu. U praskozorje vremena Mongolija je bila prebivalište zmajeva – koje neki zovu dinosaurusima – i po tome je poznata u svetu. Odjednom, sa leve strane ih ugledamo nekoliko, zajedno sa krdom jakova, istočnjačkih goveda. Brontosaurus, jedan, i nekoliko onih malih dinosaurusu kojima sam zaboravio imena.

Napravili su ih u prirodnoj veličini vešti mongolski turistički agenti. Amerikanci, veli naš šofer, vole da se slikaju pored.

Svuda okolo su gigantske kamene gromade, koje više od ovih smešnih replika liče na tela drevnih ala i aždaja. Šetale su ovuda dok je svet još bio mlad. Danas su se samo pritajile, tako okamenjene, krišom se skrivajući ispod debele stenovite kože. Čekaju da prođu i nestanu svi jezici, sve zgrade i svi putevi ovoga sveta, pa da izrone ispod tla i obnove svoja večna carstva u stepama.

Negde u daljini zablista veličanstvena Kornjačostena, *Turtle Rock* ili *Melkhi Khad!*

Neverovatno vajarsko delo prirode, tridesetak metara visoka kamena gromada vernog oblika kornjače. Razmišljam kakvo to biće spava ispod tvdre kore... Sutradan ćemo se kroz vijugav splet čudnih tunela i prolaza uzverati, kroz utrobu ovog stvorenja, pravo na vrh oklopa!

Stajaćemo, pod vetrom, i gledati zlatne stepe očima kornjače-aždaje...

Džip se zaustavlja, posle dva-tri sata suicidalne vožnje. Stigli smo u kamp jurti.

Konačno se tuširamo, prvi put posle nedelju dana transsibirske avanture. Čekaju nas dve noći u jurti, od oko desetak kvadratnih metara, na udobnim krevetima. Na podu, odmah iznad betonske

ploče, diči se dobri stari linoleum u bojama javorovog parketa. Tu je i rupa na sredini krova koja služi da izađe dim od smederevca.

Spavamo zaklano i drevno, kao zmajevi u stenama.

VILIN-KUĆA ŠAMANA

Predveče, Najl, Marijana i nas trojica odlazimo u šetnju. Okoliš čine tanke, mršave, stepske šume Gorkog Terelža, skrivene između dve velike gromade.

Dok preskačemo džinovske mravinjake i odolevamo hordama *džinsekata* (džingis-insekata), u skrivenom obronku se najednom ukaže – misteriozno plavičasto čudo-mesto. Jedno od onih čudesnih prizora koji nam šire obrve do temena, a usne do ušiju, jer ne postoji reč kojom možemo imenovati ono što vidimo. Nekoliko breza obmotano plavim šalovima od glatke svilolike tkanine. Grane povezane koncem. U trakama novčanice, stari tugrici. Ispod su metalne kofice sa šibicama, bojama i drangulijama. Sve zajedno, izgleda kao vilin-kuća, začudno mesto koje pohode stvorovi ni nalik na ljude... Insekti kao da su najagresivniji baš tu, te brzo moramo otići, uzbuđeni i zburnjeni.

Otkrivamo kasnije da se radi o svetom mestu paganskih vračeva, mongolskih šamana.

Šamanizam je vrlo rasprostranjen u postsovjetskoj Mongoliji, u kombinaciji sa budizmom. Šal kojima je drveće bilo opasano je *khadag* ili *hadag*, ceremonijalni šal Tibeta i Mongolije. Simbol je sreće, dobrote i saosećanja. Plava boja je posebno karakteristična za Mongoliju i predstavlja nebo, dok Tibetanci preferiraju žute i bele trake. Mongoli hadage vezuju za određene budističke relikvije ili posebno drveće i kamenje, verujući da se radi o mestima gde je *nebo najbliže*.

Moram priznati da mi ovakva vizija duhovnosti deluje prilično blisko. Oduvek sam se u šumama osećao *bliže nebu* nego u crkvama.

Sutradan se vraćam do breza i zavláčim nekoliko tugrika u svilu. Sunce i kiša se probijaju kroz šiblje, dok huće insekti; ili nešto treće, daleko, bez imena.

OVCA NA VIŠE NAČINA

Iako nismo videli baš mnogo živih ovaca, u poređenju sa konjima, jakovima, komarcima, dinosaurusima i dobrim starim kravama, pa čak i ponekom kozom, bogami ih se, evo, nagledasmo pripremljenih

za različite potrebe ljudi. Kad kažem *nagledasmo* uglavnom to i mislim, jer da smo ih jeli – i nismo nešto.

Kantina našeg kampa u Gorkom Terelžu nudi velike količine mongolske hrane, i toga, za razliku od *zapadnjačke* hrane, nikada ne manjka. Odlučujemo hrabro da probamo prve dve supe sa menija, a zatim nešto što liči na kinesku hranu i nešto što liči na torteline.

Treba li reći da, evo, sve sadrži ovčetinu, čuvenu mongolštinu. Supa, jedna sa rezancima i ovčetinom, druga sa grizom i ovčetinom. Obe podjednako degutantne. Kao dobri stari četvrt-Jevrejin, Mario mora da pojede makar pola od onoga što je platio. Knedličke punjene, je l' te, ovčetinom, po imenu *buuz*, takođe nisu provod. Kineska sa ovčetinom je posebna priča, jer mi je izričito obećano da će tu biti krava a ne ovca, ali međutim. Ne bi Mongol Mongol bio da mi ne uvali tu i tamo nešto ovčetine.

Sve u svemu, što se Mongolske hrane tiče, imate ovčetinu – kuvanu, pečenu, prženu, pohovanu, seckanu, živu – pa veliko ništa, pa onda još poneki specijalitet, od kojih treba navesti pre svega *ajrag*, mlečni proizvod pravljen od kobiljeg fermentisanog mleka, koji je za divno čudo prilično pitak i ima ukus kefir, pa onda opet ovčetinu.

Ako mislite da se tu završava upotreba nevidljive ovce u mongolskom narodu, varate se, grdno. Oklop jurte u kojoj smo spavali čini, naravno, koža od ovce. Da ne spominjemo konjska sedla. Osećamo kako nam se ovčiji miris uvlači u sve telesne pore, koji će, samo možda, bajkalska voda da opere.

Ova životinja je važan proizvod u Mongoliji; nije ni čudo što je nismo videli uživo. Verovatno živi samo u nekom velikom skladištu. Važan zaključak glasi – ako ste ovca, Mongolija definitivno nije za vas.

SLOVENSKI GEN

Ako je nešto mongolsko, osim mirisa ovčetine, onda su to konji. Njihovi endemski ždrepci nešto su manji od naših. Duboko se vredaju ako ih nazovete ponijima; istina, po veličini su negde između.

Iznajmljujemo nekoliko konjića. Plaćeno jahanje, ona tipična tura, za *strance*, traje oko sat vremena. Ćiha, Ćiha, lagan kas kroz stepe i šumice, prijatno, lagano, i već, dok trepneš, gotovo. Tu bi se i završila naša konjička avanturica da nisam svoga riđana baš zavoleo.

Zvezda na čelu. Čuperak između ušiju. I poludivlji avanturistički temperament! Malo, malo, pa se izdvoji iz grupe, zakaska brže, skoči

ustranu. Konjić bi me razumeo i na najsuptilniji pokret uzdi. Dok ga gladim po vratu shvatam da se i ja njemu dopadam.

To zapaze i Mongoli vodiči, te me nešto kasnije upitaju želim li ponovo da jašem? Još kako! Kana, jedan od vodiča, i ja zajašemo konje i tek tada počne ono pravo jahanje. Misleći da sam iskusan, Kana potera svoga ždrepcu. Prateći ga, moj riđan kreće u kas, a onda, najednom, u pravi pravcati galop! Drhtim, preplašen, stežem dršku na sedlu – to mi je prvi put da jašem! Skrećemo sa puta.

Ispred nas – jarak.

Žmurim, u grču.

Riđi skače i... hop. Škiljim. Živ sam. Pred nama se otvara beskrajna stepa.

Tada, najednom, ni sam se ne sećam kako, strah se pretvara u uzbuđenje. Dižem glavu. Poteram konja levo, pa desno, a krave i ovce beže. Ždrebac grabi kopitima, sve brže i brže. Urliknem od sreće. Kao da se neki davni nomadski gen, slovenski ili ko zna čiji, probudio iz drevnih dubina mene i preuzeo moju svest i smotano telo. Jahati stepama bilo je toliko prirodno; prirodnije od trčanja, prirodnije od čitanja. Kažu, osećaj i ljubav su važniji od znanja.

I preda mnom se tada otkriva Mongolija, tek tada, ona prava, divlja, u pesku i planinama, koja se može razumeti samo na konju.

Nekada davno, tako se morala osećati i Kanova strašna konjica dok je krčila Srednju Aziju za Put svile. Možda su smušeni i dobroćudni na tlu, ali u sedlu – slobodni i nezaustavljivi. Sada tek sija u svesti Džingisov prezir prema gradovima. Ti trenuci, dok se uzde tresu a sedlo i srce lupaju, čine da cena surove klime, siromaštva, nomadskog života u neuslovima bude poravnata, neplaćena uzalud.

Život koji ne može da se kupi, već samo osvoji; život, nepatvoren i sabijen u jedan sat, u jedan dah, u kome vreme staje i produžava se, i ne postoji, ni vreme ni sećanja ni ovo putovanje, ništa osim tog trenu i tog konja.

Odlučujem – jednoga dana ću imati svoga.

Po povratku u jurte, Kana se smeje. Smejem se i ja. Pita (pogledom) želim li još da jašem. Govorim (naslanjajući sklopljene šake na obraz) da me čeka krevet. Sutradan ćemo nazad u glavni grad, na jedan dan, pa još dalje. Pozdravljam ždrepcu, poželim i njemu laku noć; bez ijedne reči. Reči su ovde višak.

DŽEPARENJE ZA POČETNIKE

Recite, šta je grad koji nema buvljak?

Odbačene stvari su, vele, najbolji hroničari jedne kulture. Prisećam se berlinske buvlje pijace na kojoj sam video punu kutiju starih pravougaonih kabastih pečata iz Istočne Nemačke i kupio sabrana dela Džejmsa Džojso, na engleskom, za tri evra.

Zato se po povratku iz Gorkog Terelža upućujemo ka Naraan Tulu – crnoj buvljoj pijaci na obodima Ulan Batora.

Nažalost, razlika između prave buvlje i obične robne pijace ubedljivo nas spušta na zemlju. Naraan Tul je samo još jedan kvart prepun tezgi sa nekvalitetnom kineskom robom, preslikana mađarska ili srpska verzija nazovi-buvljaka. Tako, tražeći stare karakteristično-mongolske predmete, završavamo na mestu na kom ih nema nekineskih. Umesto tradicionalnih mogolskih kapa, na primer, sa tezgi se šepure američki kaubojski *stetson* šepiri (*Made in China*, naravno).

Ovakva mesta su na celom svetu ista. Ako srpski jezik zamenite mongolskim a pivo kvasom, i pridodate još blata i haotičnosti, doživljaj Ulan Batora možete sebi priuštiti šetajući i pančevačkim robnim buvljakom. Evo, trešti lokalni turbo-folk. I vizuelno i muzički parira našem. Osam hiljada kilometara opet nestaje u korist misteriozne veze Srbije i Mongolije.

Doduše, ulaz u pančevački buvljak je besplatan, dok se u Naraan Tul – plaća. Dva dinara. Postoji li išta što u Srbiji košta dva dinara?

Ova basnoslovna suma vam, pak, ne garantuje bezbednost. Kao što nam je i knjiga o transsibiru nagovestila, *black market*¹⁶ nije zalud *black* – pazite se džeparoša.

Samo za vernog čitaoca koji želi da postane lopov, koji žudi da ovlada mističnim istočnjačkim veštinama ovoga zanata, otkrivamo jednu početničku taktiku.

Sendvič-hvat (za dve osobe-džeparoša, u četiri koraka)

1. Osoba 1 (poželjno da bude ona kršnija) prepreči put naivnoj žrtvi, iznenada, ulećući s desna i glumeći pijanca. Žrtva se, zbunjena, zaustavlja.

16 Eng. Crno tržište

2. Osoba 2 (sitnija i veštija) prilazi žrtvi s leđa i postavlja istu u džeparoški sendvič. Posle uspešno izvršenog koraka dva, žrtva je stešnjena između tela Osobe 1 i Osobe 2.
3. Osoba 2 hvata žrtvu za struk i zavlači ruke u žrtvine džepove. Osoba 1 se za to vreme trudi da onemogući svako kretanje žrtve.
4. Sa žrtvinim novčanikom i fotoaparatom u rukama, Osoba 1 i Osoba 2 otrčavaju. Preplašena žrtva ostaje ukopana u mestu, bez šanse da na vreme reaguje.

U jednom od pijačnih sokaka, dok Mario gleda kojekakve drangulije nekoliko metara daleko, nada mnom se, odjednom, primenjuje *Korak jedan*. Hitro usledi i *Korak dva*.

Srećom, *Korak tri* ispostavlja se kao preveliki zalogaj za dva niska i smotana Mongola sa ožiljcima po licu. Nekako, preplašen, uspevam da ih odgurmem u stranu, potrčim napred i nateram da odustanu. Tu dolazimo do alternativnog četvrtog koraka prethodne tehnike, koji nastupa ako *Korak tri* pođe naopako.

5. Osoba 1 i Osoba 2 se naglo udaljavaju od žrtve, gledajući ustranu i praveći se da se ništa nije dogodilo, da se to samo alkohol iz njih hvatao za tuđe džepove.

Strešeni i zbunjeni, sačuvavši novčanik i fotoaparat, napuštamo Naraan Tul sa nekoliko kesica začina, jednim šalom i jedinim originalnim proizvodom Mongolije na čitavom bazaru – kompaktdiskovima njihovih muzičkih zvezda.

Dižemo ruku, i prvi automobil staje.

BUDIZAM ZA POČETNIKE

Budizam je interesantna reč za Mongole. Verovatno im ne znači ništa do jedne religije koja bi trebalo da predstavlja njihovu kulturu – jer ju je nekada davno predstavljala. Međutim, pod gvozdеном šakom Sovjeta oni su je zaboravili. Krahanje komunizma vraća budizam u javni život – površno, nespretno, pomalo neiskreno i vrlo anahrono... Zvuči poznato?

Naše poslednje mongolsko jutro provodimo u Gandanu, centralnom budističkom manastiru u Ulan Batoru. Dvorište manastira puno je drvenih i metalnih uspravnih valjaka za okretanje. Vrtimo ih, u smeru kazaljke na satu. To je molitva, kažu. Budistički rituali deluju

strano; istovremeno, pak, i jednako kriptično i mistifikujuće poput sprskih pravoslavnih.

Jedan od simbola karakterističnih za budizam je i kukasti krst. Slikamo, tako, plakat mongolskog političara koji izgleda bezopasnije od Žarka Koraća, ali sa malim kukastim krstom oko vrata. U istom duhu primećujemo da Buda – čija velika slika, skrivena iza jako prljavog stakla, stoji na zidu u dvorištu manastira – ozbiljno, bar po kilaži, slični Ivici Dačiću.

Da, atmosfera je vrlo razigrana i neobavezna. Čini se da ni Mongoli davne mantrane ne shvataju ozbiljno. Mistični budizam o kome maštaju Zapadnjaci nosi, barem ovde, miris benzina i zvuk gradske vreve.

Ni traga od tišine, tmura i meke magle šamanskog svetilišta pod stenama Gorkog Terelža...

Tačno u devet, povećana grupa sveštenika prolazi dvorištem manastira i ulazi u hram. Vodi ih jedan stari lama. Kaže Nenad, isti Joda, džedaj iz *Ratova zvezda*. Lame su svih uzrasta, od sedam do sto sedam – i zaista sto sedam! Za kratko vreme u manastiru bili smo ubeđeni da smo videli nekoliko stogodišnjaka. Svi monasi su ošišani veoma kratko. Nose iste crveno-žute odežde. Jedino obuća nije uniformisana – cipele, čizme, patike, sandale, japanke... Za sveštenicima ulaze vernici, a naposletku mi.

Verska služba se mumla na tibetanskom, koji nije nerazumljiv samo nama, već po svemu sudeći i mongolskim vernicima. Slušamo čudne udaraljke i osećamo miris sutlijaša. Žmurim i uzalud pokušavam da doživim ovo mesto.

Čuje se gong. Pajtonovci bi sada zapevali *Rama lama ding dong*.

Pada mi na pamet jedan vrlo bizaran staromongolski običaj. Kažu da *bure*, trube koje se koriste u budističkim obredima, *moraju biti napravljene od potkolenične kosti osamnaestogodišnje devojke preminule od trudova na prvom porođaju*. Navodno, ovakva kost je čiste krvi i strukture. Zamišljam monahe kako idu u lov na bolešljive mlade prvoročke, u potrazi za sirovinama.

Pomišljam i na komunističke čistke budista, intelektualaca i disidenata; na sve porušene manastire. Ako neko ne sme da sudi o posledicama kompleksne istorije onda smo to mi.

U toku službe jednom od lama prilazi poznanik. Ovaj prekida mantru. Poznanik gestikulira i pokazuje nekoliko računa. Lama preuzima račune. Molitva traje. Pored njih protrčavaju dva klinca u svešteničkim odorama, preskaču naslon klupe i sedaju. Lama stavlja

račune u džep, pozdravlja poznanika i nastavlja mantru, dok ga kip uzvišenog Bude-Ivice prekorno gleda sa polica hrama...

Na izlazu iz manastira upada u oči sveštenički vozni park. Toliko luksuznih automobila sam video nedavno, sećam se, na jednom drugom parkingu – onom ispred Patrijaršije.

NOĆ POMAHNITALOG MONGOLSKOG KOMARCA

Dotrčavamo do stanice dvadeset minuta pre polaska, i na brzinu se ukrcavamo. Sledeća stanica – Irkuck, Sibir, Rusija.

Na opšte prvo iznenađenje pa onda zaprepašćenje, u našem kupeu čeka nas *prosečna mongolska porodica* – otac, majka, dvoje dece, i ovčetina. Sedimo u neverici, gledajući kako se naši cimeri emotivno opraštaju od mnogobrojne porodice (verovatno kreću na put života, u Moskvu), izlaze dopola kroz prozor, kroz isti provlače decu, ljube ih, pa ih vraćaju na peron, pa ih opet provlače, i opet malo ljube, pa nazad.

Prosečna mongolska porodica vadi iz novinske kese, po ugledu na *Tito i ja*, ovčije potkolenice, i rasprostire ih po stolu kupea. Tu će biti do kraja putovanja. Okej, nije strašno, i tako ni ne osećam mirise od umora, i samo želim da spavam.

Prosečna mongolska porodica nam nudi ajrag i mi ga sa uživanjem pijemo. Zatim nas triput uzastopce, u razmaku od petnaest minuta, nude i ovčijom potkolenicom, ali to sa veštinom odbijamo.

Granica sa Rusijom nas zatiče polugrogi, na tridesetak stepeni, u predvečerje. A svi znamo šta predvečerje donosi u Mongoliji – enormno veliku količinu buba, komaraca, vilinih konjica, letećih tvrdokrilaca i nedefinisanih stvorenja svih veličina. Da sve ne bude tako crno, pobrinuće se preki mongolski graničar koji zabranjuje da se prozori otvore. Samim tim, komarci ne mogu ući. Ni izaći.

Sve ovo vreme nalazimo se u kupeu (ne smemo da izađemo iz istog) sa, naravno, otvoreno izloženom ovčetinom, koja u ovom trenutku počinje već da se gadno kviri i razleže miomiris naširoko. Moj autan, kao i spravica koja navodno tera komarce, potpuno su bespomoćni.

Kreće veliki rat čoveka i komarca, mongolska novina u ruke i pravac – front. Narodni heroj Janković-Romano ubio je, tako, tridesetak komaraca, što mu je rekord za jedno veče. Narodni heroj Krčadinac je golim rukama skratio muke pravoj četi od pedesetak komaraca.

I tako, mic po mic, u pravom paklu, tokom dugih šest sati, na temperaturi od preko trideset stepeni, bez vazduha i mogućnosti da

se otvori prozor (a ako se otvori, sleduju nove čete komaraca), bez mogućnosti da se ide u toalet, bez mogućnosti da se izađe iz voza – Mongolija i sve njene čudnovatosti neprimetno nestaju iza nas.

Čeka nas ostrvo Oljhon na Bajkalskom jezeru.

Kao što je Dante napisao, posle pakla sledi čistilište, pa raj. Tako će nam i biti.

TUNA JE GLUPA RIBA

Marina Ilijević
Italija / leto 2009.

Portoskuso je ribarsko seoce ušuškano na jugozapadu Sardinije, nekih dvadesetak minuta vožnje od Iglesiasa. Svud oko njega pruža se neverovatan pogled na otvoreno more, kao i na ostrvo San Pjetro, udaljeno samo 15 minuta vožnje trajektom. Pogled kvari velika fabrika aluminijuma izgrađena pedesettih godina, kako bi se taj deo ostrva pokrenuo sa mrtve tačke. Ribari su do tada živeli u miru i tišini, na najmirnijem kraju ostrva. Bilo je potrebno dosta vremena da se tamo stigne, jer je postojala samo *strada bianca*, beli put, neasfaltiran. Ljudi, koji su tamo odlazili na pecanje, nikoga ne bi sreli i po dve nedelje, kampujući na malim, lokalnim plažama. Onda je italijanska vlada smislila da tu postavi fabriku aluminijuma, kako bi naselila taj kraj i dala ljudima posao. I pokvarila sve.

Kad malo bolje pogledate, o Portoskusu nema mnogo toga da se kaže. Marina, sa gomilom ukotvljenih brodića koji se ljuljuškaju na blagom vetru, drvene barke koje prave samo još trojica staraca na ostrvu (kad oni umru, nestaće i taj zanat, pošto niko ne želi da ga uči), moderne jahte, ribarski brodovi, raširene mreže koje se suše na suncu i čekaju novo jutro, jedan toranj iz doba španske opsade, jedna *sahat kula* iz istog perioda, par uzbrdnih i nizbrdnih uličica, velika stara tržnica ribe, i to je to...

Upravo na toj tržnici ribe čula sam zanimljivu priču o hvatanju tune. Portoskuso ima dva lokalna gastronomska specijaliteta; pogodićete, oba su testenine. Jedna je sa botargom, a druga sa tunjevinom u sosu od paradajza. Botarga, poznatija kao *kavijar za siromahe*, je ikra od tunjevine koja se prvo ručno mesi kako bi se izbacio suvišan vazduh, a zatim soli, presuje, suši i prodaje u komadu, zalivena pčelinjim voskom ili mlevena, u bočicama. Ako je u komadu, onda se renda i meša sa maslinovim uljem, i koristi se kao preliv za testenine. Tajnu pripremanja tune sa paradajzom nisam nikad saznala; ostala je u mom sećanju kao neverovatna mešavina svežih mediteranskih sastojaka.

Da, hvatanje tune, nikako da dođem do toga. Tuna je glupa riba, iako velika i snažna, i sposobna da pliva brzinom od 70 km/h. Ribari iz

Portoskusa tvrde da tuna pliva samo kada joj se nešto nalazi sa leve strane, kako bi prema tome mogla da se orijentiše. Drugim rečima, tuna pliva u krug, od Sardinije, pored obala Afrike, Španije i Francuske, pa se spušta pored Korzike, i opet dole do Sardinije. U okeanu se slabo snalazi, jer može da uquine u nedostatku nečega prema čemu bi se orijentisala. Zato su se ribari dosetili lukavstva. Mreže se postavljaju u obliku latiničnog slova V. Tuna ulazi i mrežu i, naravno, pošto ima mrežu sa leve strane, dolazi do vrha, skreće, i počinje da se vrti u krug. Kada se skupi veliko jato, mreže se zatvaraju i ribari zadovoljno trljaju ruke. Tuna se odnosi na veliku staru tržnicu koja istovremenu služi i za preradu ribe, i tu se priprema za prodaju. Svakog popodneva, oko 14 časova, tamo možete nabaviti najsvežiju i najbolju tunu na svetu.

Stari ribari sa osmehom na licu prepričavaju strašne oluje i sećaju se najvećih tuna, dok krpe svoje brodiće i mreže. Spremaju se za novi dan na suncu, žmirkaju, smeškaju se, grde veliku fabriku aluminijuma koja tutnji tamo u pozadini... I život nastavlja da teče u Portoskusu, iako nema mnogo šta da se vidi.

TATA I KAMILA

Lazar Pašćanović
Sirija / mart 2007.

Bio je mokri mart, sa mokrim drvećem, mokrim ulicama, mokrim čarapama u mokrim patikama. Šetali smo sokacima Alepa, između ljudi sa kišobranima, ili strpljivo stajali nagurani ispod malih nadstrešnica prodavaca sira i maslina, sa ljudima bez kišobrana. Pokušavali smo da se izgubimo, donoseći odluku da li idemo levo ili desno isključivo na osnovu nečega što nam, u tom trenutku, privuče pogled. Kako nije postojalo nijedno mesto na kome je trebalo da budemo, stalno smo imali osećaj da to nekako obesmišljava igru gubljenja. U jednom trenutku smo se, sasvim slučajno, našli u polumračnom bazaru-mesari, među čerecima krvavog mesa i kamiljim glavama koje su se, u najboljem stilu Fredija Krugera, njihale u vazduhu, obešene, sa malo peršuna u ustima. U malom izlogu, pored guste viseće šume kobasica, primetili smo kavez sa kanarincem; verovatno nam je u tom trenutku kroz glavu prošlo nekoliko izlizanih klišeja o životu i smrti.

Kiša je dobovala po limenom, plastičnom, kamenom i kakvom sve ne krovu, a ponegde je i procurivala u vidu tankog mlaza koji je pažljivo ciljao da se zavuče za vrat prolazniku. Iva se propela na vrhove prstiju kako bi nešto fotografisala – možda baš onog kontroverznog kanarinca – ali je nekoliko najbližih kasapina povikalo *madam, madam*, dobrodušno joj skrećući pažnju na to da joj se majica zadigla, otkrivši pupak (*ko nema pupak*, kaže Duško Radović, *teško će dokazati da je rođen*). Pošto smo ponovo pažljivo ušuškali i sakrili kompromitujući telesni detalj, nastavili smo da se smucamo okolo, čekajući da pljusak malo popusti.

Jedan dobroćudni ogromni brka želeo je da sazna odakle smo i šta tu radimo, pa smo mu rekli. Onda je želeo da sazna da li imamo dece, pa smo mu rekli. Onda je pitao zašto nemamo, pa nam je objasnio kako on ima osmoro dece. Da ne pomislimo da je to prevelik napor za njegovu uvaženu gospođu suprugu, preduhitrio nas je objasnivši kako on zapravo ima *dve* uvažene gospođe supruge. *Da li se svađaju*, pitam ga. *Ne*, kaže, *Zašto bi se svađale?* Poštujte se i jedna drugoj pomažu, a njega vole, i on voli njih, i voli svu svoju decu, jer šta bi život bio bez

dece? Kuća bi bila prazna i tiha, *kao grobnica*. Uveče, kada se vraća s posla, uvek im donese poklone – i deci, i ženama. Slušamo ga i mislimo kako čovek stvarno deluje kao arhetip tate – krupan, brkat, vedar, prostodušan, sa stomačinom i veselim očima.

Činilo se da se taj razgovor iscrpeo, pa sam ga, da ne bismo ćutali, pitao čime se bavi. Pokazao je svoju krvavu kecelju i rekao: *Ja sam mesar, ali ne samo to, ja sam vlasnik mesare. Ovo ovde, to je moja radnja* (ne ona sa kanarincem, nego odma' pored). Primećuje da posmatramo glavu kamile koja se, obešena o kanapu, lenjo ljuljuška na promaji. *Tu sam kamilu juče ubio, hoćete da vidite?* Nije nam sasvim jasno kako možemo da vidimo nešto što se već dogodilo i što, kao takvo, pripada prošlosti, ali klimamo glavama: *Hoćemo*.

Sirijski tata iz džepa na kecelji vadi mobilni telefon sa velikim ekranom, nešto prčka po njemu svojim debelim prstima, i onda nam ga gura pod nos. Naslonjeni na drevni čađavi zid bazara, gledamo osvetljeni ekran u boji i na njemu vidimo kamenom popločan trg, stare četvrtaste kuće, gomilu sveta koji radoznalo posmatra. U središtu trga stoji velika kamila, a pored nje stoji naš prijatelj tata koji, sa zebnjom shvatamo, nije i kamilin prijatelj, jer u opuštenoj ruci drži ogromnu krivu sablju.

Kao u nekom čudnom, arhaičnom snu, vidimo kako tata zamahuje sabljom i udara dugački vrat kamile, koja ispušta strašan krik (prenesen do nas naprednom tehnologijom sofisticiranog digitalnog zvuka mobilnog telefona) i pada na kolena. Još jedan udarac, i kamila leži, a tata stoji pored nje. Snimak stiže do kraja i tata gasi mobilni, a mi se naprasno vraćamo u polumračni mesarski bazar, u sadašnjost, u kišno danas.

Prolaze spore stotinke, a ja razmišljam šta da kažem našem drugaru, osmostrukom tati i kasapinu sigurne ruke. Na kraju krajeva, ako na trenutak odbacimo sav taj folklor (sablju, kameni trg itd) – svinjokolj ili kamilokolj – na isto vam se hvata.

Konačno se opredeljujem za lokalni ekvivalent našeg *bravo, majstore*, i srdačno ga treskam šakom po leđima, što kod njega izaziva blažen osmeh. Zatim pažljivo osluškujemo lupkanje odozgo, u nadi da će pljusak ipak jednom prestati, i pitamo se zašto nismo, isto tako slučajno, mogli da zalutamo u, recimo, poslastičarski bazar.

AHMED, TRADICIONALNI MORAL¹⁷

Dejan Ačanski
Sirija / leto 2007.

Prvi sirijski grad u kojem smo se zadržali bio je Alepo. Tamo smo se smestili na ograđeni krov hostela koji je preporučen na sajtu Kluba, a domaćine-vodiče našli smo preko *kaučsurfinga*¹⁸. Tako smo upoznali Ahmeda, koji nam je posle dva minuta razgovora rekao da je Kurd (ovo će se ponavljati tokom celog našeg putovanja – ako je neki naš sagovornik Kurd, neće propustiti da to pomene na početku razgovora i tokom naredne dve sekunde sa ponosnim osmehom motri na našu reakciju). Ahmed ima 26 godina i svakodnevno radi dva posla. Vidno je neispavan, ali to ne umanjuje njegov prijateljski stav prema nama. Dok pijemo vino, objašnjava nam kako su kurdske devojke mnogo slobodnije u ponašanju i oblačenju od arapkinja, i kako je njihovo društvo generalno otvorenije. Međutim, njegova lična priča govori nešto drugo...

Kada je imao 22 godine, Ahmed je učinio nešto zbog čega i sada žali – na predlog svoje porodice, upoznao je jednu devojkicu, a svoj prvi susret sa njom imao je u javnosti, u jednom gradskom lokalnu. Tokom sat vremena, koliko su proveli u razgovoru, shvatili su da različitog karaktera i da najverovatnije ne bi bili jedno za drugo. Složili su se da se ne slažu, i mirno su se razišli. Drama je počela narednog dana, kada je devojkica saopštila roditeljima da ne želi ponovo da vidi Ahmeda. Njena majka došla je kod Ahmedovog oca i počela da ga kritikuje i vrši pritisak – Ahmed i devojkica su viđeni u javnosti zajedno, to sada svi znaju i ona neće moći da upozna kćer ni sa jednim drugim momkom. Otac je u prvi mah stao na stranu svog sina, ali žena je odgovorila pojačanim pritiskom – njena kćerka je upropašćena, viđena je sa

17 Tri teksta koja slede predstavljaju razgovore vođene sa različitim mladim ljudima u Siriji, često o temama koje vodiči za Bliski istok pominju kao nešto što, u tom delu sveta, treba izbegavati.

18 Kaučsurfing je sajt na internetu, na kome ljudi dobre volje nude besplatan smeštaj putnicima-namernicima

muškarcem koji nije njen verenik, osramoćena je zauvek, njen život je završen pre nego što je imao šansu da počne...

Ahmedov otac morao je da se složi. Rekao je sinu da je, posle susreta u javnosti, njegova dužnost da se veri sa tom devojkom. Prema ocu, to je bilo najmanje što može da uradi da bi izbegao i svoju i njenu doživotnu javnu sramotu.

Nemajući kud, dvoje mladih se veriše. I dalje su, naravno, živeli svako sa svojom porodicom, ali sada su se sastajali jednom mesečno. Ponekad je to bilo u kući, u prisustvu rođaka, a ponekad udvoje, na javnim mestima. Tokom ovih susreta prvobitni negativni utisak koji su stekli jedno o drugome samo se produbio. Nelagodnost je prelazila u nedorazume, a nedorazumi u tenzije sve dok, posle godinu dana susreta, nisu sporazumno odlučili da raskinu veridbu. Nadali su se da su na ovaj način uspeali da zadovolje tradicionalni moral i izbegnu dalji pritisak njene porodice.

Kad je došao kući sa novim vestima, Ahmed je shvatio koliko je potcenio snagu nepisanih pravila. Sada je njegov otac bio taj koji je prvi insistirao da je nemoguće da se veridba raskine. Možda je osećao da bi deo sramote ovaj put pao i na Ahmeda, a samim tim i na njega, kao slabog i neuticajnog oca. Bukvalno je zabranio svom sinu da raskine veridbu, i objavio mu da će uskoro morati da se venča sa tom devojkom, i da su njegova osećanja prema njoj nebitna naspram društvenog morala. Njeni roditelji su smatrali isto – bilo je nepojmljivo da se zaruke raskinu. Tako je organizovano venčanje kojem su se, od svih zvanica, mladenci valjda najmanje radovali. Ahmedov otac obezbedio im je malu kuću na sprat, u koju su se uselili posle venčanja. Od prve bračne noći ta devojka (čije ime Ahmed nijednom nije spomenuo) spava u spavaćoj sobi, a Ahmed na kauču u dnevnoj sobi. Svaki mali problem im je povod za svađu, a lupanje vratima normalna je stvar od prvog bračnog dana.

Ubrzo posle ženidbe, Ahmed je uzeo na sebe dva posla i počeo da radi od jutra do ponoći. Jedan razlog za to je što tako ne mora puno vremena da provodi u neprijatnoj atmosferi u kući, a drugi što krišom od žene i rodbine skuplja novac za beg u Evropu. U Siriji bi, po zakonu, mogao da dobije razvod, ali bi na taj način postao društveni otpadnik, a porodica mu je stavila do znanja da bi ga se odrekla. Pošto ne može da zamisli život otpadnika, a ni da bude sa svojom ženom, on se sprema da ode. Kaže da ima prijatelje koji su već u Evropi i da će za pet godina ovakvog rada uspeti da zaradi dovoljno da otputuje i da plaća sebi troškove dok se ne snađe.

Želeći da bude fer prema svojoj ženi, otvorio joj je frizerski salon u prizemlju zajedničke kuće. Zahvaljujući tome, ona će moći da se izdržava kad on ode.

Na kraju priče, Ahmed me pita da li bih mogao da mu napišem pozivno pismo za Srbiju, pošto je to već Evropa, i da mu nađem neki posao, *bilo kakav, legalan ili ne, samo nešto za početak*. Objašnjavam mu da u Srbiji nije sjajna situacija sa zapošljavanjem, a on mi otkriva da je njegov konačni cilj u Evropi – Italija. Gledao je filmove o njoj, čitao knjige, čak je počeo potajno da uči osnovne fraze na italijanskom... Na rastanku, pozeleo nam je srećan put, a ja njemu da se vidimo u Evropi... A posle sam satima pokušavao da zamislim sebe na njegovom mestu, i shvatim zašto nije mogao da se odupre porodičnom i društvenom pritisku. Njegova priča mi je zvučala tragično i te noći sam bio srećan što ne živim u Siriji.

NIDŽAD, VANBRAČNI SEKS

Dejan Ačanski
Sirija / leto 2007.

Najpričljivi domaćin kojeg smo imali bio je Nidžad, mršavi visoki mladić od 25 godina. Došao je u Alepo iz malog grada u provinciji, da studira i živi u tipičnoj studentskoj četvrti uskih ulica i zguranih zgrada punih buke, prljavštine i jeftinih prodavnica. Njegov studentski stan izgledao nam je kao neko svratište, sa kaučima punim mrlja, paučinom i prašinom, madracima na podu umesto kreveta, frižiderom u kojem se nalaze samo gazirani sokovi i ventilatorom na plafonu koji je mom nenaviknutom oku delovao kao da će se svakog časa otkačiti. Ipak, Nidžad nas je srdačno pozvao da sednemo i uzmemo sok iz frižidera dok nam je kuvao kafu na malom električnom rešou na podu... Upoznali smo ga u hostelu u centru grada, a došli smo kod njega da u tom kvartu, potpuno nepoznatom turistima, kupimo nargile po *domaćoj* ceni. Nidžad nas je odveo u prodavnicu u kojoj i sam kupuje duvan i pomogao nam da izaberemo kvalitetne nargile, nešto što bismo sami teško mogli da uradimo.

Uveče istog dana našli smo se u jednom od lokala u blizini Tehničkog fakulteta na kojem Nidžad studira. Pričali smo sa njim o odnosima između polova i seksu u Siriji. Nidžad nam je objasnio da u Alepu nema seksa pre braka, a često ni za vreme braka. Pitamo li smo ga da li se tu onda uopšte ikad nešto desi, i dobili neočekivani, širokim osmehom praćeni odgovor: *Da, ali van braka!*

Prvi deo je jednostavan – moral zabranjuje seks pre braka. Iako mnoge devojke u Siriji idu na studije i visoko obrazovanje devojaka se ohrabruje (pogotovo u gradskim sredinama), one i dalje oklevaju da stupe u predbračne veze sa svojim kolegama sa fakulteta. Nije nemoguće naći devojku sa kojom ćeš izlaziti, pa čak ni devojku koja će hteti da ostane nasamo sa tobom u sobi i da te poljubi, kaže Nidžad. Međutim, devojke i dalje očekuju da će veza voditi ka braku, a za brak su poželjni samo ekonomski dobrostojeći mladići. Nidžada ovaj stav blago frustrira – s jedne strane, pod uticajem trendova sa Zapada, devojke žele da budu emancipovane i tretirane kao ravnopravne sa muškarcima u svakom pogledu, a sa druge strane, u skladu sa starim

moralom, one i dalje očekuju da ih muževi izdržavaju. Vremena se očigledno menjaju u Siriji, a ja napominjem kako mi se čini da devojke pokušavaju da iskoriste najbolje od oba sveta. Nidžad odmahuje glavom. On smatra da je njegov ljubavno-seksualni život kolateralna šteta tih promena. U razgovor se ubacuje Nidžadov prijatelj, koji ima stabilnu vezu već godinu i po dana:

– *I sometimes have sex with my girlfriend, but just on the outside.*

– *On the outside?*¹⁹ – pitamo Danijela i ja, pomalo zbunjeni.

Dobijamo odgovor da se to odnosi na seks bez penetracije, a Nidžad dodaje da takvih parova i dalje ima malo.

Nidžadovo prvo i za sada jedino seksualno iskustvo objašnjava reči sa početka razgovora. Naime, u Siriji je i dalje uobičajena pojava da se mladi venčavaju na osnovu instrukcija svoje porodice, bez mnogo rasprave, a najčešće i bez ljubavi. A u brakovima bez ljubavi nema ni mnogo seksa. Naspram studentskog doma nalazi se jedna velika stambena zgrada u kojoj ima više relativno mladih bračnih parova. Mlade udate žene u tim stanovima često su same po ceo dan, pošto moraju da sede kod kuće dok su im muževi na poslu. To stvara prostor za jedan zanimljiv seksualni ritual. Mlade dame izlaze na balkone tokom dana i očijukaju sa studentima koji se nalaze u domu sa druge strane ulice. Studenti, puni neiskorišćene seksualne energije, agilno reaguju na ovakve pozive. Ako se neka žena i neki student *zagledaju*, za šta je obično potrebno više dana ili nedelja, on mora da skupi hrabrost da tokom dana ode preko puta i da se upozna sa domaćicom. Nije neuobičajeno, kaže Nidžad, da se ovakvi susreti završe u krevetu. Danijela i ja ga slušamo u neverici i pitamo ga da li je i on imao takav susret. Imao je, ali samo jedan i bio je nasmrt preplašen tokom celog događaja...

Posle jednog višenedelnog *pogledanja* Nidžad se napokon zaputio u sudbonosnu zgradu na drugoj strani ulice. Domaćica ga je dočekala u kućnoj haljini i skuvala mu kafu, sedeli su i pričali dvadesetak minuta, a onda ga je povela u spavaću sobu... I došlo je do seksa, ali on uopšte nije bio u stanju da uživa u tome – sve vreme je mislio šta će se desiti ako u tom trenutku u kuću uđe muž. Ubrzo posle seksa se pokupio iz stana, rešen da sebi više nikad ne priušti takav strah, makar ostao bez seksa još nekoliko godina, do braka.

Zašto je strah bio toliko snažan? Stvar je u tome što sirijsko pravo za ubistvo čoveka predviđa smrtnu kaznu ili doživotnu robiju, osim u

19 Eng. Ponekad upražnjavam seks sa svojom devojkom, ali samo spolja... Spolja?

nekim posebnim slučajevima. Jedan od tih posebnih slučajeva je kad muž zatekne ženu sa ljubavnikom. Ako ih tom prilikom ubije, i ako na sudu uspe da dokaže da su ljubavnici, šta mislite, koliku će kaznu dobiti? Deset godina? Pet? Dve? Ne, dobiće svega šest do 12 meseci... To je, valjda, još jedan način da se sačuva vernost i porodični moral.

IBADA, LJUBAV PREMA PREDSEDNIKU

Dejan Ačanski
Sirija / leto 2007.

Iz Alepa smo otišli u Damask, a tamo su naši domaćini organizovali jedan mali sastanak kaučsurfera. Na njemu je bilo šestoro domaćih članova i čak četiri para iz inostranstva – Španci, Italijani, Holandani i mi. Primetili smo tendenciju da stranci po Bliskom istoku putuju u parovima – na taj način devojke bivaju pošteđene bezbrojnih pitanja o svom bračnom statusu i ponuda za promenu istog. Oni koji nisu ljubavni parovi često se predstavljaju kao momak i devojka, a oni koji jesu u vezi kupuju najjeftinije prstenje da bi se predstavljali kao bračni par, jer i neformalne ljubavne veze mogu da izazovu podozrenje domaćina.

Sastanak u Damasku ipak je bio prilika da popričamo o drugoj vrsti ljubavi, čiji su izrazi prisutni svuda na ulicama, u javnim ustanovama, pa čak i hodnicima stambenih zgrada. U pitanju je ljubav prema Bašaru, aktuelnom predsedniku Sirije. Njegove fotografije, slike i posterii nalaze se bukvalno svuda u Siriji – na zidovima, prozorima, jarbolima, žicama obešenim između uličnih svetiljki, karoserijama automobila, itd. Za predstavljanje njegovog lika koriste se sve moguće tehnike – fotografija, različite vrste štampe, vodene boje, uljane boje, flomasteri, mozaici, brušenje stakla... Neke slike su fotorealistične, druge predstavljaju umetničke dojmove njegovog anfasa, profila ili biste. U pozadini se obično nalazi sirijska zastava koja je nekad ravna, nekada zatalasana, a često i u obliku otiska prsta (!). Gde god je to primereno, predsednik je predstavljen na ilustrativan način – iznad džamije vidimo ga kako ljubi Kuran, na zgradi bolnice pozdravlja bolesnike podignutom rukom, na kasarni nosi vojničku kapu i zatamnjene naočare koje podsećaju na američke pilote, a na zdanju univerziteta u rukama mu se nalazi fakultetski udžbenik. Slike su često praćene tekstovima na arapskom. Pitali smo svoje domaćine šta piše na tim posterima, očekujući da su u pitanju poruke ili slogani koje predsednik šalje narodu. Ispostavilo se da ta komunikacija (osim kada se nalazi na javnim zdanjima) ide u suprotnom smeru – na posterima se nalaze poruke koje narod šalje njemu. Poruke obično glase *To je naš*

voljeni predsednik, Voli te cela Sirija, Svakog dana te sve više volimo, Hvala ti što nas vodiš, Sledićemo te svuda, itd. Kao odjek ovih slogana, u meni se javlja poruka *Druže Tito, ljubičice bela, tebe voli omladina cela*. Ovdje ipak nema mesta cveću, a predsednik Bašar na slikama uglavnom ima ozbiljan i odlučan izraz lica. Posle nekoliko dana provedenih u Siriji, smatram da je veoma uviđavno što na većini slika predsednik gleda u stranu. Ne bih se osećao prijatno da me taj oštar pogled prati gde god se krećem.

Raspitujući se za politički sistem, saznajemo da je Sirija predsednička republika u kojoj postoji parlament. Međutim, sastav parlamenta nije se menjao još od 1973. kada je uvedena civilna vlast. Čini ga istih deset partija (ostale su zabranjene), a ubedljivo najveća od njih zove se Bas. Iako nema parlamentarnih, postoje predsednički izbori. Na njima učestvuje samo jedan kandidat, kojeg nominuje Bas stranka, a izborni listić nudi dve opcije – za i protiv. Izbori su javni, što znači da glasači zaokružuju jednu od dve moguće opcije pred očima komisije. Uz veoma visoku izlaznost, predsednik je na poslednjim izborima zabeležio podršku od oko 98%. Neki glasači su pred komisijom i televizijskim kamerama nudili da, umesto hemijskom olovkom, zaokruže *da* svojom krvlju.

U vreme našeg boravka u Siriji predsednik je bio na početku svog drugog sedmogodišnjeg mandata. Inače, Bašar je prvi put bio kandidat na izborima 2000. godine, kada je prethodni predsednik umro. Prethodni predsednik je bio – Bašarov otac. Kada smo drugarima u Alepu postavili pitanje o smislu održavanja takvih izbora, kao odgovor dobili smo samo sleganje ramenima uz rečit osmeh koji je podsećao na izvinjavanje. U Damasku smo naišli na rečitije sagovornike. Ne znam da li je to bila slučajnost, ali upravo je Ibada, jedina domaća devojka na sastanku, bila najspremnija da priča više o tome. Da bismo mogli da otvorimo ovu osetljivu temu, dala nam je jedan predlog dok je neupadljivo prelazila pogledom po ostalim stolovima u lokalnu – nećemo pričati o predsedniku Bašaru, nego o njenom ocu. Pošto su do tog sastanka svi gosti već proveli neko vreme u Siriji i bili svesni situacije, samo smo konspirativno klimnuli glavama.

– Prvo što treba da znate – reče Ibada – jeste da je moj otac veoma popularan svuda u našoj porodici. Osim što svi znaju da on sa ljubavlju i verom brine o celoj porodici, veoma je omiljen i zato što je uveo neke slobode koje deda nije dozvoljavao. Recimo, sada je mnogo lakše doći do satelitske antene ili veze sa internetom. Uopšte, dozvolio je

da naša porodica počne da nabavlja više proizvoda koji dolaze sa Zapada. Oslobodio je mnoge ljude koje je deda držao zatvorenim jer se nisu slagali sa našom porodicom. Potrudio se i da popravi odnose sa susedima, pre svega sa onim komšijama iz Turske. Inače, moj otac je poreklom iz Latakije, grada na moru, gde žive muslimani koji se zovu Alaviti. Pošto Alaviti imaju donekle labavija pravila ponašanja od ostalih muslimana u Siriji, njegova žena (hoću reći – moja majka) bavi se humanitarnim radom, promovise obrazovanje žena, a u javnosti se pojavljuje našminkana, u suknji i bez vela. Svojom slobodom pomera granice onoga što je prihvatljivo i predstavlja uzor za jedan deo naših devojaka. S druge strane, mnogi stariji ljudi tiho negoduju zbog njenog ponašanja, ali toliko vole mog oca da ništa javno ne bi zamerili ni njemu ni majci.

Razgovor sa Ibadom i prijateljima otkriva nam još jednu zanimljivu stvar. U Siriji, kao i inače u islamskom svetu, najvažnija molitva u toku nedelje održava se petkom po podne. To je i prilika da se duhovni vođa obrati narodu sa prigodnom besedom u kojoj će ih poučiti kako da se drže ili razmišljaju u vezi sa nekom aktuelnom životnom temom. U nekim zemljama (npr. u Turskoj) izbor teme i pristup određuje sam sveštenik. U Siriji je drugačije. Ovde svi sveštenici drže, tačnije – čitaju, istovetne, unapred propisane propovedi. Sadržaj propovedi koje će čitati šalje im Ministarstvo vera. Svaki petak posvećen je unapred određenoj temi, a nekima od naših sagovornika čini se da se teme iz godine u godinu ponavljaju, a tekstovi prepisuju. Pošto tačno znaju šta će koje nedelje moći da čuju, mnogi Sirijci ne obraćaju puno pažnje na propovedi, iako su prisutni na molitvama. Na taj način vlast efikasno potkopava autoritet religioznih vođa i smanjuje rizik da će se oni jednog dana okrenuti protiv nje, kaže jedan od naših sagovornika na kraju priče o politici.

ZAMKOVI I VISORAVNI

Vladimir Bojović

Ujedinjeno Kraljevstvo / novembar 2008.

Od Londona do Aberdina putuje se dvanaest sati autobusom. Ja, kakve sam sreće, putovao sam četrnaest. Morali smo da čekamo u Birmingemu, a u Pertu je vozač kasnio da preuzme smenu, pa se već dug put dodatno odužio. Putovao sam jeftinim autobusima, što znači da sam za 850 km platio četrnaest funti.

Plan mi je bio da vidim severniju Škotsku, visoravni, jedem hagis²⁰ i čujem tradicionalnu muziku. Neću imati vremena za ostrva Orkni, koja su mi prošlogodišnja želja. Njih ostavljam za drugi put.

Godišnje doba uticalo je na izbor destinacije, jer u jesenjem periodu neke atrakcije nisu dostupne u punom sjaju, pa sam ova ostrva ostavio za sledeće leto, ako bude prilike. Poslao sam par mejlova nekim kaučsurferima koje sam upoznao prošle godine, raspitujući se šta mi preporučuju da posetim. Ruta je isplanirana. Iz Londona krećem za Aberdin, gde ostajem dva dana, obilazim okolinu, zatim odlazim na dva dana u Evimor, i vraćam se preko Edinburga, za London.

Aberdin je treći po veličini grad u Škotskoj, posle Glazgova i Edinburga. Nalazi se na zapadnoj obali, i leži na dve reke – Di i Don. Sredinom sedamdesetih postao je naftna prestonica Evrope. Iako je to zanemarljivo u poređenju sa ruskim i arapskim nalazištima, grad izgleda kao da se ljudi ovde bave samo naftom. Pristanište je ogromno, i u njega svakodnevno pristižu silni tankeri, toče naftu, presipaju, švercuju, šta li već rade.

Stigao sam na autobusku stanicu. Dočekali su me kiša i tmurno nebo. Sama stanica izgleda kao ona u Lazarevcu. Beda i jad. Prvo razočarenje. Postoji čak i stanična kafana, samo se ovde zove pab.

Nekako sam se dovukao do turističkog biroa, te po starom srpskom običaju pokupio sve besplatne mape, brošure i vodiče, od kojih mi polovina u životu neće zatrebati, i seo u pab da popijem pivo i vidim kako najbrže da stignem do mog domaćina.

²⁰ Tradicionalno škotsko jelo koje se sastoji od mešavine mlevenog ovčijeg srca, pluća i džigerice.

Kiša ne prestaje, ali ja odlučujem da budem istrajan, te ga posle pola sata nalazim. Lik je sa Farskih Ostrva, živi sa još dvojicom Farana (valjda se tako zovu). Oni su ujedno i prvi ljudi iz te zemlje koje sam ikad upoznao. Nisu neka interesantna nacija – sasvim normalni, pomalo hladni. Pravi severnjaci. Malo smo popričali o kulturi Farana, njihovom životu, itd. Malo su se skenjali kad sam ih podsetio na utakmice koje smo igrali sa njima krajem devedesetih, i odmah su počeli da se izvlače kako nemaju profi igrače, da ih fudbal ne zanima... Farska ostrva imaju oko 50.000 stanovnika, a *grad* odakle je Odur, moj domaćin, nešto manje od 2.000. Nešto se mislim, u takvom naselju ni tajnu ne možeš da sačuvaš. Osušio sam svu svoju garderobu, pa smo otišli na pivo, a po povratku sam prelistao one brošure i napravio plan.

Pre podne sam prošetao centrom grada, kroz Junion Strit, popeo se na brdo Kasl Hil, i tamo pojeo vetrovit doručak sa pogledom na more (ovde stalno duva vetar, jer se Aberdin nalazi na skoro istoj geografskoj širini kao Moskva). Ovde nema mnogo toga za videti, samo sivilo i granitom pokrivene kuće i zgrade, zbog čega ga i nazivaju *Granite City*²¹.

Zamak Balmoral važi za najprivlačniji i najpoznatiji u ovom okrugu, ali sam, posle razgovora sa devojkama iz turističkog biroa, odustao od njega, i to iz dva razloga. Prvi je što je udaljen dva sata vožnje, a drugi, meni važniji, je što se ne nalazi na moru. Sve te zamkove i tvrđave zamišljao sam na obali gde ih zapljuskuje hladno more. Tako je izbor pao na dvorac Dunotar. Napravio sam sendviče, stavio par limenki piva u ranac i, posle malo jače od pola sata autobuske vožnje uz obalu, sa pet funti manje u džepu, stigao do sela Stonhejven. Jedna bakuta pokazala mi je put, odnosno prečicu do zamka. Pešačio sam oko tri kilometra kroz požnjevene njive (kažu da je žetva bila dobra, što znači da će biti dobrog viskija), kozjim stazama, sve vreme sa pogledom na more. Posle nekoliko brda i dolina, na horizontu ispred mene pojavio se jedan od najlepših prizora koje sam ikad video.

Na horizontu sunce i, sa tri strane okružen morem, zamak Dunotar. Izgleda impresivno, ali se ne vidi sasvim jasno, nego samo kao kontura naspram neba. Ne znam da li je potrebno trošiti reči, ali ovo je, u poslednjih nekoliko godina, ostavilo najveći utisak na mene. Tu sam izigravao turistu, te škljocao aparatom i slušao vodiča. Čini mi se da bih bio u stanju da čitavu večnost uživam u pogledu. Proveo sam

21 Eng. Granitni grad

nekoliko sati obilazeći zamak spolja i iznutra, i fotkajući ruševine. Šta je tako impresivno, pojma nemam.

Spustio sam se do obale, pojeo sendviče, popio pivo, i polako krenuo drugim – kako se ispostavilo, dužim – putem nazad. Moj domaćin nije bio kod kuće, pa sam jedva čekao da se vrati, da mu ispričam kako sam se proveo. Onda je, kao svaki severni smor, otišao na spavanje u deset, a ja sam ostao da pišem. Sutra krećem za Evimor. Planirao sam da stopiram ali, sudeći po vremenskoj prognozi, moraću opet da idem autobusom.

Aberdin kao grad nije na mene ostavio neki poseban utisak. Više mi se svideo Stonhejven sa okolinom. Međutim, Aberdin zasad nosi titulu najudaljenijeg grada koji sam posetio.

Može se reći da sam srećan čovek. Opet pada kiša dok sam ja u autobusu. Dovukao sam se do narednog domaćina, koji živi sam u ogromnom stanu. Lik me je oduševio sa dve stvari. Prva – bio je deset puta u Indiji, a svaki put ostaje najmanje mesec dana. Druga – iako ovde živi tek par godina, već poznaje celo selo. U to sam se uverio kada smo ušli u seoski pab, gde je odmah počeo da se pozdravlja sa svima redom.

U pabu vlada prava porodična atmosfera, praćena tradicionalnom keltskom muzikom, lokalnim pivom i gomilom pozitivnih ljudi, koji su me odmah prihvatili. Pogotovo pošto sam na levom zidu video uramljen dres Partizana, a ja šal mog kluba nisam ni skidao. Nisam ni slutio da će najpijaniji lik u pabu, negde oko jedanaest uveče, uzeti svoju violinu i početi da svira sa harmonikašem. Onda sam video koliko je sati. Ceo pab je zapevao, svi uglas. Domaćin mi je pojasnio stvar. Naime, taj mladi violinista bio je jako talentovan, perspektivan, vežbao po ceo dan... I onda se propio, izbacili ga iz škole, i sad svira samo za društvo. Lepo od njega, ali loše za karijeru.

Evimor je malo selo, od nekoliko hiljada stanovnika, čak je i moj Ripanj veći. Nalazi se na škotskim visoravnima, u blizini nacionalnog parka Kairgorms. Leti je popularno turističko mesto, a zimi možda još popularnije, jer je u blizini centar za zimske sportove. Domaćin mi je ponudio da mi pozajmi bicikl. Prihvatio sam, iako sam poslednjih nekoliko godina biciklom išao samo do prodavnice. Velika greška. Još me boli tur. Tog dana sam prešao petnaestak milja, ali вреди svake sekunde bola u leđima.

Krenuo sam bajsom po laganoj kiši do turističkog biroa, opet pokupio besplatne mape, i tako naoružan krenuo do jezera Loh An Ilen. Reko', ako krene jača kiša, da mogu da kažem da sam bar neko

jezero video. Neposredno pored vode nalazi se prava planinska prodavnica suvenira, kuća koja kao da pripada hobitima. Bela kućica, dim iz dimnjaka, mala drvena vrata i čičica sa lulom (iako je u Britaniji pušenje zabranjeno), koji tu radi. Malo smo popričali. Bio je oduševljen što je upoznao nekoga iz Srbije. Potom sam rešio da napravim krug oko jezera, i jednim malo čudnim putem stignem do Loh Morliha, malo većeg jezera. Taj put vodi kroz Rotimurkus (deo nacionalnog parka poznat po prelepim šumama). Sunce me ni tog dana nije izdalo, ali noge zamalo jesu. Pedalao sam, više uzbrdo nego nizbrdo, ali me je utešilo to što mi je gorepomenuti čičica iz prodavnice rekao da je obilazni put lakši za povratak. Hvala mu za to.

Sedeo sam kod tog jezera možda sat vremena, gledao u planinske vrhove koje ovaj put moram da zaobiđem zbog nedostatka vremena, nešto malo klopao, kada me je isprepadao jedan ogroman pas. Gazda kaže – neće on, umiljat je. Nešto se u sebi mislim, može da bude umiljat, ali nemoj da je pride i gladan... Onda je polako krenulo da se smrkava, i ja sam pošao nazad, biciklom, istim putem kroz šumu – na moju sreću, ovoga puta nizbrdo.

ŽELEZNI PUT ZA ŠANGAJ

Nenad i Gorana Prodanović
Rusija i Kina / leto 2007.

Stojimo na peronu dobro poznate novosadske železničke stanice, i gledamo prugu. Često sam, još kao dete, razmišljao dokle sve vodi, i gde se uopšte završava taj železni put. Te dečije maštarije često znaju da budu intrigantne... Zato smo sad odlučili da vidimo koliko daleko zaista možemo dospeti prateći šine... Možda do Tihog okeana? Preko Moskve, Sibira, Mandžurije i Pekinga, pravo do Šangaja... Legendarna transsibirska železnica koja spaja dva kontinenta. Desetak hiljada kilometara pruge, dvanaest vozova, devet vremenskih zona i dvadeset i četiri dana na raspolaganju... Ne zvuči loše, hajdemo!

RUSIJA

U rusku prestonicu smo dospeli nakon 48-časovnog pirjanjenja u čuvenom vozu Puškin, koji spaja Beograd i Moskvu. Ako zanemarimo dotrajali vagon bez klime sa zapečaćenim prozorima na 40 stepeni, put je bio živopisan – poljane i salaši, njive i livade, elegantna peštanska Keleti stanica, zatim pažljivo proučavanje tehnike menjanja točkova na vagonima na mađarsko-ukrajinskoj granici (sovjetski vozovi voze po širem koloseku od uobičajenog evropskog), brda Zakavkazja, ukrajinska stepa, blago pripit ruski carinik... I eto nas u Moskvi.

VDNH

Prostrani bulevari, šarene kupole, grandiozna prestonica nekadašnjeg istočnog bloka i velikog carstva... A onda u metro, i za desetak stanica uskočismo u novu dimenziju – najpre veliki Zvezdani bulevar, sa nekad futurističkim hotelom *Kosmos*, blistavi mural i neobični spomenik raketi. A onda kroz ogromni slavluk sa sve srpovima i čekićima ulazimo u kompleks neobičnog imena – ВДНХ, prezentaciju nekadašnje moći Sovjeta, mešavinu ruske pretencioznosti, grandioznosti, kiča, surovosti, nežnosti i ko zna čega još...

VĐNH (Vistavka Dostiženij Narodnog Hazjajstva²²) je zapravo velik park po čijim alejama su razbacane statue, fontane i monumentalni paviljoni u kojima je svaka sovjetska republika predstavljala svoja dostignuća. Na ulazu bi trebalo da stoji čuvena statua sa uvodne špice *Moskva filma* – radnik i radnica sa srpom i čekićem – delo Vere Muhine za Pariz Ekspo izložbu 1937, ali mi je nismo videli, valjda je bila na restauraciji... Na kraju aleje je muzej kosmonautike i lansirna rampa sa sve raketom – sojuz ko-zna-koji broj. Nekad moćan izložbeni park sada je svojevrstan buvljak – paviljoni su sada prodavnice obuće, nameštaja i kojekakvih drangulija, a tu je i zabavni park. I dok se u deset uveče na suncu presijavaju zlatne statue mladih nadničarki sa sovhoza i kolhoza, muzika trešti na sve strane, ruska omladina voza rolere i bajkove i pije pivo, a neke devojke se pentraju po lansirnoj rampi...

DAN REPUBLIKE

Pre par godina, zahvaljujući čuvenom ruskom običaju zatvaranja i zabranjivanja, nisam uspeo da se prošetam po jednom od najlepših i najvećih trgova na svetu. Prosto su ga zatvorili i nikog nisu puštali da priđe dve nedelje. No, eto nas ponovo u Moskvi i to za 12. jun – Dan nezavisnosti Rusije – kada se na Crvenom trgu odvija opštenarodna proslava i besplatna fešta. Eto nove prilike da se ovo mesto vidi, i to u punom sjaju! U celom gradu praznično raspoloženje – gužva na ulicama, svi nose zastavice, marame... Još na pola kilometra od trga, kordoni vojske, milicije, kamioni obezbeđenja, detektori za metal, blokirani bulevari – opsadno stanje! Tri nivoa zaštite, barikade... Ući ovde bez propusnica, razgrabljenih još ko zna kad, delovalo je nemoguće. E, ovoga puta ću ući na Crveni trg, pa makar umro! Posle dobranih sat i po vremena, par kilometara šetanja levo-desno i ubeđivanja sa stražarima na čistom srpsko-ruskom, nekako uspevamo da se domognemo mitskog pločnika podno Kremlja. Te sreće i radosti neopisive... Trešti himna, svi pevaju, plaču, deru se, skaču... Iznad šarenih kupola crkve svetog Vasilija Blaženog pršti vatromet, gori nebo... Krasna li je Krasnaja ploščad!

TRANSIBIRAC I DRUGI VOZovi

Konačno je došlo vreme da se otisnemo put Sibira – i to legendarnim transsibircem. Fenomen sa kraja 19. veka, svojevrsno svetsko čudo, transsibirska železnica, kao što je to bio slučaj i sa Orijent Ekspresom, oduvek je mamila radoznale samouke putnike. Suprotstaviti industrijske domete neukroćenoj prirodi bio je inženjerski poduhvat koji je pre ličio na rezime naučnofantastičnog romana. Valjalo je prokrciti šume, premostiti ogromnu Volgu, Jenisej, Amur, nositi se sa močvarama koje se zimi pretvaraju u nemilosrdne ledene pustinje, naći stručnu i dovoljnu radnu snagu, obezbediti sredstva, udovoljiti zahtevima revolucionara, pregovarati sa Kinezima. Trebalo je dosta godina, veštine i još mnogo toga da bi se železnim putem sprovodio interes majke Rusije.

Transsibirac je pravo oličenje ruskog stila putovanja – polagano, opušteno i pomalo mazohistički. Razlike u cenama između prve i treće klase tačno odgovaraju razlikama između najsiromašnijih i ekstremno bogatih Rusa. Nulti kilometar je Jaroslavka stanica, jedna od devet moskovskih železničkih stanica, a kako transsibirci na svom putu seku silne meridijane, pa samim tim prolaze kroz razne vremenske zone, svi redovi vožnje vode se baš prema njenom staničnom satu. Da ne bude zabune, transsibirac nije samo jedan voz. Tim imenom nazivaju se svi vozovi dugoprugaši koji prolaze ovom prugom, a njih ima mali milion – za Novosibirsk, Irkutsk, Krasnojarsk, Peking... Možda najtranssibirskiji od svih ovih vozova je mitski transsibirac *Rasija* koji provede čitavih sedam dana na 9.289 km dugom putu od Moskve do Vladivostoka. Nije ni čudo što ovaj luksuzni voz nosi oznaku 1 (pravac Vladivostok – Moskva), odnosno 2 (Moskva – Vladivostok).

No, u ovakav ho(s)tel na točkovima nije baš tako lako ući. Prvo je potrebno izabrati voz, pa klasu, pa kupiti kartu, i to dosta unapred, jer se najbolja i najjeftinija mesta brzo razgrabe. Čak i sama karta liči na ček – sa sve vodenim žigom, imenom putnika i brojem pasoša. Tako je naš transsibirski poduhvat počeo još par meseci pre samog ulaska u voz, kada smo započeli da proučavamo sistem železnica.

Ruske železnice su izuzetno razvijene, pokrivaju ogromnu teritoriju i drže velik kapital, o čemu govori i činjenica da je postojalo posebno Ministarstvo železnica. Postoji čitava hijerarhija vozova i klasa o kojima bi se moglo mnogo pisati... Pojednostavljeno rečeno, svi vozovi se dele na lokalne, putničke i brze. Lokalci (*električke*) imaju samo mesta

za sedenje (I, II i III klasa) i pokrivaju razdaljine ne veće od 500 km. Putnički (*putnički*) i brzi (*skori*) vozovi su *dugoprugaši*, i imaju ležajevе I, II i III klase. Prva klasa su kupeji sa 2 ležaja, papreno skupi (čak i po nekoliko puta skuplji od aviona), i ne postoje kod putničkih vozova. Druga klasa (*kupejni*) su kupeji od po 4 komotna ležaja, a posebno interesantna je III klasa (*plackartni*), zapravo vagon sa pedesetak ležajeva koji su tako zgodno grupisani da svi imaju mesta za ugodno višednevno putovanje. Za kraće destinacije, plackartni se pretvara u IV klasu (*obščij*) tako što donji ležajevi postaju klupice za po troje ljudi. Putnički vozovi staju često, dosta su prljavi, ali su najjeftiniji. Na nekim relacijama postoje i specijalni brzi vozovi (*firmenij*) – noviji, čistiji i efikasniji, a svaki od njih ima svoje ime (romantično – po reci, oblasti ili umetniku).

PUT ZA TOMSK

Od klasične i najduže transsibirske rute Moskva – Vladivostok, kod Bajkalskog jezera odvaja se transmongolska pruga za Peking (preko Ulan Batora), a nešto dalje, kod Čite, i transmandžurska pruga, koja preko Harbina opet vodi u kinesku prestonicu. Upravo smo ovu poslednju rutu mi izabrali za svoje putovanje. Srećom, nekoliko meseci pre našeg puta, ruske železnice su uvele novi sistem za vađenje karata preko interneta, tako da smo mogli da biramo vozove i klase unapred i tako upoznamo sve načine putovanja ruskim prugama (sem, naravno, nedostižne prve klase).

Prvo smo se našli u plackartniju *firmenij* voza *Tomič* na relaciji Moskva – Tomsk. Nov vagon, sve sija, provodnica (svaki vagon ima svog domaćina – provodnika, koji se brine o putnicima) stalno čisti, donosi čaj, kafu... Kao u avionu, samo mnogo udobnije. A sam plackartni je naročit doživljaj. Pošto je ovo najjeftiniji, a sasvim komforan i bezbedan način putovanja, Rusi ga najviše vole. Vagon pun raznog sveta – porodice sa decom, simpatične bakice sa zlatnim zubima, vojnici, vesela omladina... Sa zvučnika se čuju ruski pop hitovi, svi se raskomtili, muvaju se okolo sa peškirimama po glavnoj promenadi (štrafta wc – samovar, s jednog na drugi kraj vagona). Posebno zgodna stvar je samovar, koji omogućava protočnu ključalu vodu, pa se usput može svašta spraviti – od čaja i kafe do instant hrane. No, bez brige, nećete svih tih silnih dana provedenih na putu jesti samo instant hranu. Kako voz uđe u neku veću stanicu, peroni se pretvaraju u buvljak – igračke, slatkiši, piroške, pečeni pilići, riba,

šunke, sve vrste pića... Naravno, svi istrčavaju iz voza da ispitaju tržište dok sirena ne zapišti.

Tako tri dana proleteše u osmatranju atmosfere, beskrajnih brezovih šuma, stepe i tajge, čitanju, pisanju, dremanju, pokušajima komunikacije...

U SRCU SIBIRA

Pedeset peti sat putovanja, rano jutro. U vozu vlada užurbana atmosfera. Svi ustaju, spremaju se i doteruju, nervozno gledaju na sat, tapkaju nogom... Tipičan sindrom dugih putovanja – prethodna tri dana niko nije ni mislio kuda je pošao, ali se zato svo iščekivanje dolaska koncentrovalo u poslednji sat puta. Oko nas još uvek tajga, razbacane kolibice, i neobičan prizor – groblje u šumi. I konačno stanica – Tomsk-1.

Grad u srcu Sibira, i pravo iznenađenje. U ovom delu Rusije očekivali smo bedu i zimu, popucale i oronule ulice... Do nedavno je izgleda i bilo tako, ali je u poslednje vreme mnogo uloženo u ove gradove, tako da je i Tomsk zablistao. Ostaci čuvene sovjetsko-socijalističke paranoje prema strancima pomalo su nam otežali pronalaženje prenočišta, uz nezaiteresovan pogled recepcionera i frazu *U nas mest njet!*²³. No, smestismo se nekako i krenusmo u istraživanje. Glavnom ulicom, pored grandioznih zdanja prvog sibirskog univerziteta, dolazimo do ogromnog impozantnog trga i divnog šetališta uz reku Tom, sa pogledom na nepregledne tajge. Svuda unaokolo gomila kitnjastih drvenih zgrada, kao od čipke, čitavi kvartovi živopisnih kolibica i crkvice, parkovi sa brezovim šumama, velike trgovačke četvrti, bankomati na svakom ćošku, kiosci sa palačinkama... Potpuno neobična atmosfera za nedeljno veče usred Sibira – studenti trče na sve strane, ogromna knjižara puna ljudi u osam uveče, dok Tomska filharmonija u centru grada, na stepeništu ispred svoje zgrade, svira uvertiru iz *Seviljskog berberina*. Jedino kad malo zalutate na periferiju nastupaju sablasni momenti – iz mraka izranjaju pijani ljudi sa modricama na licu i teturaju se između ogromnih socijalističkih solitera i raspadnutih kolibica na obodu tajge.

I tako krenusmo iz Tomska rano ujutru... Na stanici nas je čekala lepa električka za Novosibirsk. Nov voz, pomalo neudobna sedišta (Bože moj, ipak je to treća klasa), ali zato prijatna atmosfera – svi nešto čavrljaju, provodnica ljubazna... Začas proleti pet sati, i eto nas.

Novosibirsk je nastao kad i sama pruga, kao glavno uporište izgradnje. Malo naselje zvano Novonikolajevsk brzo se pretvorilo u ogroman grad, danas prestonicu Sibira. Odmah po dolasku – fascinacija *vakalom*²⁴! Ako ni zbog čega drugog, u Novosibirsk valja doći i samo zbog železničke stanice. Prava železnička palata, sve sija u mermeru, okolo kristalni lusteri, namreškane zavese, ogromne dvorane, holovi, digitalni displeji... Napolju, šestnaestotračni bulevari dokle pogled seže, sve onako po ruski (ili, tačnije rečeno – po sovjetski). U tom stilu, jedna neobičnost – crkvice na ostrvu usred bulevara, srušena po Staljinovom nalogu, pa opet podignuta pre par godina. Na glavnom trgu, naravno, Lenjin i društvo, a iza – jedno od najlepših pozorišta. Sjajno, ali to je to, ostatak Novosibirsk su samo velike avenije i soc-zgrade, eventualno po koji lep park... Pet sati vrznanja po gradu bilo je dovoljno, tako da po podne sedosmo u plackartni vagon voza *Krasni Jar*. Sutradan ujutru, obresmo se na obalama Jeniseja.

Velik most, moćna reka, velika luka... Krasnojarsk. Ulice pune zelenila, otmene klasicističke zgrade, prijatna atmosfera... Kratka šetnja, jedno slučajno lutanje po industrijskoj zoni (kad god smo kratki sa vremenom, kao za inat, obavezno negde zalutamo), i jedan zanimljiv susret sa našim ljudima (zanimljiv je samo zato što smo nabasali na naše ljude koji rade usred Sibira). No, nema previše vremena za priču, sledeći voz već čeka. Opet superluksuzna stanica (to je, izgleda, sibirskaja tradicija), pa pravac Irkutsk. Voz je ovoga puta prljaviji (*ne-firmeni*), ali druga klasa – kupei sa četiri ležaja. Ništa posebno, prilično mrtva atmosfera, neki nezanimljivi, sumnjičavi saputnici... Ali zato predeli postaju uzbudljiviji – brda, raštrkana sela, planine... Počinje prava divljina.

Na stanici u Irkucku dočekale su nas kiša i magla. Opšta gungula, puno Rusa sa kosim očima, saobraćaj krajnje traumatičan, ne mož' čovek put da pređe! Projurismo po gradu, posetismo jedan lep muzej (od burjatskih nošnji do Lenjinovih slika), pa brzo pobegosmo u prirodu, na prelepi Bajkal.

24 Rus. Železnička stanica

PETI OKEAN

Svi busevi i kombiji (*maršrutke*) za selo Listvjanku na Bajkalu kreću iz Irkucka sa autobuske stanice, koja je u potpuno drugom delu grada. To rastojanje trebalo je preći minibusom – i to kakvim! Gužva, torbe u zubima, napolju svi hodaju jedni preko drugih. Pešaci trče, vrište, svi trube (i to po bulevarima sa šest traka). Dospesmo nekako živi do te autobuske stanice, i uočismo već punu maršrutku za Listvjanku, koja tek što nije krenula. No, po lokalnom običaju, bus nije pun dokle god vrata mogu da se zatvore bez upotrebe sile, tako da uđosmo nas dvoje i još dve žene, opet torbe u zube (još jedan lokalni običaj), vozač nas malo nogom nagura da bi uspeo da zatvori vrata, i za sat vremena vožnje po brdima (u proseku 150 km na čas), eto nas.

Reka Angara spaja se sa Bajkalom, zelene guste šume, brda, plažice... A što je najlepše, ovde je dan do 11 uveče, a sviće već oko 4, tako da vremena za istraživanje ima na pretek! Vreme je lepo a jezero neverovatno bistro, prosto mami na kupanje. Međutim, ako zamočite ruku, biće vam sasvim dosta, jer je temperatura vode između 4 i 10 stepeni. Zimi nema opasnosti od želje za kupanjem, jer je ledena kora na površini debela i po par metara, uz *prijatnu* spoljašnju temperaturu od minus trideset, i blag povetarac.

Bajkal je, inače, sa svojih 1.637 metara dubine, najdublje jezero na svetu, a samo je malo manji od Jadranskog mora. U slatkim vodama ovog jezera žive najraznovrsnije biljke i životinje, od kojih se 80% ne može naći nigde više na planeti. Jezero je tako duboko jer se nalazi na mestu susreta dve tektonske ploče, a nastalo je njihovim smicanjem, pre oko 25 miliona godina. Pošto se tlo ovde i dalje razilazi, jezero će se još produbljivati, dok za par desetina milona godina ne dođe do potpunog odvajanja ploča i stvaranja novog kontinenta, pri čemu će Bajkal postati peti okean.

Smešteni u kolibi *Natali*, na obodu tajge, provedosmo sjajna tri dana u istraživanju jezera, šume, sela... Listvjanka bi trebalo da je najturističnije mesto u Sibiru, ali mi smo videli još svega par bekpekera kako se vrmaju tuda... Svi ostali bili su ruski turisti i meštani. Lepo mestašće, ali prava divljina i lepota leži malo dalje. To otkrismo kad sedosmo na brod za seoce Boljšie Koti, dvadesetak kilometara severnije, do koga se može doći samo vodenim putem (ili džipom, zimi, preko zaleđenog jezera). To je jedno od onih mesta na kojima se čini da je ostatak sveta *tamo negde daleko*. Razbacane kolibe, malo pristanište, ogromna plaža, biološka istraživačka stanica,

jedna prodavnica, par restorana, mala biblioteka (!) – i to je to. A okolo – potpuno netaknuta priroda, fantastični prizori... U povratku sretosmo gomilu veselih Rusa koji su nas zvali da sa njima proslavimo udaju njihove drugarice, ali smo, nažalost, imali vremena samo za jednu votku s nogu. Teška srca ostavismo žurku na bajkalskoj plaži i odjurismo na brod, pa na bus koji nas je vratio u civilizaciju, pravo u Irkuck, odakle nam je sutra rano ujutru polazio voz za Ulan Ude.

PAS U VOZU I OMULJ U NOVINAMA

I tako mi zakonačismo u Irkucku, u neobičnom hotelu, na prvom spratu železničke stanice, odmah pored čekaonice. Sutradan, pred polazak, sretosmo dva očajna anglofona putnika, koji su, putujući iz Pekinga, izašli da protegle noge na stanici – i previše se zadržali, tako da im je voz otišao sa svim prtljagom. Tu mi, sa našim dvonedeljnim ruskim vokabularom, preuzesmo ulogu prevodilaca, dok na šalteru priskočiše u pomoć još neki Rusi koji natučaju engleski, radnici na stanici, dežurni otpravnik vozova, te stanica začas postade veselo srpsko-rusko-englesko debatno sastajalište. Rusi imaju razrađenu proceduru za stvari izgubljene u vozu, jer vozovi izgleda često gube nepažljive putnike, tako da se ubrzo svi u sreći i radosti ispozdravljasmo i izljubismo. Naši drugari odoše za Moskvu, a mi za Ulan Ude, i to putničkim vozom Moskva – Čita.

Kako kročismo u plackartni najjeftinijeg voza, koji je već pet dana na putu, uočismo vozne klasne razlike. Prilično prljavo, provodnica grdi i tera nekog mortus pijanog, polukontuzovanog putnika, po vagonu se šire raznorazni mirisi... Raspoloženje na nivou, vojnici cugaju, deca se igraju, gledaju crtače na laptopu, a tik pored nas sedi jedna debela žena, sa malim psom koji gleda okolo i uživa u prizorima. I to pet dana, na jednom peškiru, u dnu ležaja, uz noge svoje gazdarice.

A onda – posebna stvar, poznata svim bajkalskim voznim putnicima – dimljeni omulj u ulju. U momentu kada je voz prikočio na sledećoj stanici, svi pohrliše ka vratima, gde su već čekali vešti trgovci sa kantama punim omulja, posebno pripremljene ribe koja živi isključivo u Bajkalu. Nakon dva minuta, koliko je voz stajao, svi smo se zadovoljno smestili na ležaje sa zamašćenim novinama iz kojih su virile glave i peraja.

NAJVEĆA LENJINOVA GLAVA NA SVETU

Ulan Ude je već bliži Mongoliji i Kini, kako po mentalitetu, tako i po atmosferi. Tačnije, Ulan Ude je prestonica Burjata, naroda mongolskog porekla, a republika Burjatija zauzima priličan deo istočne obale Bajkala, gde još uvek postoje šamani i drevni običaji. No, ako neko misli da su šamanski rituali i misterije istočnog Sibira zastrašujući, neka se uputi na glavni trg Ulan Udea, gde će se susresti oči u oči sa najvećom Lenjinovom glavom na svetu, od bar deset metara u prečniku. E, to je zastrašujuće. Inače, grad je sasvim lep i potpuno neturistički, pa su stranci izloženi veoma radoznalim pogledima pijanih kosookih Rusa. Evo i naših poetskih impresija, inspirisanih atmosferom te subotnje večeri.

*Ko god dođe u Ulan Ude,
svi mu se tamo odreda čude.
Jedino u hotelu su videli strance,
a ostali nas gledaju ko vanzemaljce.*

*Zlatan zub, zadah na vodku
hau du ju du, daj mi koju stotku!
Na trgu velika Lenjinova glava,
i neka vesela narodna proslava.
Ulice Suhebatora, Lenjina, Sverdlova,
drvene kućice kao iz snova.*

*Iako devojke nose štikle damske,
a na maturu haljine balske,
one ulicom sa pivom hode
kao da je flašica vode,
što i muškarcu čine
da li su to slobode
ili je to od zime?*

*Republika Burjatija svakom oku prija,
eh, kad bi samo malo toplija bila!*

Prvo voz za Čitu, pa odande poslednji i najluksuzniji ruski voz do sada – *Daurija*, na relaciji Čita – Zabajkalsk. Druga klasa, novi vagoni, sa sve fabričkim najlonima na nekim sedištima, večera u kupeu, pribor za pranje zuba, sapunčić, besplatne novine. Sa nama u kupeu je neki simpatičan čovek, biznismen iz Čite, koji posluje sa Kinom. Iz priče smo saznali da je to veoma isplativo, i da ovde, na granici sa Mandžurijom, svi valjaju neku robu. Još jedna noć manje, sunčano jutro i – Zabajkalsk, mesto na samoj granici sa Kinom. Pravo selo na kraju sveta. Prašnjave ulice, kao iz kaubojskih filmova. Malo šetnje i par susreta sa ljubaznim meštanima koji se oduševiše kad čuše da smo iz Srbije i da smo čak dovede stigli. A onda – pravac autobuska stanica, najgori wc u Aziji (niz opojnih betonskih rupa bez vrata), pa na bus za prvo mesto u Kini – Manžuli.

Ogroman granični prelaz, sve deluje vrhunski izorganizovano, ali izgleda samo za Ruse i Kineze... Mi smo, naravno, bili jedini stranci ovde, jer većina putnika za Peking ide bližom i popularnijom prugom, kroz Mongoliju. Kod ruskih carinika sve je prošlo u redu, *poslovno za klauzule* u jugoslovenskim pasošima delovale su im poznato... Ali ne i Kinezima. Nismo mogli da poverujemo da nijedan od 20 carinika (koliko ih je sa čuđenjem prelistalo nase pasoše) nikad nije čulo za Srbiju ili Jugoslaviju. Pa se smeše, a mi im sričemo S-r-b-i-j-a. Pa mašu rukama, zovu kolegu, pa ovaj gleda pasoš, smeje se on, smejemo se mi... Opet toki-voki, pa novi kineski graničar, pa tako jedno pola sata. A onda kuc-kuc u kompjuter, pa se jedan oduševi i reče *Belgrad!* Pa pogleda vizu, pa opet kuc-kuc po tastaturi i još jedno pola sata, veselo se pozdravimo sa carinicima i sedosmo opet u autobus, sa krvavo zarađenim pečatom u pasošu... I eto nas u Kini.

U busu upoznasmo Gesera, Burjata iz Kine, koji studira istočne jezike u Ulan Udeu i sad prvi put posle godinu dana ide kući. Malo engleski, više ruski, i mi se živi izdivanismo, a kad stigosmo u Manžuli, on nas odvede kod svog drugara koji drži sjajan burjatski restoran, gde probasmo razne đakonije. I to nije sve, jer nam je Geser posle pomogao da izvadimo karte za dalji put (što bi bez njega bilo skoro nemoguće), kupio nam poklončiće, sok i voće, i otpratio nas na voz za Harbin, uz obavezno mahanje.

Na stanici u Manžuliju bili smo posebna atrakcija – neki čovek nam je prišao sasvim blizu i zagledao nam u lice, sa čuđenjem. Svi na stanici gledaju i smeše se, kao da su stranci neka neverovatno čudna

pojava. Tu se našao i Maj, Kinez koji se vraćao sa kursa ruskog jezika iz Krasnojarska, sa kojim smo uspeli da razmenimo par reči i koji nas je odveo do internet kafea, a ovaj je, kao i sve u Kini, višestruko skuplji za strance, mada je to i dalje nekoliko desetina puta jeftinije nego bilo gde u Evropi.

KINA

Voz za Harbin, naš prvi voz u Kini, sa tzv. tvrdim ležajevima, nalik je ruskom plackartniju. Čisto, pomalo asketski, gomila veselih Kineza, potpuno drugi svet. Nikoga ne razumemo, oko nas stepa, zatalasana Mandžurija, razbacane jurte i stada ovaca i krava. A kad se probudismo, soliteri, carstvo ogromnih staklenih zgrada – Harbin!

Uz pomoć ruku, nogu i unapred pripremljenih ceduljica sa nazivima voza, klase i destinacije na kineskom, dosta uspešno izvadismo karte na neverovatno nagužvanoj stanici i proteglismo noge do jedine ruske crkve u Kini, u vrlo neobičnom okruženju, pa odjurismo na superluksuzni brzi voz za Peking. Ovde smo mogli da priuštimo sebi prvu klasu, sa sve tft televizorima ugrađenim iznad ležajeva, jer su vozovi u Kini neverovatno jeftini.

SEVERNA PRESTONICA

Peking. Kraj transmandžurske pruge i početak jednog drugog sveta. Najpre, železnička stanica. Ko nije video, teško je opisati... Čim izađete iz voza, prvo vas zapahne vreo i vlažan vazduh, priličan udarac nakon sibirske svežine. A onda stanica, sa milijardu perona, blistavo čistim holovima i minimum 50 šaltera, a ispred svakog redovi ljudi, prosečne dužine oko 50 metara. Svi užurbani, sirotinja spava po usecima i podovima, spopadaju nas dosadni trgovci i taksisti... A ispred, ogroman plato i masa ljudi koji sede na asfaltu i jedu, pričaju, spavaju, trguju, šibicare, odmaraju... U pozadini blješte hoteli, ekstravagantne zgrade i ogromni bulevari. Nekako se probismo do metroa i, uz malo neminovnog gubljenja, pronađosmo naš hostel, konačište za narednih pet noći.

Kao što napomenusmo, Peking je mesto gde je neminovno zagubiti se, jer je neverovatno velik, pun zamršenih saobraćajnih petlji, pri čemu metro prilično slabo pokriva grad, a pretrpani autobusi su komplikovani za upotrebu jer često menjaju trase, dok je većina natpisa samo na kineskom. Mi smo za snalaženje u ovoj džungli na

asfaltu koristili čak i kompas. Kad izađete sa stanice metroa kroz jedan od 16 izlaza, i nađete se nasred saobraćajne petlje, ništa drugo ne pomaže.

Dakle, kad krenete negde van centra, računajte na minimum par izgubljenih sati i još dosta pokidanih živaca. Srećom, tu su ljudi koji će vam pomoći koliko je u njihovoj moći (nađe se poneko ko je počeo da uči engleski za Olimpijadu, tako da ima nade.) Ta gungula ima svoje čari, jer kad kroz sve te avenije, bulevarčine i petlje, kroz šumu solitera, dospete u neki ogroman park, prelep hram ili grandioznu palatu, obuzme vas neverovatan osećaj – kao da ulazite u bajkovit svet, drevno carstvo mira i blaženstva.

Naredne dane provedosmo u istraživanju ovog šareno-sivog, bajkovito-haotičnog, nagužvano-prostranog megalopolisa. Zmajevi lete nad najvećim trgom na svetu, Mao Ce Tung smeši se iznad kapije Nebeskog mira, kroz koju se ulazi u najveću palatu na svetu, čitav grad, nekad *Zabranjen*. Kao i svuda u Kini, i ovde se sve bazira na jakoj filozofsko-sujeverno-religijskoj potpori – mistični brojevi, feng-šui itd. Za svaku statu, krov ili stubić postoji neki određen razlog zašto se nalazi baš tu.

Oko palate – stari Peking. Uske ulice i kućerci sa velikim unutrašnjim dvorištima, uličice poznate pod nazivom *hutong*. Svi izneli fotelje na ulicu, sede, kartaju se, trguju, divane... Žene na ulici kuvaju ručak, peru sudove u laboru, gologuza deca trčkaraju okolo, negde se čak nađe i krevetac u kome dremucka beba. Neke od ovih uličica su jako živopisne, a neke jako prljave, raspadnute ili napola srušene – spremne da ustupe mesto novom bulevaru. Sami Kinezi se zbog ovoga ne sekiraju previše. Kažu *Nema novog dok ne ode staro...*

Nešto dalje, nailazimo na krcate avenije i nezamislivu gužvu. Između besnih automobila, autobusa i kamiona, uz huku, buku i isprekidane zvuke automobilskih sirena, teče reka biciklista, rikši, mopeda. Pada kiša, ali svi su u šarenim kabanicama adaptiranim za dvotočkaše, pa se uopšte ne uzbuđuju i uporno pedalaju. U tu gungulu ušuškan je i veliki lamaistički hram, Jonghe Gong. Snopovi mirišljavih štapića, pagode, kipovi, velika zvona – i Buda visok 18 metara, istesan iz jednog komada sandalovog drveta – Ginisov rekorder.

Kina je, između ostalog, i zemlja božanstvenih parkova. Vrbe, jezera, mostići, izmaglica, cvetovi lotosa, stazice, neobično rastinje... Suština nije u savršenoj uređenosti (poput francuskog vrta), već u slici prave prirode, gde sve buja i raste neometano. Svuda su razbacani

paviljoni (nazvani po stihovima iz kineske poezije), a centra nema, jer ni čovek nije u centru univerzuma.

Jedno od verovatno najlepših mesta na svetu je Letnja palata, zapravo mnoštvo hramova i kućica smeštenih u spletu uličica i stazica u jednom ovakvom brdovitom parku, na obali velikog jezera, na periferiji Pekinga. Mesto podseća na neki san ili svet u malom. A doći do tamo podjednako je uzbudljivo... Nakrcan autobus, koji se odlikuje neverovatnom brzinom – svega 12 km prelazi za nešto manje od dva sata. Negde usput upada i trgovac sa velikom kartonskom kutijom sladoleda, pa za par minuta ceo bus, i staro i mlado, veselo mljacka.

Kinezi dosta slabo putuju van svoje zemlje, pa je stranac za njih prava atrakcija. Tako se tradicija nastavila – umesto da se mi čudimo njima, oni se islikaju sa nama, uz vanredno oduševljenje. Trgovci na ulici su nesnosni, nasrću sa satovima, suvenirima, ne mož' ih se čovek otresti, dosadni su kao muve. Cenkanje, nutkanje, malverzacije: *Hello, hello, cheap, cheap... Please, please!*²⁵ Pomalo zamorno, al' šta ćeš, Istok. Posebno su zastrašujući bogalji po metroima. Obično idu u paru, jedan peva neke kineske tužbalice u mikrofon, a drugi, koji je zadužen za skupljanje priloga, totalno je osakaćen, kao u nekom horor filmu... Opekotine po licu, deformisane šake bez prstiju, neke čudne izrasline... Jezivo.

KAKO PROMAŠITI KINESKI ZID

Kineski zid, novo svetsko čudo, nalazi se severno od Pekinga i može se posetiti na više lokacija. Neke od njih su veoma turističke, a neke su pak potpuno zapuštene, prave ruševine do kojih se teško stiže... Evo praktičnih saveta kako ne videti ništa od toga.

1. Veće uoči polaska na izlet, izaberite najudaljeniju, ali samim tim i najzanimljiviju lokaciju na kojoj se možete verati po Zidu.
2. Pođite na autobusku stanicu da se raspitate kako stići dotle, koristeći svoj zastareli *Lonely Planet* vodič (izdanje iz 2002).
3. Kad dođete do mesta gde bi trebalo da se nalazi autobuska stanica (po mapi), prošetajte malo po ogromnoj petlji, spustite se i izgubite u obližnjem hutongu, pa potom, kad izbijete na prvu veću ulicu, osmotrite u kom pravcu se kreću autobusi. Kad se frekvencija prolazaka autobusa naglo poveća, trčite za polupraznim autobusima

25 Eng. Zdravo, zdravo, jeftino, jeftino... Molim, molim!

(jer, logično, puni autobusi, u kojima su se svi udobno razbaškarili na svojim hoklicama, tek su krenuli sa stanice – znači treba ići u suprotnom smeru od njih). Uskoro ćete naići na veliku pijacu, gomilu ljudi i radnji, a zatim i velik betonski plato pun autobusa. Stanica.

4. Kad ste stigli, shvatićete da vi zapravo ne znate kako da se raspitate, jer tu nema šaltera, a i da ima, svi govore samo kineski. Pitajte nekog otpavnikana, rukom, nogom i prikazivanjem znakova i natpisa iz vašeg bedekera, na šta će on zbunjeno otrčati po neki red vožnje, dovesti još čitav konzorcijum zbunjenih autobusdžija, koji će vam složno pokazati rukom da pođete još sto metara dalje, gde se nalaze još najmanje dve-tri iste takve autobuske stanice.
5. Na jednoj od tih sledećih autobuskih stanica, saznaćete da vaš autobus ide samo u šest ujutru i da se vraća neznano kada, ali da se pouzdano može presedati, tako da biste, uz vaše znanje kineskog, stigli do željene sekcije zida za otprilike nedelju dana, a usput bi spavali u hamburgerijama vozača koji su se izgubili na saobraćajnim petljama.
6. Dok idete prema stanici metroa (koja je, gle čuda, sve vreme bila tu iza ćoška, samo je trebalo izaći na četrnaestom izlazu levo, a ne na petom izlazu desno), pošto imate samo jedan dan, odlučujete da idete na posećeniju sekciju zida do koje vozi direktni autobus koji ide svakih 15 minuta (što ste upravo saznali).
7. Narednog jutra, kada se probudite, uverite se da je dovoljno maglovito i oblačno, a potom krenite na autobus. Nemojte poneti kabanicu.
8. Kad ste stigli do Badalinga (to je najpopularniji deo zida), laktovima razgrnite dosadne trgovce, osmotrite razdragane bataljone američkih turista koji se veselo slikaju u majicama *I have climbed the Great Wall*²⁶ dok im se kiša sliva sa aparata, dođite do ulaza, pogledajte moker zid pretrpan ljudima, iscedite majicu, i iznervirani krenite nazad, ne želeći da platite ulaznicu za taj cirkus.
9. Čekajte bus za Peking i vozite se stoječki, bar dva sata, dok vam klima duva pravo po mokroj kosi.

NAPOMENA: ukoliko se, poput nas, budete pridržavali ovog uputstva, vratićete se u hotel mokri i očajni. Ali, nikad ne gubite nadu, jer vas sutradan ujutro, baš kao i nas, može probuditi jarko sunce, koje će vas ohrabriti da poučeni greškama (na kojima se uči), jednostavno odete na odlično očuvane delove zida, najbliže Pekingu, i uživete u sjajnim prizorima namreških kineskih brda.

26 Eng. Popeo sam se na Kineski zid.

ŠANGAJ – OD HUTONGA DO PUDONGA

Opet superluksuznim, ekstrabrzim i ultrajeftinim vozom napustismo kinesku prestonicu i, kao da nam nije bilo dosta, odosmo u još veći Šangaj. Pljusak za dobrodošlicu, vlaga tolika da se kapi vide u vazduhu (i kad ne pada kiša). Odlučismo da, po ugledu na lokalno stanovništvo, ignorišemo stalnu ulepljenost i kišu na 35 stepeni, tako da mokri odosmo u potragu za našim hostelom koji, čak i uz pomoć kompasa, mape i uputstava lokalaca, jedva pronađosmo.

Šangaj je bio malo ribarsko naselje, sve dok nije pao u ruke kolonijalnih sila (Engleza i Francuza) koje su ga pretvorile u ogromnu luku. Nalazi se na obalama reke Huangpo koja se na pedesetak kilometara odatle spaja sa Jangcekgjangom i uliva u Pacifik. Uz Huangpo se nalazi i glavni deo grada – Bund, šetalište duž koga se nižu glamurozne art-deko i klasicističke zgrade nekadašnje kolonijalne uprave – danas banke, hoteli i restorani. Na drugoj obali je Pudong – novi deo grada i pozadina na fotografijama miliona posetilaca. Do pre deset godina Pudong je bio livada, a sad... Velelepni oblakoderi, najviše zgrade na svetu, i slavni *Oriental Pearl*²⁷ – televizijski toranj koji je postao simbol Šangaja. Pravi grad budućnosti, ali opet uz priklanjanje tradiciji i sujeverju. Jin Mao, trenutno četvrta zgrada po veličini na svetu, prvoizgrađena na livadi, ima tačno 88 spratova (8 – srećan broj) i 13 segmenata (13 – važan budistički broj), pri čemu podseća na stablo bambusa. A kad padne veče, Pudong se pretvara u novogodišnju jelku. Kinezi vole šarenilo, pa sve sija, svira i šljašti, što je nekad interesantno, ali češće prelazi u kič.

Najviši standard u Kini, zgrade i ambicije nebu pod oblake, futuristička gradnja, jedan od najboljih muzeja kineske kulture u državi, bulevari puni dobrih kola, manjak rikši i bogalja, jata biciklista, ulice koje zablješte čim padne mrak... Ali, ne bi to bio Istok, da nema neke kvake. Metro i autobusi, verovali ili ne, idu samo do deset uveče. A trotoari ovde i nisu baš u modi, pa se šetnja van strogog centra grada svodi na tumaranje po autoputu sa šesnaest traka.

POVRATAK – MAGLEV I ČELIČNA PTICA

I kako dolikuje završetku jednog vozofilskog putovanja, poslednji voz na ovom putovanju bio je, ni više ni manje, nego najbrži na svetu

– čuveni maglev (*MAGnetic LEVitating*²⁸), koji od 2003. godine spaja Šangaj i međunarodni aerodrom Pudong. Brzinom od 430 km na čas, levitirajući nad magnetnim poljem, za osam minuta pređosmo četrdeset kilometara do aerodroma i ukrcasmo se u veliki Aeroflotov avion za Moskvu. I onda, rekapitulacija gradiva – za desetak sati nadletesmo pustinju Gobi, videsmo Krasnojarsk i sve one beskrajne tajge iz ptičije perspektive. Pa Moskva, aerodrom Šeremetjevo i, za nekoliko sati, ispod sebe ugledasmo ušće Save u Dunav. *Dobro došli u Beograd, spoljašnja temperatura je prijatnih 23 stepena Celzijusa, vreme je lepo. Nadam se da ste imali ugodan let...*

²⁸ Eng. Magnetno lebdenje

MONAČKO VEČE

Darko Jovanetić

Monako / leto 2008.

Da se u Monaku može večerati za trinaest evra, uz dve hulje koje su priredile jedan mali hedonistički performans nasred rive, uverio se i gospodin monački (uputili su me da je ovako ispravno) policajac, koji je na toj večeri silom prilika bio trinaesto prase. Nismo ga pojeli; dimljeni losos je, kako dolikuje jedinstvu mesta, vremena i radnje, ipak bio zvezda večeri.

Kome je još u Monaku do klope? Zar neko u savršenoj scenografiji luksuza i prestiža može da misli na svoj jadni želudac, napaćen suvom 'ranom – kebabima, sendvičima i konzervama, s vremena na vreme umilostivljen plastičnom čašom instant supe razmućene u toploj česmovači? Kasnije ćemo da žderemo, rekli bi zlobnici, ček' samo da uslikamo boju trideset šestog *ferarija* koji u ovom gradu-državi ima status ko bicikl u Amsterdamu i ispoziramo pokraj osamdeset petog solitera na vodi (čitaj jahte!) pazeći da ne ugazimo u govance koje je za sobom ostavilo četvoronožno mezimče obučeno s potpisom *Louisa Vuittona* ko Jelena Karleuša. Šala mala, u Monaku nema govana!

Šalu na stranputicu, Monako je zaista posebna tačka na geografskoj karti. Prvi utisak je, u stvari, pitanje – otkud to da su vas, kao običnog smrtnika, uopšte pustili da kročite u mondensku prestonicu sveta, među dekor i *artikle* od čijih tržišnih vrednosti može da vas stigne padavica?! Drugi utisak je drugo pitanje – ko su ti ljudi koji ovde pristaju luksuznim jahtama, koji za večeru sa prijateljima potroše srpski bruto godišnji dohodak po glavi stanovnika (sa sve toplim obrokom), a po kazinima umeju da ostave i pola kilometra severnog kraka koridora 10 (sa sve Mrkonjićevim dnevnicama u koje je, da ne preterujemo, uključen i topli obrok)?!

Da li ti ljudi (ili ti vanzemaljska bića, reklo bi se s ove distance) znaju za blagodeti *Carrefour* supermarketa? To možemo samo da nagađamo. Kao što smo, o, jeresi, ugledavši par primeraka sa divnim plavim *Carrefour* plastičnim kesama, nagađali da li je to san, ili nam se osmehnula java. Ne časeći časa, dali smo se u potragu. Posle dvadesetak minuta i nekoliko mahanja rukama na čistom francuskom,

obreli smo se u pećini, ispod zemlje, tačno u hramu pristupačnosti. Posle par dilema, sinula je sjajna ideja – ješćemo monački! Molim lepo! Hleb za kanapee, suvo neko meso, komadi sira sa začinima, upakovani ko bombonjera *Slavica*, masline s kostima (pardon, košticama, nedeljna akcija), majoneza ima od prekjuče, nezaobilazni komadići dimljenog lososa, frižak čips od preprženog luka (nemojte propustiti!) i naravno, flaša vina fina! Cirka – 13 evra! Jeaah! Pravac riva!

Ogrnut prozračnom, sredozemnom tminom, obasjan poetičnom francuskom mesečinom, u nemoj, spokojnoj daljini, namigujući zracima svojih kristalnih luster, sklapanih u Kini, ukotvljen je ležao tromi prekookeanski kruzer, pružajući utočište babama čiji bi novčanici mogli da isplate polovinu spoljnog duga pojedinih zemalja trećeg sveta. Da nije mirovne povelje Ujedinjenih nacija, verovatno bi, u odbranu svoje časti, ispalio plotun prema dvojici gladnih papaka, koji su, smestivši se pokraj žardinjere na osvetljenoj stazi šetališta u Monte Karlu, na sopstveno zadovoljstvo, a na čuđenje šetajućih bogatuna i njihovih psića, krljajali svoju prvu monačku večeru i umirali od smeha.

– U, jebote, evo ga pandur! – reče Mirče punih usta.

– U, vidi stvarno, jebote! – šćapi Darče poslednji komad lososa.

– Da nas nije neko prijavio?

– *Hello gentlemen, can I see your documents, please?*²⁹ – pandur je znao engleski kad bismo se igrali.

– Evo, evo, nije problem... Eto, mi malo večeramo... Je l' zabranjeno?

– *Well...* Nije zabranjeno... Samo vi jedite... Neobično jeste... U Monaku...

(Aj' molim te, pogledaj u zakon!)

Jedan razgovor tokivokijem.

Jedno skidanje kape i jedno češanje po glavi.

Dva pasoša u rukama. Drugo češanje po glavi.

Drugi razgovor tokivokijem. Pasoši u našim rukama.

– *Here you are*³⁰... Samo, molim vas da ne ostavljate te plastične stvarčice za sobom... Znaite, u Monaku...

– Ode čovek. Mogli smo ga ponuditi da jede.

– Čime... kad si sve pojeo?

29 Eng. Dobro večer, gospodo, mogu li da pogledam vaša dokumenta?

30 Eng. Izvolite.

KINESKI VOZ³¹

Iva Čukić

Kina / septembar 2007.

Ukoliko poželite da neke od ogromnih kineskih razdaljina savladate vozom, pred vama će se postaviti izbor između četiri različite klase. Ukoliko želite pun komfor, a novčanik vam odavno nije bio na dijete, biće vam dostupni udobni (kažu) *meki ležajevi*. Za one sa nešto manjim prohtevima, ali koji ipak vole da relativno ispruženi posmatraju kineske pejzaže kako promiču kraj prozora, tu su *tvrdi ležajevi*, koji nalikuju ruskom plackartniju, ali na tri sprata. Na kraćim relacijama, u nekim novijim vozovima postoje i *meka sedišta*, međutim, najčešći izbor svakog Kineza i niskobudžetnog putnika kroz Kinu, bez obzira na dužinu puta ili destinaciju, biće nadaleko čuvena *tvrdna sedišta*. Ukoliko sve ovo zakaže, tu je i karta za stajanje, koja daje poseban doprinos unikatnoj atmosferi kineskog voza, o kojoj će biti reči kasnije.

Da biste se dočepali svog tvrdog sedišta, potrebno je da izvršite neke prilično izazovne zadatke. Pre svega, potrebno je kupiti kartu. Zatim, tu je ne manje kompleksna operacija ulaska u voz.

Nakon temeljnog obilaska glavne zgrade ž. stanice, zatim svih pomoćnih i priručnih zgrada, nekakvih baraka i koliba, tokom kojeg će puno prstiju pokazati na različite strane, pronalazite šalter na kom se kupuje karta za vaš pravac. Šalter, zapravo, predstavlja poprište najraznovrsnijih okršaja fizičko-verbalne prirode. Čini se da je u Kini pitanje časti prvi se domoći karte, a onog poslednjeg verovatno čeka najstrašnija kazna, sudeći po borbi u kojoj se ne biraju sredstva da bi se došlo do željenog parčeta roze hartije. Ukoliko prihvatite da ćete ovde ili jesti, ili biti pojedeni, možete ispoljiti kreativnost u nadmetanju sa gomilom koja vam se upravo provlači ispod pazuha, baca novac preko vaše glave vičući nešto iz sveg glasa, i ne štedeći laktove u vašim bubrezima. Preporučujemo sledeću kombinaciju metoda – bezočno guranje (lako, niste džabe veći od njih), ukopavanje (blagi raskoračni stav daje vam veću

³¹ Putopis sadrži sažeto iskustvo tridesetodnevog putovanja kineskim vozovima. Nastao je u povratku sa istog putovanja, u jednom drugom vozu – transsibirskom.

stabilnost, a ručni prtljag, recimo torba, daje vam na širini i dodatno brani poziciju), odbrana (širenje velike mape ultimativna je odbrana od napadača sa krilnih pozicija – preporučujemo mapu bivšeg Sovjetskog Saveza, koja je otprilike dovoljne površine da se ispreči između vas i šaltera sa jedne, i neprijatelja sa druge strane). Sada je ostalo samo da niste zaboravili da prinesete žrtvu bogovima sporazumevanja, i trujumfalno ćete mahati svojom kartom ispred poraženih očiju okoline.

Sledeću etapu čini pronalaženje vagona sa odgovarajućim brojem. Na karti jasno i glasno piše – jedan. Bacate pogled na vagon do vas – 16. Levo – 17, desno – 15. Aha, jasno je. Krećete na stranu sa opadajućim brojevima, mimohodite ogromne kineske vagone, šest, pet, još napred, i napokon stižete do broja jedan, zadovoljno pružate kartu provodniku, *no, no*, nije ovde. Gledate kartu – 1, gledate vagon, sjajna teget farba na beloј pločici pokazuje – 1. Skrećete pažnju na ovu neobičnu podudarnost provodniku koji ostaje nepokolebljiv, *no, no, odlazite*, i pokazuje rukom ka suprotnom kraju divovskog voza koji se gubi negde u izmaglici. Vaš zapadnjački um se buni, *tamo su veći brojevi*, pokušavate, prst i dalje upire u pravcu u kome ima da se izgubite. Sležete ramenima, bacate bojažljivi pogled na kartu, pa na oznaku vagona, pa na sat koji nemilosrdno guta minute ostale do polaska, grabite stvari i trk nazad. Devet... deset... jedanaest... početna tačka... sedamnaest...

Ne dopuštaju vam da u bezbednoj unutrašnjosti voza tražite svoje mesto pod krovom. Na kraju, znojavi i zadihani, nalazite neoznačeni vagon bezbedno skriven između brojeva 19 i 20. Tu je, sigurni su u sebe. Broj jedan vam se ruga sa karte, a vi prestajete da razmišljate o istočnjačkim logičkim sistemima, i počinjete da se upoznajete sa okruženjem vašeg trenutnog staništa...

ORGANIZACIJA PROSTORA

Ne bi se moglo reći da su se Kinezi rukovodili pravilima feng šuija prilikom projektovanja svog voza. Više je pokazatelja da je voz projektovao neko ko u životu nije imao puno potrebe za kretanjem. Sedišta su organizovana u tri-naspram-tri formacije, gde razmak između naspramnih sedišta iznosi (subjektivni doživljaj) četrdesetak centimetara, a između se isprečuje stočić koji nije moguće sklopiti. Stočić je visine taman dovoljne da na jedvite jade zadenete svoje noge ispod (ovo je moguće jedino ukoliko pokušate manevar iskosa).

U visini potkolenica zgodno je postavljena poličica koju možete upotrebiti da dodatno fiksirate noge, posebno ukoliko ste ogorčeni protivnik krvotoka u ekstremitetima. Tvrdo sedište svim svojim performansama dostojno opravdava ime, i ergonomski održava telo u poziciji *sediš pravo, bravo, bravo!*, što nije loše ukoliko želite da usavršite svoje sposobnosti spavanja u nestandardnim položajima, na površinama neobičnog oblika i stepena tvrdoće.

Kada se jednom nađete u vagonu, učiniće vam se da su svi Kinezi neodložno rešili da krenu na put upravo vašim vagonom. Ekonomičnost se postiže ukrcavanjem oko 30% više ljudi nego što je to, s obzirom na ograničenu zapreminu vagona, teoretski moguće. Bez puno obaziranja na zakone prirode, Kinezi unose svoj tovar u količini dovoljnoj da se opreme sve kineske prodavnice u Evropi i šire, a zatim, kada je odavno prestalo da deluje moguće da još nešto tu stane, unose još, a voz poprima osobine crne rupe koja u sebe usisava sve što joj priđe iole blizu. Najbolje je potpuno se prepustiti i stopiti se sa nerazlučivom masom plastičnih džakova, ruku, ženskih pletenica, skinutih cipela, i ko zna čega sve ne, kako biste u potpunosti uživali u narednih 36 sati vašeg života...

Uostalom, ovakva organizacija prostora u vozu, izgleda, svima veoma prija, jer svi prisutni veselo čavrljaju, pevaju u horu, smeju se (posebno ako uoče vas), i neumorno kunjaju levo-desno, s kraja na kraj vagona, u potrazi za toaletom, samovarom, ili mestom za pušenje, pa imate osećaj da ste se našli usred kazana sa kipućom čorbom-svaštaram.

POSADA VAGONA

Nijedan vagon nije prepušten sam sebi, a svakako ništa nije prepušteno prevrtljivom slučaju. Već u toku prvih nekoliko sati saživećete se sa ovom brižnom železničkom porodicom, koja brine o vašoj, i udobnosti svih putnika...

Najagilniji je Čovek sa Metlicom, koji šparta vozom u potrazi za kakvom buntovnijom mrvom koja se podlo zavukla između nogu dvadeset putnika poslaganih na dva kvadratna metra, da odatle ugrožava kineske sanitarne standarde. Za Čoveka sa Metlicom ne postoje prepreke, i ma koliko pod delovao čisto, on će uočiti anarhistički nastrojenu mrvu, i ma koliko prtljaga i ljudi bilo tu, metlica će se provući i počistiti neprijatelja svakog poštenog železničkog radnika.

Čovek sa Kesom Za Đubre bori se za slične ideale kao Čovek sa Metlicom. Prepoznacete ga po ogromnoj crnoj kesi koju vam gura pod nos, da u nju istovarite svoje otpatke. Čovek sa Kesom Za Đubre, međutim, nije lakoveran; on zna da će nesmotrenom putniku svakako promaći kakav lukavi otpadak, te lično zaviruje pod sedišta, među noge, pomera precizno naslagane torbe, i još jednom, za svaki slučaj, istresa naizgled prazne poslužavnike, pre nego što nastavi dalje putem svoje bitke.

Svest o povišenim higijenskim merama u vozu očigledno je razvijena kod Kineza-putnika, jer se ovde ne pljuje na pod tek tako, već se ispljuvak sa pažnjom utapka u tepih đonom od cipele.

Jedinstvenu pojavu u svetu kineskog vagona predstavlja Čovek Koji Brine o Zavesicama. Poznato je, naime, da su uredno poravnate zavesice najbolje merilo prefinjenog estetskog osećaja, po kome su Kinezi nadaleko čuveni. Poznato je, takođe, i da zavesice imaju nezgodnu narav, pa da se gužvaju i pomeraju, te da ih malo ko može zaista obuzdati. Na kraju, i vrapcima je jasno da se noću, kada je vreme za spavanje, zavesice moraju navući, a da ujutru, čim svane, ima da se razgrnu kako bi propustile vesele sunčeve zrake da plešu po licima usnulih putnika. Da u ovom precizno isplaniranom poretku ne dođe do propusta, umesto vas brinuće upravo Čovek Koji Brine o Zavesicama. Revnostan i nepokolebljiv, ne preza ni od toga da vas probudi, namesti zavesicu u optimalnu poziciju, i sa osmehom vam pokaže da ste slobodni da nastavite spavanje, naravno, ukoliko ne narušite skladan poredak zavesica...

Voz se, u svom dugom kretanju po šinama, klacka. U tom klackanju, zaustavljanju i kretanju, ponekad se dogodi da se kaiš nečije putne torbe razlabavi, te da padne i ostane da visi sa pregrade za prtljag. Ovo se, u kineskom vagonu, smatra lošim znamenjem, pa je Čovek Zadužen za Viseće Kaiševe uvek na oprezu, i odmah pritrčava da popravi nastali rusvaj.

Čovek sa Kapom i Pločicom simbolizuje red i poredak kineskog voza. Pojavljuje se pri svakom zaustavljanju, i u trenutku kada voz počne da usporava približavajući se stanici, on jednom rukom grabi kapu, drugom se pridržava dok preskače glave putnika poslanih na podu, istovremeno iz petnih žila urlajući nešto za šta pretpostavljate da može biti ime grada u koji pristižete.

On, zatim, otvara vrata, kači pločicu sa rednim brojem vagona na za to posebno predviđeno mesto (korisno, kao što smo već videli), i zauzima dostojanstven stav *mirno*, dok preko njega putnici ispadaju

napolje, a drugi istovremeno pokušavaju da naguraju svoje torbe unutra.

Da niko ne ostane gladan, brinu se Žena sa Ručkom, Žena sa Voćem i Žena sa Potrepštinama, koje uspeavaju nemoguće. Proguravši kolica sa namirnicama kroz iglene uši, kroz hodnik gde je i detetu nemoguće probiti se, ove žene pokazuju veštine kojima bi mogle steći svetsku slavu. Ipak, preporučujemo divljenje izdaleka, jer njihovim točkovima ne želite da se nađete ne putu, a još dugo nakon njihovog prolaska gledaćete puni strahopoštovanja u njihovom pravcu – tačnije, tih par centimetara koliko iznosi vidljivost između vas i živog zida koji bi svojom brojnošću i postojanošću i tvrđavu odbranio od opsade.

Na kraju, ali ne najmanje važna, tu je i Žena za Kasom, koja sa svog malog trona u uglu vagona raspolaže najvećim vrednostima koje se u kineskom vozu mogu zamisliti – rezervacijama. Uz malo sreće, tokom putovanja se oslobodi nekoliko mesta u različitim klasama, što je događaj ravan izvlačenju sedmice na lotou. Za dobitak rezervacije, međutim, nije potrebna sreća, već pre iskustvo jednog ratnog veterana, a ukoliko vam je putovanje monotono, uvek možete izabrati svoje favorite i srčano navijati da baš oni dobiju željeni premeštaj.

KULTURNO-UMETNIČKI PROGRAM

Briga železničkog osoblja za putnike nikada ne prestaje. Da vam putovanje brže prođe, pripremljen je raznovrstan program – mladić obučen u ženski prsluk, okičen najšarenijom bižuterijom, pojavljuje se na sceni balansirajući na kvadratnom milimetru slobodnog prostora koji je ugrabio; grleno skreće pažnju svih prisutnih, počinje mahanje rukama sračunato da zabavi i, uz izvijanje celog tela, dodaje đinđuve prisutnim damama uz neizbežan šarmantni osmeh, prodorno izvikivanje nečega nerazumljivog, paradiranje i pošalice koje izazivaju smeh svih prisutnih; a sve skupa praćeno teatralnim cenkanjem – tačka dostojna novogodišnjeg programa nacionalne televizije svake post-komunističke zemlje.

Stilom, a posebno decibelima, ne zaostaje ni tačka sa spomen-medaljonima sa Maovim likom i scenama iz istorije kineskih železnica (zlato, 24 karata), a poseban utisak ostavlja šou sa baterijskom lampom koja zapravo ne radi na baterije, već na stiskanje koje, osim električne energije, proizvodi suptilni zvuk nalik zvuku umirućeg motora. Pošto se roba prvo mora isprobati, zabavljeni putnici složno uzimaju svaki svoju lampu koja svetluca u ritmu kineske opere, a prodavac glasom

svedoči da bi istu predstavu bez dodatnog ozvučenja mogao izvesti i na punom Tjenanmenu.

ISHRANA

Od zabave, kao što znamo, ne može da se živi. Deo misterije sadržaja tolike količine prtljaga koju svaki građanin Narodne Republike ponese sa sobom u voz, biva razrešen već kroz nekoliko minuta po smeštanju u voz, kada počinju železničke nutricionističke bahanalije.

Kineska kuhinja poznata je po svojoj raznovrsnosti i komplikovanom kombinovanju namirnica u skladu sa klimatskim uslovima, estetskim načelima, i filozofskim principima jina i janga. Praktični duh prilagodio je jelovnik železničkim uslovima dugih pruga. Okosnice vozne ishrane u Kini predstavljaju instant rezanci, po uzoru na rusku lapšu³², i sočne, ljute kobasičice.

Rezanci se nalaze u plastičnoj kutiji zajedno sa nekoliko kesica sa sosevima različitih ukusa, sve se to pomeša, nalije se kipuća voda iz samovara, i za nekoliko minuta pred vama će se naći zamašna porcija opasno ljute hrane, koja omogućava i nadmetanje u umeću glasnog srkanja i usisavanja namotaja rezanaca u usta uz prskanje okoline. Nezaobilazan začim čine pomenute kobasičice, uvaljane u ljutu papričicu (za slučaj da vam je od rezanaca preostala neka kvržica koju ljutina nije već spržila). Ove kobasice pakuju se po jedna, i spremne su za jelo bez dodatnog kuvanja, pa ih kinezi grickaju i između obroka, tako, same za sebe. Obred rezanaca sa kobasicama ponavlja se nebrojeno puta u toku dana, a proizvođači ovih namirnica verovatno za jedan dan zgrnu dovoljno novca za lagodan, dugačak odmor u nekom mondenskom letovalištu.

Osim kobasica, tu su i mesne prerađevine koje se, onako s nogu, tamane, umesto (u ovoj zemlji veoma retkih i pomalo bezukusnih) slatkiša i slanah zanimacija. Tu su pileće *nogice*, raznjići nepoznatog porekla, čips od magarećeg ili psećeg sušenog mesa, batačić na štapiću (nalik sladoledu), a specijalno za sladokusce, tu su i marinirane svinjske njuškice. Mesnate poslastice grickaju se u pauzi između rezanaca, i još rezanaca, a ceo proces ishrane odvija se bez pauze, pa je vazduh ispunjen gustim, ljutim mirisom, a zadovoljno žvakanje i glodanje koje dopire sa svih strana nikada ne prestaje.

32 Rus. rezanci, instant jelo popularno u ruskim vozovima, koje se pravi sa dodatkom ključale vode iz samovara.

U ovakvom okruženju, bolje bi vam bilo da niste pogrešno izračunali da vaš voz putuje dva sata (dok put zapravo traje šest), pa da u skladu sa tim krenete bez hrane jer, ako je u nekom drugom vozu to i moguće, ovde će vas momentalno spopasti nesnosna glad, pred kojom vam i petnaesta pileća nožica koju vaš komšija zaredom tamani deluje kao najdelikatesniji obrok.

Srećom, tu će uvek biti neka od Žena sa Kolicima, koje će, pregazivši sve pred sobom, omogućiti da se i vi brzo i efikasno pridružite kolektivnom mljackanju.

SPAVANJAC

Kratki predasi između obroka ispunjeni su omiljenom voznom aktivnošću – spavanjem. Može vam se učiniti da ste zalutali u voz koji prevozi cirkuske akrobate i ljude od gume, koji se odmaraju u samo njima dostupnim položajima, dok se šampioni u hrkanju nadmeću u svojim veštinama. Uskoro ćete shvatiti da nemoguće u kineskom vozu brzo postaje moguće, normalno i, čak, prijatno, pa slatko tonete u san, u polučučinju, sa jednom nogom u vazduhu i glavom omotanom oko kvake od toaleta...

ISKRCAVANJE

Da se putovanje bliži kraju lako ćete uočiti kada užurbana aktivnost Čoveka sa Metlicom i Čoveka sa Kesom Za Đubre podstaknu skakanje na noge nestrpljivih putnika. Zatim počinje akcija užurbanog premeštanja svih džakova, vreća, džinovskih bala od plastike, kutija oblepljenih izolir-trakom itd. – u hodnik kraj vrata. Ovo je izazovan zadatak čak i za kineski voz, pa komešanje traje oko pola sata, dok se ceo ljudski i prtljažni sadržaj vagona ne kompresuje i zaguši prilaz vratima. Čovek Sada Bez Metlice počinje da (u bukvalnom smislu) izvlači tepih pod nogama prisutnih, magično ga izvlačeći ispod stotina kilograma tereta. Namotani tepih se trijumfalno isprečuje između vas, gomile Kineza spremnih kao zapete puške, i vaše šanse da ćete se ikada obreti napolju. No, to ne treba da vas brine – jedan pogled na sat uveriće vas da je, iako su svi potpuno spremni da iste sekunde izlete napolje, do stanice ostalo još više od sat vremena vožnje – zgodna prilika da se malo promisli o svemu ovome.

MAROKANSKA ODISEJA

Nataša Gološin

Maroko / leto 2009.

Granica između dva sveta je voda široka 14 kilometara. S jedne strane Gibraltarskog moreuza završava se proračunato i užurbano evropsko, gde se na sat gleda i dok se ispija espresso, a s druge strane počinje opuštено i drugačije marokansko, gde se za sve ima vremena, pa i sunce malo kasnije zalazi. U ovom kraljevstvu tako blizu Evrope, a tako šokantno različitim od nje, ljudi su neposredni i radoznali, na ulicama se živi, radi, odmara, jede i, ponekad, moli, ekonomija funkcionise tako što vam u prolazu neko stavi zmiju oko vrata pa vi to morate da platite, a najveća čudesa i bilo kakve usluge koštaju samo nekoliko novčića.

U isto vreme prljav i neodoljiv, tragično siromašan i neprocenjivo bogat, uvek živ ali i usporen, i pre svega nama nepoznat, Maroko je bio jednoglasno izglasana destinacija za naše leto 2009. Budući da nam je polazna tačka bio Portugal, nije bilo dileme da na put krenemo kolima, spustimo se uz obalu što dalje na jug, obiđemo carske gradove i zabačena sela, osetimo pod točkovima pesak Sahare, projezdimo strmim kanjonima i, naravno, pokorimo Atlas planine.

POLAZAK

Trajekt za Tanger hvatamo u Algecirasu. Pristanište puno kombija napakovanih za još jednu visinu jorganima, frižiderima, kutijama sa bog zna čime, marokanskih gasterbajtera za volanima i Marokanki koje na glavama tegle tovarе veličine fotelja. Trajekt kasni, a u redovima između automobila i kamiona prostiru se mali šareni čilimi, priručna oprema za molitvu. Uživamo u slikovitom uvodu u ono što nas čeka preko i nestrpljivo se, u modernom trajektu, otiskujemo u 21 dan i *Hiljadu i jednu noć* u Maroku. Posle svega sat vremena stižemo na svoj prvi randevu sa Afrikom i ekspresno shvatamo da će nam, osim vlažnih maramica, biti potrebno i mnogo nerava za korumpirane carinike, iritantne samoproklamovane turističke vodiče i napadne prodavce. Problemi nestaju tek kada nas Reda, naš prvi domaćin sa

kaučsurfinga, nauči kako da Alahom nekog zakunemo da nas ostavi na miru ili da nam kaže pravu cenu.

Tanger je fascinantna lučka grad, živ i otvoren, prepun kojekakvih preprodavaca i uličnih biznismena. Pogađamo se za cenu za čuvanje kola preko noći, a pošto mesta za naš auto nije bilo, jednog *renoa* je dečko sa parkinga na oruk malo pogurao napred. Gledamo ga zbunjeno dok pravi reorganizaciju prostora, a on nam se samo smeje i poručuje: *Welcome to Africa*.

Jedna noć i dan u Tangeru proleteli su u prvom cenkanju, prvom užasno slatkom marokanskom čaju od nane (pivo i bilo koji alkohol su misaona imenica), mirisu začina i oslušivanju džez festivala u daljini. Lokalci su nas na večeru uputili u Popajev riblji restoran, gde nam je ovaj ekscentrični čelavac, koji zaista liči na pomenutog mornara iz crtaća, na čelo natrljao neko mirišljivo ulje i rekao da će nas od toga proći svi bolovi i teskobe. Naravno, ovo smo morali da platimo koji diram. Sutradan udišemo još malo Tanger, uz palačinke i sveže ceđeni sok od narandže u medini sumnjive higijene, i krećemo na put za Rabat, niz obalu, usput samo mahnuvši flamingosima u nacionalnom parku Merdža Zerga.

VOŽNJA UZ ATLANTIK

Putevi su odlični, pa autoputem brzo stižemo u prestonicu Maroka, grad kolonijalne arhitekture i prljave i jeftine jevrejske četvrti – Rabat. I sami prljavi, pregledamo stare marokanske ploče, polovne cipele i tašne, delove za bicikl i krletke sa kanarincima u medini. Andre kupuje svoju prvu marokansku haljinu, a s obzirom da su muške bile prevelike, bira najveću žensku (razliku u modelu uopšte ne uviđamo), u braon boji.

Odmah je oblači, da bi mu prodavac iz susedne radnje doviknuo na lošem engleskom: *Lepa haljina, lepa haljina. Jest' da je ženska, ali nema veze, ti si modni revolucionar!*

Sutradan krećemo dalje na jug, u Kazablanku, gde je prva stvar koju smo potražili, zbog stomaćnih problema koji vas pre ili kasnije stignu u Maroku, bio – Mekdonalds.

Valjda u Meku ne peru povrće i krpu kojom brišu stolove u istoj šerpi, prisećamo se prizora iz kafea u kom smo večerali prethodnog dana. Kazablanka nije ni upola romantična kao istoimeni filmski klasik. Četiri miliona stanovnika, frenetična gužva i jurnjava, bilbordi sa likom kralja na svakom koraku, smeće koje se preliva iz kanti, zagušljivi noćni barovi. To je slika Kazablanke u kojoj, doduše, postoji jedna

impresivna stvar. Džamija Hasana Drugog, po veličini treća na svetu, a po luksuzu verovatno prva. Sva od zlata, mermera, titanijuma, kedrovine, sa Murano lusterima, pokretnim krovom, podnim grejanjem, i polovinom svoje ogromne površine iznad vode, ova džamija zaista ostavlja bez teksta. To je ujedno i jedna od dve džamije u Maroku otvorene za nemuslimanski svet. U Kazablanci praznim novčanik pred šestogodišnjim Muhamedom koji me je poljubio u ruku, i na odličnom engleskom rekao da mu treba novac za hleb.

Nestrpljivi da pobegnemo iz haosa velikog grada i odemo na kupanje na Legziri, jednoj od najlepših plaža u Maroku, krećemo dalje u Esauiru, sladak i maglovit ribarski gradić, gde se mačke i galebovi tuku oko doručka. Provodimo jednu noć tamo, prolazimo kroz Safi, i najzad stižemo do fascinantnih stena – tunela na plaži Legzira. Sa kaučsurferom, ali i zapravo surferom Tarikom koji kaže da je *marokanski kralj faca jer se bavi ekstremnim sportovima*, pronalazimo skrivene plaže i tri dana se odmaramo, brčkamo i između Tarikovih molitvi pričamo o Islamu. On smatra da su pre Islama žene bile nedovoljno poštovane i obespravljene, ubeđuje nas da svaka sama odlučuje koliko će da se pokrije, međutim ispostavlja se da lično više voli devojke iz zapadnog sveta. Zaljubljen je nesrećno u jednu Australijanku, koja mu je slomila srce. Napuštamo urbani Agadir i plaže i skrećemo na istok.

Putevi konačno počinju da krivudaju i mnogo više uživamo u vožnji. Na svakih nekoliko kilometara su vidikovci sa pogledom kao iz filma *Babel*. Žene zavijene u crne tkanine hodaju pored muževa na magarcima i nose slamu, musava deca vrište oko nas dok im delimo olovke, pernice i majice. Dobro smo se setili da napravimo veliko spremanje pre polaska na put i pokupimo sve stvari koje nam nisu bile potrebne u kući. Iskreni osmesi ove dece definitivno su najlepša uspomena iz Maroka.

ZVUCI MARAKEŠA I TIŠINA SAHARE

Sto dirama da vas odvedem do vašeg hotela – u Marakešu ni deca više nisu naivna. Kada smo, međutim, videli da nemamo izbora, cenkamo se još malo i postavljamo malog Adila na suvozačevo sedište. On nas nepogrešivo vodi na zadatu adresu u marakeškoj medini, u čijim klaustrofobičnim ulicama živi 300.000 stanovnika. *Menadžer riada*³³, u

33 Porodična kuća pretvorena u malu gostionicu, sa nekoliko soba, terasom na poslednjem spratu, i malim dvorištem usred zgrade.

kom smo odseli, ima 12 godina i ljubazno nam pokazuje prelepu sobu. Iako neverovatno umorni od serpentina i sunca, samo ostavljamo stvari i odlazimo do svetske prestonice muzike, igara, dresera majmuna i zmija, umetnika za tetoviranje, proročica i pripovedača. Sve ovo i još mnogo toga nalazi se na trgu Džerna el Fna u Marakešu. Da se vidi svaki detalj ovog vašara nad vašarima nije dovoljna ni večnost. Zagledana u ko zna šta, nisam ni primetila zmiju sve dok mi se nije našla oko vrata. Pokušavam da se priblerem, zapanjena novom *ogrlicom*, a vlasnik čudnog kućnog ljubimca već traži neki diram.

Da opišem lepote i čuda Marakeša nisam dovoljno dobar pisac. Marokanski gradovi su mnogo toga, ali nisu lepi, a Marakeš je izuzetak. U njega se zaljubio i Iv Sen Loren, pa mu je podario prelepe Mažorel vrtove u novom delu grada.

Marakeški ritam smo besano pratili tri dana i bilo nam je teško da krenemo dalje. Ali, još jedno čudo čekalo je na nas. Sahara.

Duboko na jugoistoku Maroka, u Zagori, srećemo se sa dvojicom vodiča i krećemo u Saharu. Oko sedam uveče, na 50 stepeni, kročimo na kamenito suvo tle, tik uz prašnjavi put Pariz – Dakar. Zalazimo dublje u pustinju i posle nekoliko sati već smo na granici sa Alžirom i na našoj dini za tu noć. Saznanje da se isti pejzaž prostire sve do Crvenog mora izaziva strahopoštovanje prema peskovitom nedogledu. Otvraćamo misli od zmija i škorpija za koje se nadamo da su večerale te da nam se neće približavati u noći koju ćemo provesti na otvorenom. Ipak, jedna škorpija je mirno prošla između nas dvoje, kao da nije želela da remeti mir i tišinu koji su nas okružili dok smo gledali u zvezde za koje nismo ni znali da postoje. Samo skakavci nisu imali razumevanja za taj romantični trenutak, pa su nam besomučno skakali po glavi i odbijali se o čelo. Ujutru smo u vrećama za spavanje pronašli čitav insektarijum, ali ništa nije moglo da pokvari savršen doživljaj noćenja u najvećoj pustinji na svetu. Jutro i ponovo 50 stepeni znak su da treba da krenemo dalje, u kanjone Todra i Dades.

KAKO SA DESET EVRA SPASTI ŽIVOT

Tabla *Cafe – 2.700 m high*³⁴ kaže sve. Ceo Maroko bio je ispod nas. Vozili smo sporo kroz kanjone nadvijene nad nama, svako malo stajali da se slikamo i približavali se najvećem – Todra.

34 Eng. Kafe – visina 2.700 metara

Oblaci su se reorganizovali u mutnu oluju i bili smo usred ničega, ali nadomak našeg prvog nevremena u Maroku. Putevi su se odjednom pretvorili u instant reke, a mi smo vozili ne znajući preko čega idemo. I tako satima, dok se nije malo razvedrilo. A onda, na jednom manjem usponu auto je štucnuo i odbio da primi gas.

Ni danas ne znam kako se zove deo pod haubom, gumena cev na kojoj smo pronašli ogromnu rasekotinu, niti kako je ta cev pukla. Vlaga, sunce, kamenje, ko će ga znati. Odjednom se krećemo maksimalno 20 na sat, a do prvog sela imamo stotinak kilometara, srećom nizbrdica.

Ceo konzilijum od 12 ljudi skupio se u maloj, potpuno crnoj od masti i maziva automehaničarskoj radnji, gde je u toku bila operacija nad nekim prastarim *sitroenom*. Prekinuo majstor posao i svi došli da vide šta se to desilo sa džipom iz Portugala. Gledaju, pa zovu još nekog, pa zovu šegrtu da i njemu pokažu, pa se nešto konsultuju na berberskom, pa na arapskom, i onda se brkati šef vraća sa ogromnog zardalom gvozdеном cevi.

Ni u jednom trenutku nisam pomislila da eto baš imaju nov deo marke *landrover* negde na polici, ali ni zardala cevka kojom možeš komotno nekog ubiti nije mi pala na pamet. Tu se našao i neki čovek koji je živeo u Španiji, a i Andre priča španski, pa smo se na kraju sve lepo sporazumeli. Rasekoše oni našu puknutu gumenu tubu, natakоše je s jedne i s druge strane te cevke, koju su prethodno skratili, mi upalili auto, provozali, kao nov. Pitamo, koliko košta. Kaže brka, koliko date. Mi se gledamo, dajemo 20 evra, ne bismo da precenimo, a plašimo se da uvredimo, a brka će: *A, ne, ne!* i vraća nam deset evra. Neće ni da čuje da uzme sve. I tako smo naučili da život može da se spase i sa deset evra.

Nastavljamo put kroz čeljusti Atlasa, Todra kanjona, uživajući u pejzažima zbog kojih se vredi vratiti u Maroko. Odmaramo se jednu noć usred stare napukline uz zvuke potoka, obilazimo porodicu koja plete tepihe i, nakon dve nedelje u Maroku, uspevamo da cenu spustimo za 70 odsto i kupimo još jedan pre nego što krenemo dalje za Fes, najstariji grad u Maroku.

POVRATAK

Već naviknuti na sve mirise Maroka, lako usvajamo još jedan novi. Fes nam je pozeleo dobrodošlicu mirisom kravljeg urina i izmeta goluba. Ovo je prvo što ćete osetiti kad zađete u fesku medinu u

potraži za kožom, jer upravo se ovi *preparati* koriste za bojenje kože. Udišemo duboko i pazarimo brzo kako bismo u tri dana otkrili tajne fontane i zlatne kvake na palatama Fesa. Poslednjeg dana stižemo u Šefšahoen. Vreme je da se oprostimo sa Marokom i pređemo, kroz Seutu, u evropsku Španiju. Ako ste još tvrdoglaviji od tvrdoglavih i podmitljivih carinika, provereno kasnite na trajekt i čekate a da ne znate šta na granici minimum tri sata, a pritom ne smete ni do toaleta. Sve nam se ovo desilo, pa objašnjavamo cariniku da će nam Maroko ostati u divnom sećanju, osim gospodinove bahatosti i bezobrazluka. Ovo nas je koštalo još sat vremena provera mog srpskog pasoša i raznih viza, sve dok Andre nije pešaka prešao u Seutu i dovukao španskog policajca da potvrdi da je sa mojim vizama sve u redu.

Naš kompanjon *frilender*, sa sve gvozdеном cevi, natrpan je keramikom, tepisima i odećom i na trajektu se ne razlikuje puno od marokanskih švercerskih kombija. Prepun je uspomena kojima ćemo ukrasiti stan. Ipak, i bez njih, ovaj put je nešto čega ćemo se zauvek sećati. Interesantan beg u drugi svet koji je samo 14 kilometara daleko od našeg.

SEĆANJE NA ŠAM

Lazar Pašćanović

Sirija / leto 2004 & 2005.

MUJEZIN

Dvorište dobro poznatog hostela, fontana, pipak vinove loze njiše se u vazduhu. Na stolu otvorena sveska sa arapskim rečima, u uglu raste palma čije lišće vidim noću, pre no zaspim, na krovu, i u cik zore, kada me plačni mujezinov glas nakratko razdvoji od sna. Moj omiljeni mujezin, čiji je poziv na molitvu kao vapaj, krik, tamna naprslina u bledilu jutra. Glas koji se kida i drhti, kao da sve vreme pevanja guta plač. Pokušao sam, više puta, da zamislim tog čoveka koji, na kraju krajeva, pet puta dnevno urla na svega par desetina metara od mesta na kome se, ponekad, nalazi i moje osetljivo uho. On nema telo, nema oči. Ima samo jedan ogroman i tužan glas.

BAZAR

Hamidija, bazar u starom Damasku. Ogroman zasvođeni lavirint, sa stotinama skrivenih uličica, neprimetnih kapija, uzanih prolaza, hladovitih dvorišta. Bezbrojni trgovci vrebaju po mračnim jazbinama, sklupčani među prašnjavim policama, nudeći marame, cveće, brojanice, najlonske čarape, sušene guštore, začine, šrafove, vučje kože, beli sladoled, knjige, dugmad, noževe, eliksire, zmijske oči i sve ostalo bez čega se ne može. Preko dana, bazar je potopljen rekom đonova, ramena, laktova, točkova, glasova, koja te usisa i ponese čim prođeš kroz kapiju, da bi te, par sati kasnije, izbacila u neku tihu, musavu uličicu u kojoj stojiš sa braon kesicom u ruci, i ne usuđuješ se da je otvoriš zbog strašne mogućnosti da si bez ikakvog razloga kupio zvonce za kravu, prepariranog morskog konjića, kornjačin oklop.

Bazar se noću pretvara u bešumni svet mutnih žutih fenjera, zelenih svetiljki neobičnih oblika, uglačane kaldrme i visokih svodova čiji se obrisi gube u tami. Noćni sati postaju sve sitniji, šetači se proređuju, tek poneki zalutali korak preseče tišinu išaranu arabeskama, odjekujući

među čađavim zidovima iz kojih ponegde proviri žućkasti mermer rimskog stuba, sultanov zapis, izbledelo grčko slovo. Nemušta igra senki nastavlja se u zamršenom lavirintu svetlosti i mraka.

UMAJADA

Nekada svetište aramejskog boga Hadada, rimski hram Jupitera, crkva Svetog Jovana, danas pomalo od svega toga, džamija Umajada.

Petkom prepuna šarenog sveta, ujutru prazna i tiha, sa uglačanim, belim mermerom prostranog dvorišta koji greje bosa stopala, i visokim korintskim stubovima u čijoj hladovini poneko drema. Unutra, deca trče po mekom tepihu, igraju se pored ogromnog zelenkastog sarkofaga sa glavom Jovana Krstitelja, uskaču u kameni umivaonik pun vode. Pričljivi čovek iz Bagdada želi da zna odakle sam, vernici ulaze, izlaze, na mermeru raste senka Isusovog minareta, niz koji, kaže legenda, Isus treba jednog dana da se spusti sa neba, najbolje je živeti blizu, ili bar imati prozor koji gleda na tu stranu, ne zna se kada će, ali treba na vreme zauzeti mesto. Visoki, uski prozori kroz koje dopiru kosi sunčevi zraci, zlatno-zeleni biljni mozaici, ogromne kapije i masivni zidovi razdvajaju gradsku buku od tišine svetog mesta u koje je, kaže legenda, kalif ugradio osamnaest brodova zlata i srebra donetog sa Kipra, da bog bude još veći, molitva još prijatnija, miris svete tajne još gušći i slađi.

Ušunjaš se u dvorište, zavučesh se u neku senku, između stubova, na stepenik, posmatraš i slušaš kako grad živi među zidinama svoje džamije, razmišljaš, kakve su sve pesme i koraci tu odjekivali, pitaš se, šta ti tu radiš.

VIA RECTA

A gospod mu reče: *Ustani i idi u ulicu koja se zove Prava, i traži u domu Judinom po imenu Savla Taršanina; jer gle, on se moli Bogu.* Nekadašnja rimska Via Recta dosta se promenila, kolonade, hramovi i slavoluci zamenjeni su asfaltom, dućanima i kućicama, jedino Baab el Šarki, Istočna kapija, i dalje stoji gde je bila, a tu je i kapelica u gradskim zidinama sa čuvenim prozorom koji je Svetom Pavlu omogućio častan uzmak kad su hteli da mu smrse konce, a učenici ga uzeše noću i spustiše preko zida u kotarici, tamo je i neka korpa od pruća, naravno ne originalna nego onako, hodočasnički dinar uvek dobro dođe, iznad vrata kamen sa znakom koji je Konstantin sanjao, *in hoc signo vinces*,

sve je to dodato kasnije, od Svetog Pavla nema ništa, eventualno rupa u zidu. Okrutni sveštenik paganski, Savle, krenuo u Damask vodeći povorku okovanih hrišćana, i zamislite šta mu se desilo, *a kad beše na putu i dođe blizu Damaska, u jedan put obasja ga svetlost sa neba*, sasvim dovoljno da čovek sedne na drum prašnjavi i stavi prst na čelo. A to je bio tek početak.

Zatim, ulica Baab el Šarki, koja vodi do kapije svetog Tome, Baab Tuma, centra hrišćanskog dela grada, sa gomilom crkvice sa plavim neonskim krstovima koji sijaju noću, da ih bogovi vide po mraku i lošijim vremenskim uslovima. Tu je negde i podzemna kapelica u kući Svetog Ananije, ako ne promašite podrum.

Poneko stablo smokve, mali dućani, nataloženo vreme u venama grada, ova kapija, ona crkva, ova džamija, maroniti, grkokatolici, Druze, suniti, pravoslavci, šiiti, haldejci, Asirci, sufiji, ko bi se u tome snašao, zaboravljene vere i strasti, životi nedavni i davni, završeni ili još trajući, ispisani po ulicama i trgovima Damaska tankom, nevidljivom kaligrafijom koraka.

ULICE

Ulice starog Damaska su splet prljavih belih zidova, natrulih balvana i greda, cevi, malih metalnih vrata sa zvekirima u obliku stisnute pesnice, ravnih krovova, saksija sa cvećem, antena, pritvorenih prozora, mokrog veša, čajdžinica, oronulih minareta, dece sa loptama, vinove loze, slepih sokaka, terasica, česmi *za dušu* sa privezanim lončićima, svakome na korist i osveženje, mačaka, niša u zidovima gde, iza rešetke, čuče male gipsane Bogorodice i Isusi, kockastih dvorišta, skrovitih džamija kroz čija otvorena vrata vidimo starog hodžu koji sedeći prekrštenih nogu tiho čita Kuran i par vernika kako verno dremaju na crvenkastim tepisima. U oniskoj krošnji strpljivo dozrevaju zeleni limunovi, nad krovovima lebdi poneki polumesec, poneki krst, bradati starci šapuću molitve na zaboravljenim jezicima grada, aramejskom, latinskom, starogrčkom, jermenskom, kapci na dućanima su spuštteni, molitva ili popodnevna dremka, kada će već jednom večer, šedrvani tiho šume u dvorištima, miris jasmína širi se suvim, prašnjavim vazduhom dok se senke polako izdužuju, zanatljije kuckaju po bakarnim tepsijama i sanjaju o izgubljenoj tajni čelika koji seče čelik, kost, kamen, o legendarnim sabljama koje su nekad služile kao ogledala. Sa krova prhne golub, škripne zarđala brava, kofa vode pljusne na kaldrmu, zacvili stari bicikl, čuje se glas koji doziva.

PIJACA

U Damasku u bilo koje doba noći možeš naleteti na zelenu pijacu. Redovi provizornih tezgi, šarena voćna brda, sijalice koje vise u crnom vazduhu. Slepí miševi u rojevima krivudaju među ljudima, zaleću se u kupce i prodavce, da bi tek u poslednjem trenutku napravili vrtoglav zaokret ili tek diskretnu korekciju putanje, i sve što te udara samo je pokretna senka zamahnutog krila. Iz žamora pijačnih razgovora, iz zujanja uličnih svetiljki, iz sokova prezrelog voća, raste i širi se grad – milovanje letnje noći po potiljku, lelujanje posivelih zgrada, zelena neonska svetla i ćutanje minareta u visini, čekanje jutra.

KAKTUSI

U predgađu Mezeh, splet ogromnih, prastarih stabala kaktusa, međusobno sraslih i isprepletenih, kroz čije se niske, bodljikave tunele može kretati samo veoma polako i pažljivo. Reč kaktus, na arapskom jeziku, gradi se od istog korena kao i reč strpljenje, strpljiva biljka koja raste u pesku, kamenu, suvoj zemlji, pod okrutnim suncem, gluva za proticanje vremena, ljubomorno čuvajući svoju vodu, godinama čekajući neizvesnu kap kiše.

Između stabala je visoka suva trava, prepuna mrtvih, srušenih kaktusa i trulih plodova, za koju te meštani ljubazno upozoravaju da je puna zmija, zašto jednostavno ne pogledaš spolja, koji ti je đavo da se tamo zavlačiš, izgubićeš se, ulaziš na sopstveni rizik. Ali eto, kada provedeš ceo dan ispitujući ljude u potrazi za džinovskim kaktusima, nema mnogo argumenata koji bi te mogli zadržati da ne zakoračiš u bodljikavu šumu. Lavirint dugačkih bodlji, trave koja šuška pod koracima, mesnatog zelenog koje se spaja nad glavom uokvirujući nepravilna okna neba. Damask i ceo svet ostaju napolju, a ti lutaš kroz zelenilo uz snažan osećaj da možda ne znaš tačno gde si, ali si, svakako, negde drugde, što je, u tom trenutku, dovoljno.

HLEB, HAŠIŠ, MESEC³⁵

Moćne zidine citadele, mrgodni Saladin vitla *dimiskijom*³⁶, ružne betonske zgrade, plodovi kaktusa, očišćeni od bodlji, narandžastorazi,

35 Naziv jedne pesme sirijskog pesnika N. Kabanija.

36 Čuvene sablje koje su se nekada pravile u Damasku.

koštičavi, u lavorima sa hladnom vodom, osveženje za u ruku, kao i smrvljeni led sa ukusom voća i voćni sokovi smešani u prastarim mikserima. Znojni obučari iza prepotopskih mašina, đubre po ulicama, saobraćajni pakao, i uvek neko skrovito mesto gde se može sesti, sakriti, neki mali trg sa palmama i klupama, gde se može čitati, razmišljati, posmatrati, pojesti felafel³⁷, popiti čaj, porazgovarati sa pričljivim ljudima, neverovatno ponosnim na svoj grad, svoje pesnike i heroje. Deset hiljada godina sahranjeno ispod kaldrme, ispod betona, među korenjem dudova, loze i palmi, ni grad ne može svega da se seća, sa nekog radija trešti Fajruz³⁸, lice predsednika smeška se sa bilborda, tortura automobilskih sirena, žene se kuvaju pod feredžama, deca im se drže za suknje, još jedan sladoled, još jedan sok, gužva, laktanje, rasklimane limuzine, prepotopske šklopocije, galama, *Hleb, Hašiš, Mesec*, prašina, muve, poezija, vruć asfalt, vetar u maslinjaku, pretrpana predgrađa, bezglasno dozivanje minareta i kupola u pregrejanom vazduhu, Damask.

*Damaski Mesec kroz krv mi putuje
Slavuji... i zrnevlje... i kupole*

Nizar Kabani, Damaski Mesec

37 Sirijska ulična hrana, pravi se od leblebija.

38 Čuvena arapska pevačica.

BLISKOISTOČNE ANEGDOTE

Marko Đedović

Turska, Sirija i Jordan / leto 2007.

Krećem iz Lučana stopom za Niš, gde treba da sačekam noćni voz sa Sofiju. Odatle nastavljam stopom za Istanbul. Niš je, inače, najtopliji grad u Srbiji u tom trenutku, sa zvanično izmerenim četrdeset jednim stepenom. U vozu uspevam da nađem kupe u kome nije bilo Bugara. Pridružujem se jednom Šveđaninu, koji mirno spava. Mir je potrajao do Pirota, kada na scenu stupaju babe-švercerke, obmotane boksovima cigareta tako da izgleda da imaju višak kilograma. Naravno, niko ih ne pretresa, posao se verovatno odvija na zadovoljstvo svih.

Stižemo na stanicu u Sofiji negde oko devet ujutru. Odlazim da razmenim jedan metalni evro, da bih mogao da se osvežim u toaletu na železničkoj. Znao sam da je kurs oko stanice pljačkaški, ali, kako sam žurio, a menjao sam svega jedan evro, odlazim do prve menjačnice. No, kada umesto skoro dva leva dobijam samo pola, dižem strašnu buku i uzimam nazad svoj evro, a ženi koja radi vraćam nazad onih pola koje mi je dala. Idem u sledeću menjačnicu i dajem ono za šta verujem da je moj evro. Čovek koji radi reče da ne menja leve u leve... Pred očima mi prolazi scena u kojoj se pretvaram u magarca – shvatam da mi je žena dala lev i po, a ja sam uzео nazad lev, misleći da je moj evro, dok sam joj pola leva vratio... Izvadio sam se na umor i neispavanost, a žena je bila dovoljno dobra da mi ponovo da onih pola leva. Ulazim u bus ka izlasku iz grada, bez karte, spreman da se pravim Englez ako naiđe kontrola. Kontrola, nažalost, nailazi, a moj engleski nije od pomoći – imaju zapisan opis prekršaja na engleskom. Opcije: kazna na licu mesta – 7 leva, ili da čekam policiju i platim 77 leva. Opređeljujem se za prvu opciju, tako da me kontrolori vode u banku da razmenim pare za kaznu.

Na mestu za autostop zatičem dve grupe stopera, ali imam najviše sreće, jer mi prvom staju – prvo kamiondžija do Plovdiva, zatim auto do Haskova (uz Cecu na radiju), i na kraju turski kamiondžija do granice. Kamiondžija je bio toliko oduševljen mojim fanstastičnim poznavanjem pet osnovnih turskih reči, da mi je poklonio svoj sombrero. Potom ostajemo bez goriva, usred ničega. Bilo mu je skupo

gorivo u Bugarskoj, mislio je da će izdržati do granice. Sunce prži, nema vode, nema goriva, nema ničega. Meni pripada zadatak da sednem za volan kamiona i pokušam da ga upalim, dok on petlja ispod haube. I upalio sam ga, ali tek posle sat vremena, kada smo pretočili gorivo od drugog kamiondžije. Sjajan osećaj, stiskati papučicu gasa snažnog *dafovog* kamiona.

Do granice stižemo u sumrak. Kamion odlazi na špediciju, a ja prelazim granicu pešaka i vadim karton sa natpisom *Istanbul*. Staje *porše*. Gastarbajter Libanac, pošao iz Nemačke u posetu kući. Prosečna brzina od 180 km/h nadoknadila je moje kašnjenje, tako da ubrzo izlazim kod drugog interkontinentalnog mosta u Istanbulu. Pored se nalazi policija, koja odlučuje da mi pomogne da nađem prevoz do centra; međutim, zaustavlja se taksista. Triput sam ponovio *para jok*³⁹, čisto da bude siguran da ne nameravam da platim vožnju. Kaže: *nema problema*. I zaista, taksista me besplatno odbacuje do centra grada, iako udaljenost uopšte nije mala. Moja domaćica je, kada sam ispričao kako sam došao, prokomentarisala: *Možda zbog tebe dobijemo besplatno pivo u kafiću večeras*. Nešto kasnije, kada smo seli u kafić, došao je konobar i doneo pivo. Na pitanje otkud sad to, nismo naručili, odgovorio je: *Za vas je besplatno...*

—

Sumrak, vlaga, sve se cedi sa nas, u vazduhu se oseća miris zapaljenog kontejnera. Sirijska strana granice još uvek se ne nazire, dok hodamo po putu ovičenom parkiranim kamionima, iza kojih leži spaljena, crvenkasta zemlja. Kada konačno stižemo, na izmaku snaga, graničar nas pita: *A zašto hodate?* Nemi, i sami se pitamo zašto bi iko razuman hodao najvlažnijim putem na svetu, natovaren kao kamila... Ah, da, stvar prestiža. Još niko iz Kluba nije stigao od granice do Alepa, a da nije nešto platilo, na ovaj ili onaj način.

Kamiondžija nas je povezoao od granice do haotičnog parkinga udaljenog 5 km, odakle se put nastavlja dalje u mrak. Taksisti kruže oko nas pokušavajući da nam iskamče 20 dolara za vožnju do Alepa, udaljenog 45 km, ali posle nekoliko pokušaja dižu ruke i odlaze.

Staje nam čovek koji ima ličnog vozača. Kako je išao do nekog obližnjeg mesta, objašnjava nam na arapsko-tursko-nemačko-engleskom da će nas ostaviti na autoputu za Alepo. Eh, srce čuje što mu drago... To shvatamo tek kada debelo skrećemo sa puta, ka gradiću u kome nas ostavljaju pored stanice kombija. Šta je – tu je,

pognuti ulazimo u kombi, koji treba da nas odvede na našu prvu destinaciju u Siriji. Dva evra po glavi, plaćanje po isporuci. Ipak, dva evra više je od nula evra koliko smo planirali da platimo, a i ništa od našeg prestiža. Kada su sva mesta popunjena, vozač pali mašinu koja je zapravo prototip hipi kombija iz šezdesetih.

Nakon deset kilometara, naš prevoz ispušta dušu. Vozač podiže haubu, petlja po motoru koji se dimi, a ostali putnici sede i strpljivo čekaju rasplet. Nas dvoje, srećni što smo ponovo na putu i još uvek ništa nismo platili, izlazimo napolje i odlučujemo da stopiramo. Na mom skromnom arapskom objašnjavam vozaču kako ćemo dalje stopom, no on počinje da maše rukama, viče, a zatim maše parama. *A ne, ne, grdno se varaš ako misliš da ćemo ti platiti ovu vožnju*, mislim se. Ostali Arapi takođe počinju da viču, i mole nas da sačekamo. Dok mi i dalje raspravljamo sa vozačem kako nećemo da platimo nepostojeću vožnju, nego ćemo nastaviti autostopom, dolazi drugi kombi i parkira se pored. Arapi iz kombija nam i dalje nešto uspaničeno objašnjavaju. Ne znam kako, odjednom se zatičemo u drugom kombiju, ne shvatajući šta se dešava, dok nam vožnju plaća naš prvi vozač. Sirija, siromašna zemlja, čovek kome je upravo crkao kombi pomoću koga izdržava ko zna koliko dece, platio je prevoz za dvoje putnika, koji su se toliko stisli da su im dva evra izgledala kao čitavo bogatstvo.

Kasnije sam saznao da sam vozaču na mom *naprednom* arapskom objasnio kako ćemo peške za Alepo, a reč za autostop i ne postoji.

Po dolasku u grad zaustavljamo momka od svojih dvadesetak godina. Pitamo ga kako da pronađemo hotel u kome treba da prenoćimo. Momak kreće zajedno sa nama u potragu, i na svakoj raskrsnici zaustavlja ljude da upita kuda dalje. Iznenada, nalećemo na Ahmeda, vlasnika hotela koga smo pronašli preko kaučsurfinga. Na ulicu je izašao da sačeka Kiku i Jovana, koji su pristigli dva minuta kasnije. Na put od 800 kilometara krenuli smo u razmaku od pet, a stigli u razmaku od dva minuta.

Dobijamo besplatan smeštaj na krovu hotela, pošto sajt kaučsurfing služi za upoznavanje putnika iz svih krajeva sveta i razmenu besplatnog smeštaja. Oni koji dolaze kao redovni gosti hostela plaćaju 3-4 evra. Na krovu je skoncentrisan sav društveni život; tu se jede, pije, diskutuje, upoznaju se drugi putnici i, naposljetku, spava. Kako tamošnje muve imaju običaj da uskaču u usta tokom svitanja, ujutru se selimo u šator postavljen na krovu. Ipak, ništa nas nije moglo spasti od užasne vrućine, one od koje se čovek budi u agoniji, neispavan, slomljen i paralizovan.

Umesto dan-dva, koliko smo planirali da ostanemo u Alepu, ostajemo znatno duže, kao i svi ostali putnici sa krova hostela, dok toplotni talas iz Indije ne prođe, a temperatura se ne ustali na prijatnih 40°C. Muku nam olakšavaju sveži sokovi, napravljeni od najraznovrsnijeg mogućeg voća, iscedeni pred našim očima i pomešani sa komadićima leda.

—

Nakon Alepa, odlučujemo se za posetu Hami, gde se nalaze irigacioni točkovi napravljeni još u vizantijsko doba, a zatim u *mrtve gradove*, pa za Palmiru. Bar tako mislimo.

Odlazak na autobusku stanicu, kupovina karata za Hamu, provera sa putnicima autobusa da li je to autobus za Hamu, a onda još jedna provera sa vozačem, za svaki slučaj. Uveravaju nas da je sve u najboljem redu. Ukravamo se u autobus, konduker čekira karte, to je to. Udobno uljuljkani, dok na tv-u ide sirijski film u kome korpulentna žena, bez nekog naročitog povoda, prebija sve muškarce na koje naiđe, ćaskamo sa novopečenim bračnim parom ispred nas – bolje rečeno, budućim, jer su upravo pošli na venčanje. Nisu mladi; on ima oko trideset godina, i likom podseća na iranskog predsednika Ahmedinedžada. Razgovor se odvija na ranije pomenutom *tečnom arapskom*, pošto naši novi prijatelji ne znaju engleski. Gestovima se sve moglo objasniti, a to što su prsnuli parfem ka nama kada se u autobusu osetio izrazito neprijatan miris, bilo je neprocenjivo.

Razgovor je prijatno tekao sve dok nam momak nije objasnio da se bavi karateom. Na to sam se dao u vrlo ubedljivo objašnjavanje kako je on previše mali za karate... Zabuna, hteo sam da kažem da sam se ja kao mali bavio karateom, ali već je bilo kasno. Nisam siguran da je razumeo moje izvinjavanje, jer se i on uporno izvinjavao.

Ugledali smo svetla Hame. Propuštamo prvo uključenje u grad. Zatim i drugo, a onda i treće. Potom prolazimo znak koji označava da za Hamu treba okrenuti za 180 stepeni. Toliko o našim kartama i uveravanju putnika i vozača.

Autobus se zaustavlja tek u Damasku, negde oko ponoći. Šta je – tu je, uzimamo stvari, a prolaznik koga pitamo kako do hotela polazi sa nama i usput peva stihove iz Kurana. Da bismo skratili izgubljeno vreme i uštedeli novac, odlučujemo se na radikalni potez – iznajmićemo automobil. Sa klimom. Vlasnik hotela obećava da će nas kola čekati narednog jutra; on će sve srediti. Umorni, ležemo da

spavamo na krovu, jer samo tu ima mesta. Baš preko mesta gde smo spavali prolazili su mravi, koji su šetkali po nama cele noći. Srećom, bili su mali i uvidavni, pa nisu grizli, nego samo češkali.

Ujutru sedamo u kola, i pravac – Palmira. U sekundi shvatamo zašto se konstantno čuje buka automobilskih sirena. Čim smo se pridružili opštem haosu, sirena postaje jednako važna kao i kočnica. Tri trake i pet automobila, raspoređenih po širini. Jedini način da se vozi jeste igra kukavice. Legnete na sirenu i krenete na drugi auto, pa ako ste veći i luđi, on će se skloniti, a vi ćete proći. Taj sistem funkcionisao je odlično, sve dok se nismo zatekli između dva kamiona, koji su se približavali jedan drugom, naizgled nesvesni našeg postojanja između sebe. Hladan znoj, i naglo kočenje. Još smo živi.

Kika⁴⁰, inače profesionalni navigator, uzima mapu i okreće je naopako: *Ništa ne brinite, znam ja kako se čita mapa, treba ovako*. Nepunih 20 minuta kasnije konačno izlazimo na autoput – u zapadnom delu grada, ka Bejrutu, umesto da smo na potpuno suprotnoj strani grada, na putu ka istoku. Uz svađu o naopakoj mapi, auto signalizira da ostajemo bez goriva. U panici, nailazimo na policiju na autoputu, koja je dovoljno ljubazna da zaustavi saobraćaj kako bismo mogli da se okrenemo i vratimo unazad do skretanja, gde postoji pumpa. Sa punim rezervoarom, krećemo za Palmiru... Nakon Palmire odlazimo za Latakiju, da vidimo sirijsko more, u nadi da ćemo na plaži pronaći pogodno mesto da prespavamo. Nažalost, more je masno, po plaži jašu konje, a muzika para uši. Pošto nije moguće naći mirno mesto, izlazimo iz Latakije, da bismo prespavali negde pored puta. Hm, ne, ipak ne izlazimo iz Latakije; ponovo se zatičemo usred grada. Pokušavamo sa drugim skretanjem – i opet smo na istom mestu. Nov pokušaj – isti rezultat. Suočavamo se sa nemogućnošću izlaska iz grada. Nakon previše krugova, dolazimo do rešenja – preći u suprotnu traku tamo gde su žardinjere prekinute, a zatim preko nadvožnjaka, uz molitvu da nas niko ne pokupi iz suprotnog smera. Pun pogodak, odmah se zatičemo na izlasku. Ipak, svugde pored puta oseća se neprijatan miris, tako da se umesto spavanja odlučujemo za put u pravcu Hame, dok izdržimo da vozimo.

Pratili smo mapu sve dok nismo ostali bez puta pod točkovima – regionalni put pretvorio se u makadam, a zatim u običan put. Kratka rasprava o pogrešnom skretanju ubrzo se završava, jer se ipak nalazimo u mestu kroz koje je, sudeći po mapi, trebalo proći.

40 Ivan Đelić – Kika, videti putopis *Slava sovjetskoj mladeži!*

Od tog trenutka mapa i stvarnost prestaju da se poklapaju. Prolaze dva sata nasumične vožnje, u potrazi za bilo čim što postoji na mapi. Naposletku se parkiramo ispred nekakvog objekta u izgradnji, gde na betonu prostiremo vreće za spavanje, spremni za dremku pod vedrim nebom.

Nepunih sat vremena kasnije, kao da je neko rekao *Sad!*, sve sirijske ptice zakreštale su u istom trenutku, dok su komarci krenuli na doručak. Utom me stiže *bliskoistočni sindrom*, čiji su simptomi među putnicima poznati kao kombinacija povraćanja i dijareje. Izmrčvareni, nastavljamo put sa Kikom za volanom i, preko planina i litica, stižemo do Hame. Mene smeštaju u hotel i teraju da jedem kuvan krompir, dok ostali odlaze u razglednije irigacionih točkova. Kasnije iste večeri vraćamo se u Damask, a sutradan odlazimo u Jordan.

—

Iz Amana krećemo ka Mrtvom moru. Jovan i Nina prvi počinju da stopiraju, i odmah hvataju prevoz. I mi brzo pronalazimo prevoz, ali samo do Madabe. Mapa iz *Lonely Planet* vodiča kaže da može i tuda – Mrtvo more je odmah pored. Nažalost, na mapi se ne vidi planina... Sveta planina Nebo, na kojoj je, po predanju, sahranjen Mojsije.

Pao je mrak, prevoza nema, a mi stojimo na vrhu planine, pored policije sa dugim cevima koja kontroliše putnike na svakih par kilometara, zbog blizine izraelske granice. Sa vrha planine treba se peške spustiti na najnižu tačku na planeti – sa plus 817, na minus 422 metra nadmorske visine. Iako vidimo Mrtvo more, vazdušnom linijom veoma blizu, od njega nas deli još 25 km puta.

Policija nas pušta da prođemo, uz konstataciju da nismo normalni i da nam niko neće stati. Šta je – tu je, nemamo kud.

Dok smo raspravljali o zvezdama i satelitima, začuli smo lavež. Lavež, u zemlji u kojoj i nema pasa, samo mačaka, a kilometrima unaokolo leži samo go kamen. Ponovo lavež, ovaj put pojačan i umnožen.

— Je li bre, je l' se ovo nama približava? — pita Kika zabrinuto.

— Ma jok, čini ti se.

Ipak, lavež postaje sve glasniji i bliži, a pošto je vrag odneo šalu, ruke čvrsto stežu švajcarski nož u džepu. Dok smišljamo taktiku kako da preživimo, vidimo automobilske farove – prvi automobil koji je naišao tim putem! U prvi mah samo prolazi pored nas, a zatim se zaustavlja, nekoliko desetina metara dalje. Obaramo svetski brzinski rekord u trčanju na kratke staze, ulećemo u kola bez pitanja, i čvrsto zatvaramo vrata.

Momak, od oko 25 godina, ne govori engleski i ide u selo pored mora. Usput nas poziva da prenoćimo kod njega, a pošto su Nina i Jovan već javili da su se okupali u moru i ustopirali besplatno prenoćište, oberučke prihvatamo. Prvo mora nešto da obavi, ostaviće nas kod svojih prijatelja u prodavnici mobilnih telefona, pa će se vratiti za pola sata. Tamo srećemo momka koji govori engleski, i počinje da nam objašnjava kako im ide posao... Eto, imaju gomilu pušaka, ako nam nešto treba – nema problema, sve može da se nabavi. Recimo, kalašnjikov je 300 evra. Uglavnom prodaju, ali treba i njima. Imaju problema sa vladom, eto prošlog meseca su ubili dva policajca. Osim toga, ako nam treba marihuana ili neki drugi narkotik, ni tu nema problema. Ni reč mu ne verujemo; u Jordanu nema mnogo kriminala. Osim toga, previše smo umorni da slušamo gluposti. Ne ulazimo u raspravu, već ćutke čekamo da se vrati naš domaćin.

Srećom, ubrzo se vraća. Po ulasku u dvorište, Kika i ja razmenjujemo značajne poglede. Možda je ona priča iz prodavnice ipak bila istinita? U dvorištu je poređano tridesetak stolica, a u sredini – kauč. Domaćin kuće zove se Muhamed Aduan, visok, proćelav čovek, sa gestovima i načinom govora sličnim Marlonu Brandu u filmu *Kum*. Pozdravlja nas, i pokazuje nam da sednemo bliže gornjem kraju dvorišta.

Ubrzo su počeli da pristižu gosti u skupocenim automobilima. Kako je ko dolazio, tako je odavao počast Muhamedu. *Ja sam predsednik ovog sela, pa svi dolaze kod mene*, objašnjava nam, pa zaključujemo da je izabran za gradonačelnika na izborima. Često je ponavljao da je on Aduan, iz stare beduinske porodice, i da je predsednik.

U jednom trenutku, momak koji je sedeo preko puta konstatuje da nas je video u Madabi, kada smo slikali oklopni transporter. Zatim pokazuje ka Kiki, koji nosi majicu sa natpisom *Srbija*, i kaže da mi mrzimo i ubijamo muslimane. Probam da izvadim situaciju i objasnim kako mi nemamo veze sa tim, ali momak podvikuje, uz prst uperen ka Kiki: *Njega pitam!* Aduan mu rukom daje znak da učuti, i on ostaje nem do kraja večeri. Srećom.

Razgovor se odvija na arapskom, dok Kika i ja ćaskamo da li ćemo izvući živu glavu, i ko od nas dvojice više zaudara. Gosti polako odlaze, a Aduan naručuje večeru za sebe i nas. Ostali su samo gledali dok smo se mi prežderavali najboljom piletinom koju smo ikad probali. Posle nas je odveo u gostinsku sobu – sa srednjovekovnim puškama, noževima, poklonima raznih vladara, a tu je i njegova slika sa kraljem Jordana.

Sutradan nas odbacuje nazad do magistralnog puta, žive i zdrave.

Kasnije smo, od prijatelja iz Amana, saznali ko je zapravo Muhamed. On je glava jedne od najvećih beduinskih porodica, koja broji oko sto hiljada članova. Bave se švercom oružja, droge i ljudi. Kada je na vlast došao novi kralj, oni su se jedini usudili da ga odbace, iako to povlači smrtnu kaznu. Međutim, posle nekog vremena su izgledili odnose.

—

Odstopirali smo do Mrtvog mora. Cilj nam je bio da dođemo do jedine plaže za koju je ulaz besplatan, inače bismo morali da platimo 5 evra, jer su svuda ili hoteli, ili strme litice. Ustopirali smo kola, i promašili pomenutu plažu za čitavih 15 km. Sreća te se vozač odmah vraćao, pa smo ovaj put izašli na pravom mestu.

More je zaista toliko gusto da nije moguće potonuti. Pokušaj ronjenja je nešto što nikome ne preporučujem. Slučajno sam sebi prsnuo vodu u oči, i narednih 15 minuta bio potpuno slep. Ležao sam na površini, sa glavom okrenutom ka Suncu. Brisanje rukama ne pomaže, jer su i one slane.

Ulični prodavci nas deru za vodu, a onda ponovo stajemo na stop, ka Petri, novoizabranom svetskom čudu i mestu gde treba da se nađemo sa Ninom i Jovanom. Staje nam čovek u *linkoln* džipu, pokazuje svoju farmu, a zatim nas vodi u restoran. Ne znajući da jedemo tek deo predjela, odmah smo napunili stomake, a ostala jela tužno ispratili pogledom.

Sledeći vozač nas je, saznajući da smo iz Srbije, sočno opsovao na tečnom srpskom. Eto, bio je mirotvorac u Bosni, pa se seća nekih reči. Jedan od nekoliko mirotvoraca koji su nas pokupili na putovanju – svi znaju da psuju, fenomen u koji su se mnogi putnici lično uverili⁴¹. Posle toga nas na planini kupi čovek koji radi u policiji, dok nam društvo pravi njegovo petoro dečice na zadnjem sedištu. Zaustavlja se kod policijske patrole, nešto časka sa njima, a mi se zatim selimo na zadnje sedišta policijskog džipa... Ne idemo u zatvor, već do nekog mesta u kome zaustavljaju turistički autobus za Petru, čijem vozaču govore da nas poveze. Negde pred ponoć stižemo i nalazimo se sa ostatkom ekipe.

Nina šarmira lokalnog prodavca, koji obećava da će nas besplatno uvesti u Petru, jer ulaznica košta 20 evra po osobi. I zaista, u četiri ujutru, uz šunjanje okolnim putevima, stižemo unutar ogromnog prostora gde su, u prostorijama isklesanim u stenama, živeli Nabatejci.

41 Videti putopis *Crvenomorski nesporazum*

Ipak, mesto je najverovatnije svima poznato po tome što je Indijana Džons tu pronašao Sveti gral...

Odatle odlazimo u Akabu, da se zapljunemo na Crvenom moru, nakon čega sledi povratak prema Amanu, u prikolici kamiona koji prevozi slova za Mekdonalds, i dalje, ka Srbiji.

GRANIČNI SLUČAJ

Lazar Pašćanović (L) i Iva Čukić (I)

Sirija / mart 2007.

L: Antakija je delovala sivkasto. Ljudi su nas ljubopitivo zagledali dok smo sedeli na stepeniku neke zgrade i jeli sladoled. Zatim smo, posle kraće konsultacije sa mapom, krenuli ka autobuskoj stanici.

– Autobus jok – zakreštao je oniži debeljko, češući se po ćelavom temenu – Danas jok. Sutra. Danas taksi.

– A tuvalet? – pitali smo.

– Tuvalet var⁴² – Makar nešto.

Sigurno laže za bus. Sigurno je taksista, rekli su naši mozgovi starih lisica. Onda smo obišli sve prevoznike koji imaju kancelarije na buskoj stanici. Poslednji bus za Alepo je otišao. *Taksi, taksi.*

Granica nije daleko, šapnu nam naša precizna mapa stara dvadesetak godina. *Zašto jednostavno ne krenete peške, pa će vas neko pokupiti? Evo tu ima put, samo jedan put, ne možete pogrešiti*, kune nam se mapa.

Prljivo antakijско predgrađe otešlo se preko svake mere. Prolazimo pored bezbrojnih garaža, vulkanizerskih radnji, autoperionica, zdepasti brkati ljudi zamazani crnim motornim uljem gledaju nas ko da smo s Marsa pali, ali mi neustrašivo gazimo dalje. I tamo gde bi, da je pravde na svetu, svaki grad trebalo da se završi, ovaj prelazi u rustično predgrađe oronulih prizemnih kućica, pred kojima sedi još brkajlija.

Vala dosta, kaže Iva, *hajde da stopiramo ovde.*

Stajemo i dižemo palac. Momentalno nam prilazi jedan oniži riđokosi mladić, u crnim lakovanim cipelama, somotskim pantalonama i crnom kaputiću, što pomalo odudara od prašnjavog puta i oljuštenih kućica, i počinje nešto da nam truni na turskom. Dve sekunde kasnije, stiže i dugonja u prugastoj majici. Zatim dolazi i kicoš golih prsa, zalizane kose, u crnom prsluku, sa licem seoskog đilkoša.

Riđi u svečanom odelu, koji od nas nije dobio nikakav odgovor, ali koji je sa nama čitave dve sekunde duže od ostalih, objašnjava

42 Tur. Toalet – ima

novopridošlima nešto i stručnjački pokazuje prstom na nas, jer nas ipak on najduže poznaje. Prugasti i Kicoš ozbiljno klimaju glavama.

- I: Stojim korak dalje, i prema izrazima lica pokušavam da naslutim sadržaj izgovorenog. Svi naizмениčno proizvode svečane zvukove koji me, uz najbolju volju, podsećaju jedino na zvuk grgoljanja tečnosti protiv upale grla, a one značajnije delove grgoljanja podvlače odsečnim gestovima rukama. Lazar povremeno dobacuje značajan pogled u mom pravcu, koji me uverava da je sve u najboljem redu i da situacija radi za nas. U vazduhu treperi dašak nečega što mi u svest priziva opise sastanaka mesnih odbora komunističke partije.
- L: — Da li je ovo put za granicu? — pitam na arapskom. Riđi razrogači oči i odstupi jedan korak, a ostala dvojica upitno pogledaše u njega.
- Ja sam Arapin — kaže i tapka me po leđima. Mene to ne zanima, ali uzvraćam tapkanje i ponavljam pitanje.
- Granica — kaže Riđi, i momentalno započinje nekakav dugačak monolog. Kicoš i Prugasti klimaju glavama. Prugasti, svakako čovek koji čvršće stoji na zemlji, pita:
- Znate li arapski?
- Malo — kažem i, za svaki slučaj, dodajem: — Jako malo.
- Prugasti je zadovoljan. I on počinje da priča, a Riđi se mršti što ga je Prugasti prekinuo. Onda obojica ćute i gledaju u pod. Kicoš skuplja hrabrost i kaže:
- Imam kola. Odvešću vas u centar.
- Hvala — kažem ja — Mi smo došli iz centra. Hoćemo na granicu — (verovatno je zvučalo kao *Hvala. Mi došli centar. Hoće granica*).
- I: Nakon nekoliko minuta, moje interesovanje za diskusiju je izbledelo, pa počinjem da razgledam okolinu i smišljam način da prekratim vreme. Odlučujem se za oprobano strategiju — pogađanje boje narednog automobila, i, duboko uverena da će naredni auto biti teget boje, primećujem dve stvari — prvo, apsolutno nijedan automobil nije prošao kraj nas, drugo, izgleda da se grgoljenje zaoštrava. Pažnju ponovo usmeravam ka savetodavnom odboru...
- L: Kicoš se mršti.
- Granica? — pita.

– Granica – ponavljam ja neumoljivo. Ridi prilazi, hvata me za podlakticu i počinje da me vuče, veoma ljubazno, sa širokim osmehom, i kaže:

– Smrt, smrt.

– Šta kaže? – pita Iva, još uvek u nadi da ćemo od ovih individua izvući suvislu informaciju.

– Kaže – smrt.

– Jesi siguran?

– Nisam.

– Smrt? – pitam ja, nezainteresovano, ležerno – Smrt, ubiti, mrtav? Raj, pakao? – Da budem siguran.

– Smrt, smrt – insistira Ridi srećno i vuče me, a Prugasti mu zavidi što je uspeo da probije jezičku barijeru, pa i on kaže:

– Ovde smrt.

Počinje da se spušta noć. Prugastom, Kicošu i Ridem pridružilo se još nekoliko ljudi neodređenih godina, tako da nas sada ima ukupno desetak. Iva stoji malo dalje, očiju napeto uprtih u put, a gospoda se obraćaju samo meni, dok nju gledaju ispod oka. Kažem:

– Govoriti polako. Ja ne zna dobro arapski.

Kicoš kaže, polako, razgovetno:

– Ako stojiš na putu ubije te auto. Smrt.

Želim da im objasnim da mi, zapravo, ne stojimo na putu tek tako, nego stopiramo, pa kažem, turski, *otostop*, jer nemam pojma kako se to kaže na arapskom (kasnije sam saznao da ta reč i ne postoji). Oni me gledaju belo i još uvek insistiraju da ne treba da stojimo na putu. Na licima im se vidi da su zabrinuti.

I: Postajem nervozna zbog činjenice da automobil koji je prošao nije bio teget boje. Bio je to zelenkasti rasklimani kombi, pun nekih džakova. Primećujem da smo okruženi grupicom od desetak Arapa, čiji sociokulturni diskurs ne poznaje koncept ličnog prostora. Odlučujem da se umešam:

– Ako svi oni stoje oko nas, niko nam neće stati. Reci im da odu.

L: – Idite – kažem ja. – Ostavite nas. – Prugasti je unezveren.

– Zašto, zašto, prijatelju, zašto? – Vidi se da mu je teško.

– Zato što, ako vi ovde stojite, nijedna kola neće stati da nas povezu ni za milion godina – kažem ja, u svojoj mašti, ali u stvarnosti stižem samo do *zato što ako...* i dalje ne umem. Možda bih iscedio još poneku reč, da nema dvadesetak očiju uprtih u mene, i da ne stojimo

na ivici puta u prašnjavom predgrađu Antakije dok pada mrak, a Alepo deluje sve dalje.

- I: Sve ovo mi postaje sumnjivo. Dosad je morao proći makar jedan teget automobil. Saobraćaj je daleko življi na suprotnoj strani ulice, što obično pripisujem Marfiju, ali sada postajem sasvim sigurna.
- A da mi nismo omašili put? Pitaj ih još jednom da li se ovuda ide za granicu.

- L: — Da li je ovo put za granicu — pitam ja, po milioniti put, lepo, tečno, na književnom arapskom jeziku, kao da čitam iz Kurana.

— Nije — kaže jedan postariji čovek na istom takvom arapskom — Pre je bio, sada nije. Ima novi put.

— Hvala.

Otržemo se od naših pomoćnika i prelazimo put, da stopiramo u drugom pravcu, da se vratimo u grad. Oni svi prelaze put s nama i mirno staju oko nas. Pokušavamo da hodamo. Oni hodaju s nama. Posle nekog vremena se osipaju. Ostaju samo Riđi i Prugasti. Riđi me vuče za rukav i tužno kaže:

— Ja ne mogu dalje — izvinjavajući se.

— Nema veze — tapkam ga po leđima — Snaći ćemo se.

Tapka i on mene po leđima. Onda tapkam Prugastog. Tapka i Prugasti mene. Obojica dobacuju nesiguran pogled Ivi, kao da se pitaju da li bi i nju trebalo da tapkaju, ali vide crni oblak iznad njene glave i odustaju.

Minut kasnije staju kola, i uskoro smo ponovo u centru Antakije. Kuda sad?

Još nije sasvim mračno. Pošto smo blizu autobuske stanice, odlučujem da je najpametnije da uđemo tamo i pitamo za put za granicu, valjda će oni znati. Ulazimo. Par sekundi kasnije, okruženi smo gomilom neobrijanih brkatih ljudi koji, uglas, pokušavaju da nam objasne gde je put, ali svako ima svoju teoriju, koju želi da sprovede u delo tako što me vuče za podlakticu u nepoznatom pravcu. Nikom ne ide u glavu šta će nam granica ako nemamo autobus, a nećemo taksi. Da bih pojednostavio situaciju, kažem *idemo peške*. To izaziva buru *mašalah* i lupanja šakom po čelu. Iva insistira da im pobegnemo i da sami nađemo granicu.

Posle posete još jednoj, manjoj, autobuskoj stanici, tj. minibuskoj, i još dosta raspravljanja i pešačenja, stojimo na okuci Pravog Puta. Iz kuće kraj okuke izlazi okrugli čovečuljak, pritrčava nam i viče:

– *Sprechen Sie Deutsch?*⁴³

– Ja – kažem ja, hvatajući se za slamku, pokušavajući da iz malog mozga iscedim nešto posle osam godina učenja nemačkog u srpskom obrazovnom sistemu, ali mi dolazi samo *Waserkraftwerk*, hidroelektrana.

Simpatični stariji Turčin sedih brkova pripoveda nam, na nekom turskonemačkom jeziku, kako je radio u dalekoj Nemačkoj, pa se sad penzionisao. Zanimljivo, klimamo mi glavama, Turčin koji radi u Nemačkoj. Onda odjednom istrčava nasred puta, maše rukama kao da ga je izdalo srce, zaustavlja jedan olupani kombi i gura nas unutra.

– Granica – kaže, na nemačkom.

Hidroelektrana, mislim se ja, al' ćutim.

I tako konačno kretosmo ka granici, u kombiju prepunom druželjubivih Arapa, koji su želeli da saznaju sve o nama a, po mogućstvu, i da nas pozovu u goste, da prenoćimo. Međutim, iako je već pao mrak, mi ne odustajemo od prelaska granice.

- I: Nakon dvadesetak minuta vožnje, kombi nas ostavlja na gra... dilištu? Mrkli mrak. Gola, utabana zemlja, umereno do mestimično blatnjava. Zaslepljujuća svetla lebde negde u vazduhu i otkrivaju šipke koje vire iz nekakvog betona. Gomila muškaraca se grleno dovikuje, očigledno u šali, pošto svaki povik proprati salva smeha. Onako poluraspasani ne odaju utisak revnosnih pripadnika pograničnih službi. Eksplozivno treskanje dasaka, kofa i primeraka raznovrsnog alata. Gradnja, prosperitet, sve je to lepo, ali, gde je granica? Tu. Granični prelaz se, naime, upravo gradi.

Uspevamo da se orijentišemo i probijemo do barake koja trenutno predstavlja mesto za pregled pasoša. Iznenadjenje carinika što stojimo tu usred noći, bez točkova koji bi nam ubrzali put, za nas ne predstavlja nikakav novitet. Carinik ubrzo shvata s kim ima posla. Izlazi iz barake, hvata nas za ruku i odvodi u mrak, do parkiranoog automobila, kraj kojeg, obučen u repersku odeću i sa unazad okrenutim kačketom, nalakćen stoji – Skoti Pipen. Neko sa manjkom putničkog iskustva bi se, možda, zapitao šta će čuvena NBA zvezda usred noći na pograničnom gradilištu između Turske i Sirije, ali tu zapravo nema ničeg neobičnog, jer se na putovanju redovno dešava

43 Nem. Govorite li nemački?

da na najneočekivanijim mestima srećete dvojnike poznatih ličnosti, na šta je Uroš⁴⁴ prvi skrenuo pažnju.

Predusretljivi carinik je isplanirao da nas dugonja Skoti svojim kolima preveze u Siriju. Skoti ničim ne odaje da pripada istom narativnom diskursu kao Riđi i Prugasti, pa Lazar uskače u arapsko sedlo i beskrajno, ali ovoga puta tečno i suvislo, grgoljanje još jednom otpočinje. Nešto kasnije, dok se vozimo 7 km kroz pograničnu pomrčinu, Lazar pokušava da mi urlanjem u uvo, kroz basove hip-hop-a, objasni da su Skoti (*tum bum*), i njegov brat sa (*a-je*) suprugom i ćerkom, zapravo Iračani, i da su (*u-hu-bejbe*) trenutno nastanjeni u Švajcarskoj. Krenuli su za Bagdad, a nas će istovariti u Alepu. *Ou-jea*.

Nakon onog gradilišta, sirijska strana granice deluje kao kraljevska letnja palata. Zidni časovnik pored glave nasmešenog predsednika pokazuje 23 časa.

— اهلا و سهلا في سوريه — osmehuje se široko sirijski carinik i pljeska po našim pasošima — *Friends, welcome to Syria!*

Sad je već lakše. Uzvraćamo blagi osmeh tati⁴⁶, i uživamo u pomešanom osećanju umora i međukulturne osvešćenosti, dok posmatramo odeljak za molitvu zgodno namešten iza šaltera.

L: Posle četrdesetak minuta raspravljanja po šalterima, dugonja sa kačketom domaršira do nas, sa potpuno smrknutim licem koje ne obećava baš ništa dobro. U ruci gužva kačket, i izgleda kao da bi ga najradije pojeo.

— Idemo? — pitam, i kao odgovor dobijam salvu lingvistički veoma vrednih, ali nažalost teško prevodivih izraza o Siriji, sirijskim carinicima, njihovim majkama, sestrama i ostalim ženskim članovima porodica i širih familija, što slobodno prevodim kao *Ne*.

Naši Iračani nisu naišli na prijatan doček u bratskoj im zemlji Siriji. Carinici se zaintačili, objašnjava mi dugonja, traže nekakav papir koji ni sam Bog, samilosni, moćni i uzvišeni, ne bi mogao da im stvori i pokaže. Čitava porodica ostaće da spava na granici.

I: Afrička savana. Noć. Apokaliptične boje kao na fotografijama reportaže iz *National Geographic*-a. Krdo slonova isprovocirano je prisustvom turista i čuvara nacionalnog parka. Slonovi počinju da

44 Uroš Krčadinac, videti putopis *Zemlja čiji gradovi ne postoje*

45 Ar. Dobro došli u Siriju

46 Videti putopis Dejana Ačanskog *Ibada, ljubav prema predsedniku*

riču, krdo se daje u bezglavi topot koji gazi sve pred sobom. Rika se prolama kroz mrak, a strah se uvlači u kosti.

Najednom, slonovi se pretvaraju u divovske šlepere, a čuvari nacionalnog parka – u carinike. Nevini turisti na safariju pretvaraju se u dvojje mladih ljudi iz Srbije, koji stoje pokraj puta. Slonovi pale duga svetla i kreću u napad.

L: Nikada nismo uspeli da razjasnimo šta smo te noći videli na sirijskoj strani granice, u sitne sate. Izgleda da je kamiondžijama u beskrajnom konvoju dozlogrdilo čekanje, pa su rešili da uzmu zakon u svoje ruke, i divljački, pod punim gasom, krenu napred. A carinici, ako se sklone s puta – sklone se.

– Ja Alah, ja Muhamad! Ja Alah, ja Muhamad!⁴⁷ – brundao je zdepasti carinik koji je upravo skočio u jarak pored puta, izbegavši da ga pregazi kamion. Pokušavam da mu skrenem pažnju na naše pasoše koje i dalje drži u ruci, ali njegov um zaključao je vrata, i samo vrti istu mantru.

Uzimam mu pasoše iz ruke, što on ni ne primećuje, pogleda i dalje prikovanog za podivljale kamione. Zatim krećemo, polagano, peške, kroz noć, kroz jarak pored puta, u pravcu Alepa. Granica je savladana.

I: Pola jedan ujutru. Kamioni su protutnjali i nestali u noći. Posle nekog vremena nailazi taksista i počinje da trubi, potpuno zaprepašćen prisustvom ljudi na tom mestu, u taj sat.

Truuuuub. Trub. Trub-trub. Truuuuub, crveni rasklimani auto usporava, prozorsko staklo se spušta, brka nešto više i pominje neke velike pare.

– Hvala, peške ćemo – progovara iz nas potpuna psihofizička otupelost.

– Šezdeset kilometara!?

– Mhm...

– A za 10 dolara? Za oboje?

– Tako može.

L: Na recepciju hostela u Alepu stižemo u dva ujutru. Dočekuje nas Osama, vlasnik, i gotovo uplakan objašnjava nam da, uprkos našoj rezervaciji, nema slobodnih ležajeva. Posle malo peripetija, ipak uspeva da nam stvori mestašće na krovu, da raširimo vreće.

47 Ar. O, Bože! O, Muhamede!

Kako bioritam Orijenta ne usporava sa zalaskom sunca, nego se, naprotiv, oslobođen nemilosrdne vrućine, tek tada zaista budi iz dnevnog dremeža, ostavljamo torbe i odlazimo dve ulice dalje, u odličan krovni restoran na ćošku jedne stare zgrade, koji radi celu noć. U veseloj gužvi i halabuci prepune kafane, oko čijih se gostiju obavija slatkasti dim iz desetina nargila, zavaljeni u stolice od pruća, slavimo uspešno okončan dan poručujući gargantuansku večeru, od koje, posle gozbe epskih razmera, na stolu ne ostaje ni mrva.

CRVENOMORSKI NESPORAZUM

Lazar Paščanović

Jordan i Egipat / leto 2004.

Lučki grad Akaba, na krajnjem jugu Jordana, leži na obali Crvenog mora koje preseca kamenitu pustinju i razdvaja dva kontinenta. Do egipatske luke Nueiba, sa druge strane mora, stiže se sporim ili brzim brodom, a brzina odgovara ceni karte. Kao finansijski logičan izbor nametnulo se šestočasovno noćno putovanje starim, rashodovanim plovilom koje često kasni po više sati, a već pri isplovljavanju jasno stavlja do znanja da su mu najbolji dani odavno prošli, i da apsolutno ništa ne garantuje.

Na palubi je bila gomila sveta, uglavnom Arapa i crnaca, koji iz neke od arapskih zemalja putuju u neku drugu arapsku zemlju. Velike porodice sedele su na podu, formirajući široke krugove po preciznoj hijerarhiji, u kojoj svako, od brkate babe do brkate glave porodice, ima svoje mesto. Putnici su jeli, pričali, leškarili, dremuckali, a u sredini su se igrala deca. Neko vreme sam gledao kako kljun broda seče talase, a onda me je noćna svežina poterala među ljude. Seo sam na tepih i počeo da razmišljam kako ću, eto, za koji sat stići u Afriku.

Razmišljao sam kako je lepo što u Afriku stižem starim putem, kopnom i morem, kao da sam svojim kretanjem na mapi sveta povukao nevidljivu liniju koja spaja Novi Sad i, recimo, Kairo. Još samo malo, i spojiće se. Nije mi smetalo ni višečasovno čekanje u luci, ni uporno stenjanje isluženih brodskih motora, ni prepuni pisoari u vidu dugačkog korita iz kog se urin u žutim slapovima izlivaio pri svakom naginjanju broda.

Uniformisani egipatski policajac prošetao je palubom i pokupio pasoše. U tami ispred broda počeli su da se naziru obrisi obale u sivkastim tonovima jutra koje je upravo počinjalo. Afričkog jutra.

Afrika, pomislio sam stupajući na kopno, ali su ovaj složen misaoni tok narušili policajci koji su me šćepali za rame, bez reči me ugurali u zadnji deo nekakvog prastarog kombija, i tamo zaključali. *Znaš, Votsone, tu nisu čista posla*, skrenuo sam pažnju svom zamišljenom pomoćniku, dok je kombi skakutao kroz pustinju.

Posle nekog vremena vozilo se zaustavilo, a ja sam zamoljen da uđem u veliku baraku usred stenovite pustare. Seo sam na drvenu klupu. U prostoriji belih zidova bila su još dva čoveka. Jedan Rus, skupo obučen, sa naočarama za sunce, i jedan Palestinac, u beloј džalabiji⁴⁸, ne sasvim čistih, bosih nogu.

– Gde smo? – pitao sam Rusa.

– Znam koliko i ti.

Temperatura vazduha rasla je iz minuta u minut, uprkos sumnjivom plafonskom ventilatoru koji je delovao kao da će se svakog trenutka otkinuti i posejati smrt po prostoriji. Posle nekog vremena ćutljivi Rus je nestao, a nešto kasnije i Palestinac. Sedeo sam na klupi pitajući se šta se kog vruga dešava, i osluškivao jutarnje zvuke policijske stanice. Onda sam pozvan u drugu prostoriju.

– Dobar dan – grmnuo je tamnopusiti čovek pedesetih godina sa gustim obrvama, na srpskom jeziku kakvog se ni Vuk Karadžić ne bi postideo – Ti ideš u Jordan.

Egipat. Spečena pustinja prošarana ogromnim crvenkastim stenama krzavih ivica. Šest sati ujutru. I čovek za pisaćim stolom koji više na mene na srpskom, a da pri tom nemam pojma ni gde se nalazim, ni zašto su me tu doveli.

– Ne – odgovaram neubedljivo – Idem u Egipat.

– Ne može – urliknuo je gospodin Jaser, tresnuvši šakom o sto tako da su papiri poskočili – Jasno? Nema viza. Ideš u Jordan. – Vidim, nesporazum.

– Ne treba mi viza. Srbija. Jugoslavija. Viza na granici.

– Ko kaže ne treba?

– Kaže ambasada u Beogradu.

– Pitao za brod?

– Molim?

Čika Jaser se izbeći na mene, pa ponovi, slog po slog, – Pi-ta-o-za-brod. – Jebiga.

– Nisam.

– I, šta sad?

– Deportacija.

Državlјani Srbije vizu za Egipat kupuju po prispeću, na graničnom prelazu. Osim – svaka čast birokratskoј glavi koja se ovoga dosetila – ako dolaze morem. U slučaju da se iz broda iskrcate na egipatsko tle bez vize u pasošu, momentalno sledi hapšenje i – deportacija.

48 Džalabija ili galabija – arapska tradicionalna odeća u obliku duge haljine

Srećom, ne *tamo daleko*, u otadžbinu, nego tamo odakle ste došli – u mom slučaju, u Jordan. O trošku egipatskih poreskih obveznika.

Pošto mi je sve to lepo objasnio, upitao sam ga otkud ovde srpski jezik.

– Vukovar – rekao je. – Policija UN. Dve godine.

– I, kako je bilo?

– Lepo. Pička materina.

Kompletno osoblje ove policijske stanice bilo je, nekom čudnom igrom sudbine, u njima dalekom gradiću Vukovaru, gde su dve godine sedeli pokušavajući da objasne Srbima i Hrvatima da nije lepo da se tuku. Pri tom im, kaže gospodin Jaser, nije bilo ni izbliza jasno ko su Srbi a ko Hrvati, jer su svi govorili istim jezikom i izgledali apsolutno isto. Policajci su naučili srpskohrvatski, i sada ga često međusobno govore, na poslu, da im prođe vreme.

Utom ulazi čovek u uniformi, i baca nekakvu fasciklu na gos'n Jaserov sto.

– Šta radiš, stari? Zajebavaš se?

– Sjedi, sjedi – viče mu gospodin Jaser familijarno – Evo imam jedan Srbin.

Čovek me radoznalo zagleda, a onda prilazi i pruža ruku: – Dobar dan. – U tom trenutku počinjem veoma iskreno da verujem da je svet sasvim poludeo. Samo još da iznesu so i pogaču, pa da se triput poljubimo i opletemo kolce oko pisaćeg stola.

Posle manje-više srdačnog razgovora, uguraše me ponovo u onaj kombi, pa na brod (zbogom, Afriko), i pravac – Jordan. Istim morem, ali u suprotnom smeru i sa ozbiljno narušenom zalihom entuzijazma. Naposletku, kada je brod uplovio u Akabu, imao sam jedinstvenu priliku da zavirim iza kulisa moćne arapske birokratije – ovaj put jordanske.

Sedam na stolicu. Sa druge strane stola, žena srednjih godina, sa maramom na glavi, gleda moj jugoslovensko-srpski pasoš pogledom Šampoliona koji je naopačke okrenuo kamen iz Rozete, a onda otvara ogroman tefter na linije. Dobacuje mi zbunjen pogled, a zatim ponovo zaviruje u pasoš, pa u čitap.

Ja sam već premoren i nije mi ni do čega, pa mislim nešto svoje i ne gledam je. Ipak, posle jedno dvadesetak minuta, primećujem da ženu polako hvata panika. Krajičkom oka gleda u uniformisane ljude koji povremeno protutnje kroz prostoriju treskajući čizmama. Nešto bi ih pitala ali, ko zna zašto, ne usuđuje se. I onda nastavlja da blene

u moj pasoš i miče usnama kao da sriče sure iz Kurana, a ne moje profane biografske podatke.

Naginjem se preko stola da vidim šta ona to radi. Precrtala je, za tih pola sata, prva tri slova mog imena, krivudavim nogopisom đaka-prvaka, i godinu rođenja. Ne zna latinicu! Uzimam joj hemijsku i, onako naopačke, dovršavam svoje ime, a zatim i prezime. Srećno otkočen, moćni mehanizam arapske birokratije ponovo stupa u dejstvo. Žena klima glavom, zatvara tefter, zove stražara koji stoji iza vrata, on me pušta napolje.

I ponovo sam u luci odakle sam, dan ranije, poletno krenuo u osvajanje Afrike – magičnog kontinenta na kome sam proveo nekoliko sati gledajući u zid, slušajući pridiku na srpskom i truckajući se u kombiju.

Narednog jutra, u egipatskom konzulatu u Akabi, bez ikakvih problema dobijam vizu. Posle još 6 sati spore plovidbe po poznatim talasima, na poznatoj palubi sa poznatim zvucima i mirisima, konačno stižem na poznato mesto.

Afrika, pomislim. I paranoično se osvrnem oko sebe.

O AUTORIMA

Vasko Lukinić

Prevodilac, koji putovanjima pokušava da svoje snove prevede u stvarnost – na svako od njih odlazi kao *tabula rasa*, a vraća se sa novim, ispisanim stranicama spoznaje sveta i samoga sebe. Glavna pokretačka snaga na svakom putovanju mu je vera u dobre ljude, koju pokušava za zadržati u svakoj situaciji i proširi je i na druge.

Iva Čukić

Psiholog sa strašću ka stizanju na nova mesta, i ništa manjom ka vraćanju kući. Poštuje opskurne stvaraoce svih vrsta. Voli dobra vina. Igra argentinski tango. Putuje sa ciljem da proba sve sladolede koji postoje na svetu. Aktivno radi na tome da počne da kupi stoperu i time oduži svoj dug čovečanstvu.

Lazar Pašćanović

Već 28 godina zbunjeno posmatra neobičnu pojavu po imenu *život*, pitajući se čemu zapravo služi i kako se upotrebljava. Stručnjak za teške teme i beskonačne razgovore na više jezika. Voli knjige, biljke i poneke ljude. Smatra da je cela planeta njegova kuća.

Slobodan Acketa

Alter ego lenjog i neorganizovanog sebe. Uživatelj nesvakidašnjih (bizarnih) ljudi, predela i događaja. Šeta, penje se i vozi bicikl. Srlja. Razmišlja kad to nije potrebno. Sakupljač trica, besmislica i beskorisnih znanja, kod kuće a i sa putovanja.

Dragan Jovanović

Mačvanin. Vršnjak Sava Centra. Tragač za ekstravagantnim reljefnim oblicima. Autostoperski analitičar. Ponosni suprug sopstvenog saputnika.

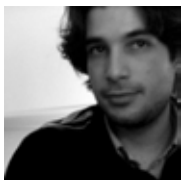
Ivan Đelić – Kika

Rođen u Nišu. Zaljubljen u letenje, zvezdu severnjaču, putovanja, fudbal, Ginu Geršon i neke bivše. Autostoper, nomad, kritičar, oficir, biciklista, planinar, Titov pionir i putnik.

Uroš Krčadinac

...je danas voleo jedan žbun. Inače sklapa čudne kompjuterske programe, pravi crtane filmove, gradi ljuljaške, baca frizbi, gleda noćno nebo, skita i škraba, raznorazno istražuje, obožava da peva, nažalost, a ima i jednu fakultetsku diplomu u fioci. Za neke od ovih aktivnosti dobio je i pokoju nagradu. Rođen je u Pančevu, prvog februara Orvelove godine.

Mario Janković-Romano

Prekoputa mojih domova je uvek bilo nešto specifično – ruska ambasada, preko čije ograde sam sa znatiželjom virio; prezbiterijanska crkva, čijom sam veličinom bio zbunjen; reka Nida, uz koju sam napravio prve biciklističke kilometre; kamenita plaža uvale Račišće gde sam naučio da plivam; Vozarev krst, krajnja destinacija osamdesettrojke na mom putu do bakinog stana u kome bih se igrao velikom, onom veeeelikom olovkom. Kapote je napisao *I am always drawn back to places where I have lived, the houses and their neighborhoods*. Umro je 25 dana pre mog rođenja. Savršeno me je opisao.

Nenad Morača

Ludi matematičar iz Čelareva. Rođen 1983. Poznat po avanturama kao što su jurenje sunčevih pomračenja širom sveta, jurenje koncerata *Therion*-a, *Nightwish*-a ili *Loreene McKennitt* širom sveta, pevanje pesama ovih autora na svakom koraku, veranje po stenama uz po život opasne litice, kao i izgradnja male kuće u izgubljenoj bosanskoj prašumi. U slobodno vreme objavljuje nove dokaze teorema u uglednim svetskim naučnim časopisima. Živi između Berlina, Novog Sada, Čelareva i Bihaća, a ponekad i radi.

Marina Ilijević

Ima samo jednu želju – da luta svetom, da zaviruje u nepoznato, da upoznaje, traži, proba... Matematičar sa neobičnim duhom i interesovanjima, autostoper sa osmehom i dobrim uhom za sve priče... Afrika, snegovi Kilimandžara, ostrva, plaže, mora, okeani, brodovi... Želi sve da ih vidi i da na kraju ostane tamo negde, na nekoj plaži. Trenutno u potrazi za savršenom plažom i palmama.

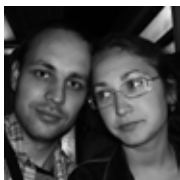
Dejan Ačanski

Proveo je detinjstvo u Kuli, živi u Novom Sadu, a radi tamo gde ga zovu. Bavi se neformalnim obrazovanjem na različite teme – upravljanje projektima, razvoj volonterskih programa, prikupljanje sredstava i dr. Povremeno radi kao prevodilac. Najinteresantniji aspekt putovanja za njega su susreti s različitim ljudima i razgovori o svemu, od najnovije pop muzike do smisla života.

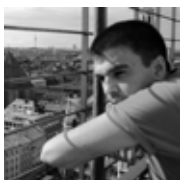
Vladimir Bojović

Njegov život ispunjavaju tri stvari – putovanja, kuvanje, a treću ljubav očekuje da će upoznati na nekom novom putu. Od malena putuje, ali tek od nedavno traga za nečim neistraženim i zanimljivim, i to na sebi nov način. Uživa u planinama, autostopiranju, kuvanju. Trenutno traži destinacije sa najukusnijom i najčudnijom kuhinjom.

Nenad & Gorana Prodanović

Putuju od malih nogu, ali otkad su zajedno, ne znaju šta je dosta. Upoznali se u busu za Lisabon, verili se u Istanbulu, venčali u Novom Sadu... Nenad, programer i vozofil, uglavnom piskara putopise, a Gorana, buduća masterka francuskog i jezikofil, ubacuje u njih svoje impresije i briše mu, po njoj nepotrebne, zareze. Trenutno usavršavaju svoje jezičke, putničke i literarne sposobnosti boraveći u Italiji i Francuskoj.

Darko Jovanetić

Diplomirani bo(h)em(ista) i turistički vodič. Prvi put se oglasio u Titovom Užicu pre trideset godina. Za sada, krstari Evropom...

Nataša Gološin

Sosa sa prebivalištem na Atlantiku. Novinar kog su uvek pronalazile zanimljive priče i ljudi. Užasno radoznala. Zaljubljenik u pijace i ekstremne sportove. Između dva putovanja ne pravi pauzu dužu od mesec dana, a san joj je da sa svojim suprugom obiđe svet u *land rover defenderu*. Dok ovo ne ostvare, uglavnom putuju niskobudžetnim avio kompanijama, i jedan let plaćaju jedan evro.

Marko Đedović

Stoper-veteran, programer-početnik i student sa iskustvom. Posедуje visoko razvijenu veštinu neprimetnog bivstvovanja u stanovima prijatelja. Nije na fejsbuku.

—

Ukoliko želite da se obratite nekom pojedinačnom autoru, ili svima, pišite nam.

Naša adresa je klubputnika.kontakt@gmail.com

SADRŽAJ

- 7 Priča o cipelama
- 12 Dobro posoljena avantura
- 18 Na grobu pesnika
- 23 Brzopotezno po Maloj Aziji
- 31 Slava sovjetskoj mladeži!
- 35 Nepalski autobusi
- 38 Zemlja čiji gradovi ne postoje
- 52 Tuna je glupa riba
- 54 Tata i kamila
- 56 Ahmed, tradicionalni moral
- 59 Nidžad, vanbračni seks
- 62 Ibada, ljubav prema predsedniku
- 65 Zamkovi i visoravni
- 69 Železni put za Šangaj
- 85 Monačko veče
- 87 Kineski voz

- 94 Marokanska odiseja
- 100 Sećanje na Šam
- 105 Bliskoistočne anegdote
- 114 Granični slučaj
- 122 Crvenomorski nesporazum

- 127 O autorima

– Idite – kažem ja. – Ostavite nas. Prugasti je unezveren.
– Zašto, zašto, prijatelju, zašto? – Vidi se da mu je teško.
– Zato što, ako vi ovde stojite, nijedna kola neće stati da nas povezu
ni za milion godina – kažem ja, u svojoj mašti, ali u stvarnosti stižem
samo do *zato što ako...* i dalje ne umem. Možda bih iscedio još poneku
arapsku reč, da nema dvadesetak očiju uprtih u mene, i da ne stojimo
na ivici puta u prašnjavom predgrađu Antakije dok pada mrak, a Alepo
deluje sve dalje.

Lazar Pašćanović i Iva Čukić, Granični slučaj

Ostao sam bez cipela, i u užasu mračne i hladne sobe tražio sam
vreću za spavanje, u kojoj sam do samog jutra pokušavao da umirim
sebe žaleći što sam se uopšte uputio u tu čudnu zemlju. Vreća za
spavanje učinila mi se poput neke kapsule u koju se povlačim i negiram
stvarnost, sve dok nije osvanulo prvo jutro i dok me nije probudilo
nečije kucanje na vratima.

Vasko Lukinić, Priča o cipelama

Posle jednog višenedelnog *pogledanja* Nidžad se napokon zaputio u
sudbonosnu zgradu na drugoj strani ulice. Domaćica ga je dočekala u
kućnoj haljini i skuvala mu kafu, sedeli su i pričali dvadesetak minuta,
a onda ga je povela u spavaću sobu...

Dejan Ačanski, Nidžad, vanbračni seks

